

XVIII
413 (IV)

наш КРАЙ

№ 4 (31)

КРАСАВІК 1928

ШТОМЕСЯЧНИК
Ц.Б. КРАЯЗНАУСТВА

ПРЫМАЕЦЦА ПАДПІСКА на 1928 г.

НА ПОПУЛЯРНА-НАВУ-
КОВЫ КРАЯЗНАЎЧЫ
ЧАСОПІС

„Наш Край“

- „Наш Край“ зьмяшчае артыкулы популярна-навуковага ха-
рактару па ўсіх галінах краязнаўства ў БССР.
„Наш Край“ зьмяшчае кіраўнічыя ўказаньні: анкеты, про-
грамы, інструкцыі і мэтодычныя артыкулы па
краязнаўстве.
„Наш Край“ дае на сваіх старонках адбітак працы ўсіх края-
знаўчых арганізацый БССР.
„Наш Край“ павінен быць у кожнай школе, народме, хаце-чы-
тальні, клюбе і бібліятэцы.
„Наш Край“ павінен быць настольнай кнігай кожнага края-
знаўцы.

У ЧАСОПІСЕ ПРЫМАЮЦЬ УДЗЕЛ:

М. Азбукін, Г. С. Аляксандраў, К. Ароль, А. Аніхоўскі,
К. Атраховіч, Н. Бываеўскі, З. Бядуля, М. Бялуга, Проф.
П. Бузук, Д. Васілеўскі, І. Віткоўскі, Гр. Варапаеў,
Проф. Васількоў, М. Грамыка, Г. Гарэцкі, М. Гарэцкі,
А. Ганжын, Зьм. Даўгяла, В. Дружчыц, М. Зьбіткоўскі,
Проф. У. М. Ігнатоўскі, А. Казак, Я. Каранеўскі, Кіпель,
М. Кіркевіч, Каракін, А. Квяткоўскі, А. Крукоўскі,
Я. Кісьлякоў, М. Касьпяровіч, М. Ламака, В. Ластоўскі,
Макарэўскі, Д-р Магілеўчык, М. Мялешка, Натальлін,
А. Нямцоў, К. Папоў, Г. Парэчын, Проф. В. Пераход,
Проф. У. Пічэта, Я. Ракаў, Самцэвіч, Проф. П. Салаўёў,
Н. Савіч, А. Сянкевіч, А. Сяргеенка, Я. Траяноўскі,
Я. Троська, У. Уладзімераў, Проф. А. Фядзюшын, Е. Це-
хановіч, А. Шашалевіч, Ал. Шлюбскі, М. Шчакаціхін,
Проф. Яцанткоўскі і шмат іншых.

Умовы падпіскі: На год . . . 5 р. — к. | На 3 м-цы 1 р. 40 к.
На паўгода 2 р. 75 к. | На 1 месяц — р. 50 к.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: у рэдакцыі часопісу „Наш Край“ (Менск,
Рэволюцыйная № 21, Інбелкульт), у ва ўсіх паштовых аддзяленьнях,
у раённых і акруговых краязнаўчых арганізацыях і ў ва ўсіх кнігар-
нях Бел. Дзярж. Выдав. і інш.

„НАШ КРАЙ“ прадаецца: у Цэнтральным Бюро Краязнаўства пры
Інбелкульце, у ва ўсіх аддзяленьнях БДВ і ў ва ўсіх аддзяленьнях і
кнігарнях іншых выдавецтваў.

Выпісваць можна з Ц. Б. Краязнаўства поўн. комплекты часопісу
„Наш Край“ ад 1-га нумару да канца 1927 г. са зніжкай для края-
знаўчых арганізацый і паасобных краязнаўцаў у 50%—за 5 руб.

— Апрача гэтага ў ЦБК прадаюцца:

„Працы I ўсебеларускага Краязнаўчага Зьезду“—50 кап.
„Працы II ўсебеларускага Краязнаўчага Зьезду“—50 кап.

У хуткім часе выйдзіць з друку I частка „Апісаньне Асіпавіцкага раёну“.
Аддзел „Прырода“.

НАШ КРАЙ

ШТОМЕСЯЧНІК

Цэнтральнага Бюро Краязнаўства

П Р Ы

ІНСТЫТУЦЕ БЕЛАРУСКАЕ КУЛЬТУРЫ

№ 4 (31) Красавік 1928

ГОД ВЫДАЊНЯ ЧАЦЬВЕРТЫ

XVIII

7443

ВЫДАЊНЕ

Інстытуту Беларускае Культуры

М Е Н С К — 1928

82001/10083
15581

НАШ КРАЙ

ИСТОРИЯ

Центральное Бюро Краеведения

ИНСТИТУТ БЕЛАРУССКАГО КУЛЬТУРЫ

№ 4 (31) Январь 1938

ГОД ВЫДАНИЯ ПЕРВЫЙ

XVII

1938

ВЫДАНИЕ

ИНСТИТУТ БЕЛАРУССКАГО КУЛЬТУРЫ

Менск. Друкарня Інбелкульту. Зак. № 282—1.000 экз. Галоўлітбел. № 1072.

Краязнаўства ў працы профсаюзных арганізацый.

Краязнаўчая праца ў асноўным праходзіць наступныя этапы: арганізацыя краязнаўчых сіл; падлік і выбар аб'ектаў, якія падлягаюць вывучэнню ў данай мясцовасці; плянавая даследчая праца ў розных галінах гаспадарчага і культурнага будаўніцтва; папулярныя вынікаў даследчае працы (пастаноўкай дакладаў, праз друк) з мэтай дапамогі дзяржаўным органам і грамадскім арганізацыям у сацыялістычным будаўніцтве сваёй краіны. Зусім зразумела дзеля гэтага неабходнасьць цеснай сувязі краязнаўчых арганізацый з гаспадарчымі ўстановамі, профэсійнымі і грамадскімі арганізацыямі, якія маюць сваёй мэтай плянавае і арганізаванае будаўніцтва гаспадаркі і культуры.

Рабочыя масы, якія пад кіраўніцтвам Комуністычнае партыі будуюць гаспадарку на новым грунце, твораць сваю пролетарскую культуру і новы быт, павінны добра ведаць сваю краіну, мясцовыя прыродныя багацьці, мясцовую гаспадарку, быт і звычаі насельніцтва, бо ва ўсякім будаўніцтве трэба выходзіць з канкрэтных, рэальных запатрабаванняў і мясцовых магчымасцяў. Пры вырашэнні, напрыклад, пытання адносна забяспечання прамысловага прадпрыемства мясцовай сыравінай неабходна ведаць магчымасці запасаў і дастаўкі гэтае сыравіны; пры складанні і абгаварэнні вытворчай праграмы неабходна ведаць запатрабаванні рынку, попыт на продукты вырабу; пры наладжанай культурнай сувязі з вёскай трэба добра ведаць сацыяльна-эканомічнае становішча гэтае вёскі, мясцовае звычайнае права, культурныя запатрабаванні насельніцтва і г. д. Тым больш неабходна ўсебакова ведаць сваю краіну профсаюзным працаўніком, якой-бы кваліфікацыі яны ні былі.

У штодзённай будзённай працы ўсіх кіруючых устаноў патрэбна практычнасьць, жыццёвасць, веданне бліжэйшых задач і мясцовых магчымасцяў. Як-жа можна, напрыклад, складаць вытворчыя пляны, праводзіць вытворчыя нарады, калі ня ведаць усіх вытворчых сіл свайго раёну? У гэтым напрамку неабходна даць належныя веды і ўсім рабочым. А паглядзім, як праводзіцца ў нас культасветная праца на прадпрыемствах і наогул сярод сяброў саюзу. Ці многа там пастаўлена дакладаў, прачытана лекцый на тэмы мясцовай гаспадаркі, гісторыі, культуры, быту? Саюзныя арганізацыі ў гэтым напрамку зрабілі вельмі і вельмі мала. Такім пытаннем не прыдаецца належнага значэння. А між тым гэтыя пытанні маглі-б найбольш зацікавіць працоўныя масы. Краязнаўчых гуртоў нават пры буйных прадпрыемствах мы яшчэ ня бачым. У саюзных бібліотэках адсутнічае края-

знаўчая літаратура. А яна вельмі была-б патрэбна і ў першую чаргу для кіраўнікоў профсаюзнай працы.

Такое становішча, разумеецца, нельга прызнаць нормальным.

Саюзным арганізацыям неабходна наладзіць цесную кантактную працу з мясцовымі краязнаўчымі арганізацыямі, выкарыстоўваючы вынікі іх даследчай працы ў сваёй практычнай працы, а гэтым самым правяралася-б і праца краязнаўчых арганізацый у напрамку выбару аб'ектаў даследвання і ўстаноўкі падыходу да гэтых даследванняў.

Асабліва шырока можна было-б выкарыстаць краязнаўчыя арганізацыі ў мэтах пастаноўкі дакладаў і лекцый, арганізацыі гутарак аб мясцовым краі: яго гаспадарцы, прамысловасці, прыродных багаццях і інш. Пашырэнне ведаў аб сваім краі сярод працоўных мас — адна з вялікіх задач асветнай працы профсаюзных арганізацый. Гэту асветную працу маглі-б праводзіць профсаюзныя і краязнаўчыя арганізацыі разам.

Краязнаўчыя арганізацыі маглі-б далей прыняць удзел у складанні спісу краязнаўчай літаратуры для профсаюзных бібліотэк, у дапамозе арганізацыі вывучэння некаторых пытанняў жыцця і быту рабочых, мінулага ў жыцці таго ці іншага прадпрыемства і д. т. п. Гэтыя даныя патрэбны былі-б як для краязнаўчай працы, так і для профсаюзных арганізацый.

З свайго боку саюзныя арганізацыі маглі-б вельмі дапамагчы краязнаўчым арганізацыям у іх працы. Перш за ўсё профсаюзныя працаўнікі маглі-б прыняць належны ўдзел і дапамагчы ў папулярызаванні краязнаўчае працы, маглі-б супрацоўнічаць, даваць належныя матэрыялы для краязнаўчых арганізацый і г. д.

На фабрыках, заводах, у мясцомах і заўкомах часта маюцца дошыцы каштоўныя матэрыялы па гісторыі рабочага руху, некаторыя даныя з часоў барацьбы за Савецкую ўладу, матэрыялы па гаспадарчым і культурным будаўніцтве; усё гэта вельмі патрэбны краязнаўчы матэрыялы. Праўдзівае вывучэнне быту рабочых і служачых розных професій, умоў іх жыцця, культурных запатрабаванняў немагчыма толькі на падставе адных пісаных матэрыялаў (протоколы сходаў, насыценныя газеты) альбо толькі на падставе здабытых вестак у час экскурсій; вывучэнне гэтых пытанняў павінна быць доўгатэрміновым, працяжным вывучэннем штодзённага жыцця. Такія даныя магчыма атрымаць толькі ад саміх рабочых, служачых ці профсаюзных працаўнікоў, якія блізка стаяць да профсаюзнай масы.

Экскурсіі ў прыроду, на прадпрыемствы, у музеі маюць вялікае выхаваўчае і асветнае значэнне для працоўных мас. Профсаюзныя арганізацыі павінны прыняць гэта пад увагу і сумесна з краязнаўчымі таварыствамі наладзіць і правесці шэраг такіх экскурсій. У сувязі з краязнаўчымі экскурсіямі профсаюзныя арганізацыі маглі-б шмат дапамагчы краязнаўчым таварыствам і гурткам у зборы розных экспанатаў і матэрыялаў для мясцовых краязнаўчых музеяў, як, напр.: прадуктаў вырабу таго ці іншага прамысловага прадпрыемства, дыяграм і г. д.

Неабходнасьць наладжання належнай сувязі ў працы профсаюзных і краязнаўчых арганізацый відавочна. Дзеля гэтага мы лічым патрэбным:

1. З боку краязнаўчых арганізацый:

а) пэрыодычна ставіць даклады і праводзіць лекцыі на краязнаўчыя тэмы сярод сяброў саюзу;

б) уцягнуць у краязнаўчую працу профсаюзных працаўнікоў і найбольш актыўных рабочых і служачых;

в) даваць належныя спраўкі і матар'ялы па вывучэнні свайго краю профсаюзным арганізацыям;

г) дапамагаць у арганізацыі і правядзенні краязнаўчых экскурсій з рабочымі і служачымі;

2. З боку профсаюзных арганізацый:

а) прыняць належныя меры да магчыма шырокага азнаямлення сяброў саюзаў з краязнаўствам, яго задачамі і практычнай працай;

б) прыняць актыўны ўдзел у працы мясцовых краязнаўчых арганізацый, даючы належныя звесткі, матар'ялы, экспанаты ў музей і інш;

в) профсаюзныя бібліятэкі папоўніць літаратурай аб мясцовым краі;

г) перыодычна праводзіць краязнаўчыя экскурсіі ў прыроду, прадпрыемствы, культурныя ўстановы і інш.

В. Самцэвіч.

М. П. Сьмірноў.

Яшчэ пра біоклімат Беларусі.

У папярэднім нарысе біоклімату Беларусі („Наш Край“ № 3—1928 г.) мы не закранулі, дзеля недахопу месца, істотных яго бакоў, без чаго ўяўленне аб біоклімаце тэй ці іншай краіны будзе няпоўным. Там мы імкнуліся высветліць тыя элементы, якія зьяўляюцца статыстычнымі, сярэднімі, утвараюць нібы касьцяк усякага біоклімату. Але, як вядома кожнаму, ход сезонаў год за годам мяняецца, бывае розным: часам вясна ці восень прыходзяць раней, часам пазней; іншы год дадзены сезон адбываюцца дружна, а часам яны зацягваюцца. Злучанасць розных гадавых ваганьняў, якія заўважаюцца ў ходзе сезонаў, інакш кажучы, у рытме біосфэры данага раёну, складае другую істотную рысу біоклімату, якую можна назваць яго дынамікай. Матар'ялы, якія ў нас ёсць, даюць мажлівасць да вядомай ступені ўявіць характар гэтых ваганьняў, гэтых парушэнняў сярэдняга ходу біокліматычных процесаў, якія маюць месца ў Беларусі. Дзеля высвятленьня характару і велічыні штогодных ваганьняў у ходзе сезонных зьяў, перш за ўсё патрэбна мець пэўныя сярэднія даты надыходу розных зьяў у данай мясцовасці. Каб атрымаць такія даты, неабходны шматгадовыя нагляданьні, якія праводзіліся ў адным пункце па адным мэтадзе над адным відам расьліны ці жывёлы. У залежнасці ад біолёгічных асаблівасцей арганізмаў сталыя сярэднія даты атрымліваюцца ў выніку нагляданьняў ад сямі да дваццаці і больш гадоў, пры гэтым для большасці арганізмаў досыць дзесці дат для атрымання сталых сярэдніх; таму пункты, дзе вяліся нагляданьні ня меней гэтага тэрміну, можна прымаць за апорныя пункты пры высвятленьні пытанняў, звязаных з дынамікай біоклімату. Для Беларусі такім апорным пунктам будзе паперш усяго в. Лазаравічы (Быхаўскага раёну), дзе Т. Я. Галавіцкая вядзе нагляданьні бадай што нясупынна з 1895 году да гэтага часу. Табліцы з вынікамі гэтых нагляданьняў надрукаваны ў № 3 час. „Наш Край“ за бягучы год. Да вядомай ступені гэтаму запатрабаванню задавальняюць нагляданьні Я. К. Мароза за 1892—1924 г. г. на хут. Фатынь, Лепельскага раёну, надрукаваныя ў № 4 „Нашага Краю“ за 1927 год. Апрача гэтых нагляданьняў, дзеля нашае мэты магчыма часткова скарыстаць шматгадовыя нагляданьні ў сумежных з Беларуссю раёнах, якія часткай ужо надрукаваны, а часткай захоўваюцца ў архівах З. Н. Кайгарадава і Расійскага Таварыства Аматараў Сьветазнаўства. Першым пытаньнем, якое патрэбна разьвязаць

пры вызначэнні характару хістанняў у ходзе сезонаў, будзе пытанне аб размерах магчымых ухіленняў у часе надыходу розных зьяў ад іх шматгадовых сярэдніх. Каб гэта пытанне вырашыць, робім параўнанне сярэдняй даты кожнай паасобнай зьявы з датамі зьяў паасобных гадоў. Так, сярэдняя дата зацьвітання бэзу, атрыманая з 24 гадоў нагляданняў у в. Лазаравічах, — 19 мая. Адхіленьні ад яе, пачынаючы з 1895 г., паступова будуць такія: —1, +6, —9, 0, +2, +9, +3, +13, —9, +3, —4, —14, +7, +12, —10, —7, +7, —8, —6, +2, —6, +8, 0, 0. Падобныя радкі лёгка атрымаць для кожнай зьявы, якая маецца ў памянёнай табліцы. Калі пасля гэтага падлічыць колькасць ухіленняў кожнай велічыні дзеля ўсіх зьяў, занатаваных у Лазаравічах, дык атрымаецца такая табліца:

Р а с ь л і н ы.

1	Разьмер адхіленьня . .	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	дзён	
2	Лік адхіленьняў у бок спазьнення	8	6	8	6	7	7	13	8	3	5	6	6	5	4	1	0	0	0	0	0	0	„
3	Лік адхіленьняў у бок ранейшага надыходу . .	—	11	3	3	7	4	10	11	4	4	3	1	2	3	4	1	2	2	3	0	„	
	Усяго . .	8	17	11	9	14	11	23	19	7	9	9	7	7	7	5	1	2	2	3	0	„	

Ж ы в ё л ы.

1	Разьмер адхіленьня . . .	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	дзён
2	Лік адхіленьняў у бок спазьнення	13	14	13	9	7	11	7	5	3	3	1	5	4	0	2	0	2	1	0	„
3	Лік адхіленьняў у бок ранейшага надыходу . . .	—	8	9	6	5	6	9	7	5	6	3	5	3	2	1	2	0	1	0	„
	Усяго . . .	13	22	22	15	12	17	16	12	8	9	4	10	7	2	3	2	2	2	0	„

З гэтай табліцы відаць, што ў Лазаравічах за пэрыод з 1895 г. па 1927 г. усе хістаньні зьяў ад сярэдніх вялічынь замыкаліся ў межах ± 18 дзён. Межы гэтыя ў параўнаньні з іншымі мясцовасьцямі досыць цесныя: у Палтаве, напрыклад, паводле нашых вылічэньняў, гэтыя хістаньні даходзяць да ± 28 дзён, у Гельсінфорсе да ± 26 дзён, у Або да ± 30 дзён і да т. п. Але, як зусім слушна кажа проф. П. А. Віхляеў у „Очерках теоретической статистики“, абазначэньне гранічных адхіленьняў вялічынь адзнак, якія вывучаюцца, ня маюць паважнага навуковага зьместу, таму што амплітуда адхіленьня паасобных вялічынь знаходзіцца ў мацнейшай залежнасьці ад ліку наглядальных выпадкаў. Самае рэзкае адхіленьне наглядаецца найменей часта, і таму з большай верагоднасьцю можна чакаць спатканьня такога адхіленьня пры больш значным ліку нагляданняў. Дзеля гэтага, апрача велічыні адхіленьняў, трэба ўлічваць, якая верагоднасьць кожнага з даных адхіленьняў, інакш кажучы, як часта гэтае адхіленьне ў запраўднасьці наглядалася. Для высвятленьня гэтага падлічаем у процантах лік розных адхіленьняў. Атрымаецца для таго-ж пункту наступная табліца:

Разьмеры ў днёх . . .	0—3	4—6	7—9	10—12	13—15	16—18	19—∞
Агульны лік адхіленьняў у %	33,3	26,5	18,8	12,5	5,7	3,1	0,0
У расьлін	26,3	28,1	20,5	13,5	7,6	4,1	0,0
У жывёл	40,3	25,2	17,4	17,8	3,9	2,2	0,0

Такім чынам вынікае, што амаль 60 проц. усіх адхіленьняў тутакж замкнуты ў досыць цесныя граніцы шасці дзён, пры гэтым хістаньні ў расьлін большыя, як у жывёл.

У сваіх ранейшых працах*) мы ўжо паказвалі, што процант адхіленьняў ад сярэдніх у расьлін у граніцах ± 6 дзён можа служыць паказчыкам устойлівасьці біоклімату данай мясцовасьці, прычым высокі процант паказвае на ўстойлівы біоклімат, нізкі—на няўстойлівы. Дзеля параўнаньня ўстойлівасьці біоклімату Беларусі з іншымі мясцовасьцямі даем наступныя цыфры гэтага паказчыка: Умань—67,9, Ленінград—58,0, Лясной (каля Ленінграда)—56,7, Варшава—52,4, Нова-ржэўскі павет—50,4, Болхаў—50,7, Гельсінгфорс—43,9, Або—40,7 і г. д. Дзеля таго, што для Лазаравічаў гэты паказчык раўняецца $(26,3 + 28,1) = 54,4$, дык выходзіць, што наша мясцовасьць знаходзіцца як-бы на схіле ўстойлівасьці, якая найбольш вялікая на поўдні ад яе—у заходняй Украіне, а найменшая на поўначы—у Фіншчыне. Ступень устойлівасьці біоклімату мае істотнае значэньне пры высьвятленьні мажлівасьці фэналёгічных прagnaзаў: чым вышэй паказчык устойлівасьці, тым лягчэй прадбачыць верагодны характар надыходзячых вясны, лета, восені. Вышэйзроблены аналіз хістаньняў паказвае, што ў Быхаўскім раёне, грунтуючыся толькі на вывучэньні шматгадовых сярэдніх, ці інакш кажучы, календара прыроды, у большасьці выпадкаў можна з дакладнасьцю да ± 6 дзён рабіць трапныя прадвешчаньні. Але гэтыя прадвешчаньні можна значна наблізіць да запраўднасьці, калі высьветліць раней ня толькі велічыню мажлівых адхіленьняў ходу зьяў ад нормы, але і кірунак гэтых адхіленьняў. Дзеля гэтага мы павінны паказаны тут мэтад фэно-аномалій выкарыстаць яшчэ больш пэўна, а менавіта, наступным чынам. Возьмем які-колечы адзін год і паглядзім, як зьмяняюцца фэно-аномаліі яго для розных зьявішч на працягу ўсяго сэзону. Так, у сакавіку 1896 году ў Лазаравічы грак прыляцеў пазьней сярэдняга на 3 дні, жаўранак—на 5 дзён, шпак—на 1 дзень, у сярэднім гэтыя тры зьявы спазьніліся на тры дні, інакш кажучы, фэно-аномалія сакавіка 1896 г. была $+3$ дні; для красавіка таго-ж году падобным спосабам знаходзім сярэдняю аномалію з 7 дат $+7,0$, для мая з 13 дат $+5,3$. Зрабіўшы падобны падлік для ўсяго пэрыяду нагляданьня ў Лазаравічах і ў Фатыні, мы атрымаем паказаныя ніжэй табліцы сярэдніх месячных фэно-аномалій. У іх паказваецца, на колькі дзён раней (знак мінус) або пазьней (знак плюс) сярэдняга праходзілі зьявы ў кожным месяцы вясны. Цыфра ў дужках паказвае, з якога ліку нагляданьняў выведзена даная аномалія. Прылёт зязюлі, салаўя, ластаўкі і ўдода пры вывадзе аномалій у разьлік ня прымаўся, таму што гэтыя зьявы выяўляюць шэраг асаблівасьцяў, якія часта вылучаюць іх з агульнага ходу сэзонаў і патрабуюць у далейшым спэцыяльнага вывучэньня.

*) Глядзі, напрыклад: „Фенологический очерк Ленинградской губернии“, у „Трудах Ленинградского общества изучения местного края“. Ленинград, 1927 г., стар. 278.

Сярэднія месячныя фэно-аномаліі паводле нагляданняў у Лазаравічах.

Месяцы Годы				Месяцы Годы			
	Сакавік	Красавік	М а й		Сакавік	Красавік	М а й
1895	+ 8,5(2)	+ 5,6(8)	+ 1,8(9)	1910	- 7,0(3)	- 4,4(10)	- 3,6(7)
1896	+ 3,0(3)	+ 7,0(7)	+ 5,3(13)	1911	+ 1,7(3)	+ 2,1(9)	- 2,7(7)
1897	+ 2,0(1)	- 5,3(15)	- 8,0(6)	1912	- 8,7(4)	- 3,1(7)	+ 9,2(11)
1898	+ 8,5(2)	+11,1(7)	+ 2,8(12)	1913	-11,0(7)	-12,2(10)	- 8,0(4)
1899	- 6,0(2)	- 2,2(11)	+ 0,4(7)	1914	-10,1(9)	- 4,3(6)	- 1,9(7)
1900	+11,5(2)	+ 6,2(6)	+ 7,0(12)	1915	+ 6,0(2)	+ 0,5(11)	+ 1,6(7)
1901	- 4,0(4)	+ 0,1(8)	+ 1,9(8)	1916	+ 6,0(3)	- 2,5(10)	- 1,5(6)
1902	- 4,5(4)	- 0,2(5)	+ 7,6(7)	1917	+ 3,0(2)	+ 4,8(5)	+ 6,1(8)
1903	-13,1(8)	- 7,7(8)	- 2,8(5)	1919	- 6,5(2)	+ 2,5(4)	+ 0,3(3)
1904	+ 3,0(2)	+ 2,0(10)	- 1,3(9)	1920	-13,7(4)	- 8,8(6)	- 2,5(2)
1905	- 1,2(4)	+ 1,7(9)	+ 2,1(7)	1921	- 7,5(4)	-10,0(4)	-
1906	-12,2(4)	- 3,9(10)	- 6,7(6)	1925	+ 7,0(2)	- 7,3(9)	0,0(1)
1907	+ 4,7(3)	+ 5,2(9)	+ 4,3(9)	1926	- 8,2(4)	+ 1,0(1)	+ 5,5(4)
1908	+11,0(2)	+ 6,0(8)	+ 7,7(12)	1927	-10,0(5)	+ 4,5(2)	+10,0(1)
1909	+ 7,0(2)	+ 6,4(8)	+ 8,7(8)				

Сярэднія месячныя фэно-аномаліі паводле нагляданняў у Фатыні.

Месяцы Годы				Месяцы Годы				Месяцы Годы			
	Красавік	М а й	Чэрвень		Красавік	М а й	Чэрвень		Красавік	М а й	Чэрвень
1892	-	- 1,5(2)	-	1909	-	+16,0(1)	+10,0(1)	1917	-	+ 9,3(3)	-
1893	-	+12,5(2)	+ 9,0(1)	1911	-	- 6,7(3)	-	1918	-14,0(1)	- 4,0(2)	-
1898	-	+ 2,0(1)	-	1912	-	+ 8,0(3)	-	1920	-18,0(1)	-15,0(2)	-
1899	-	- 1,0(1)	-	1913	-	- 5,0(1)	-	1921	-20,0(2)	-	-
1900	-	+10,0(1)	-	1914	-	- 5,0(3)	-	1922	-	+ 5,0(1)	-
1902	-	+15,0(1)	+15,0(1)	1915	-	+ 1,3(3)	-	1923	-	0,0(1)	-
1904	-	0,0(2)	-	1916	-	- 9,7(3)	-	1924	-	+ 5,3(3)	-

Параўнаўчая табліца месячных фэно-аномалій у Беларусі і ў сумежных з ёю мясцовасцях за 1895-1900 і 1920 г. г.

ГОД	Месяц	Лазаравічы	Фатынь	Пскоў	Ноўгарад	Вялікалукі павет	Бранск	Умань	Горадня	Варшава
1895	III	+ 8,5	—	+12,0	+ 7,5	—	—	+ 1,5	—	—
	IV	+ 5,6	—	+ 8,0	+11,5	+ 3,4	—	+ 0,2	—	—
	V	+ 1,8	—	—	— 4,0	+ 1,4	—	+ 1,4	—	—
1896	III	+ 3,0	—	— 0,4	0,0	—	— 0,5	—	+ 7,0	—13,0
	IV	+ 7,0	—	—	—	—	—	+11,3	—	— 5,0
	V	+ 5,3	—	+10,0	— 2,0	—	—	+10,0	+ 6,5	+ 3,0
1897	III	+ 2,0	—	— 4,2	—	—	—	— 9,0	—	+ 8,0
	IV	+ 5,3	—	+ 3,0	+ 6,0	—	—	— 8,5	—	— 1,0
	V	— 8,0	—	—	— 4,0	—	—	— 5,3	—	— 3,0
1898	III	+ 8,5	—	+ 2,7	—	—	—	—	—	+ 5,0
	IV	+11,1	—	—	—	—	—	+ 7,0	—	— 2,2
	V	+ 2,8	+2,0	—	—	—	—	+ 5,5	—	+ 2,5
1899	III	— 6,0	—	— 4,0	—	—	— 6,0	—16,0	—	— 6,0
	IV	— 2,2	—	+ 2,5	+10,0	—	—	— 9,8	—	— 8,0
	V	+ 0,4	—1,0	+ 4,5	— 3,0	—	+ 3,0	— 6,7	—	+ 1,7
1900	III	+11,5	—	—	—	+ 3,0	+ 8,0	—	—	—
	IV	+ 6,2	—	—	—	+ 6,5	+ 6,0	+ 3,0	—	+ 2,0
	V	+ 7,0	+10,0	—	—	+ 8,0	+ 5,0	— 0,5	+ 9,0	—
1920	III	—13,7	—	—11,0	—14,8	—25,0	—	—	—	—
	IV	— 8,8	—18,0	—	+ 4,0	—16,0	—	—	—	—
	V	— 2,5	—15,0	—	— 7,8	—13,5	—	—	—	—

Разглядаючы гэтыя табліцы, мы бачым, што вялічыні аномалій у Лазаравічах і ў Фатыні ў адны і тыя-ж гады па месяцах у большасці выпадкаў вельмі мала адрозьніваюцца паміж сабой. Так, майская аномалія 1898 году ў Фатыні была +2,0, у Лазаравічах +2,8; у 1900 годзе ў першым пункце +10,0, у другім +7,0. У нас няма падобных даных для іншых пунктаў рэспублікі. Але мы іх можам параўнаць з фэно-аномаліямі мясцовасцяй, якія знаходзяцца недалёка ад яе межаў. Робім некалькі падобных параўнанняў у паказанай параўнаўчай табліцы месячных фэно-аномалій. З яе мы бачым, на працягу трох вясовых месяцаў 1895—1900 і 1920 гадоў некалькі разоў было, што ва ўсіх паказаных пунктах аномаліі мелі адзін і той самы знак. Так, гэта наглядалася ў сакавіку 1895 г., у маі 1897 і 1898, у сакавіку 1899, у сакавіку і красавіку 1900, і ў сакавіку і маі 1920 г. Значыцца, у гэтыя месяцы па ўсёй Беларусі наглядалася аднароднае адхіленьне ад нормы, напрыклад, у 1895 годзе позьняя вясна была і на поўначы Беларусі і на поўдні і г. д., інакш сказаць—на ўсім абшары была фэнодэпрэсія; наадварот, у 1920 годзе ўся рэспубліка была ахоплена фэноэкспрэсіяй. Цяпер паглядзім, як хістаюцца аномаліі ад месяца да месяца. У 1909 годзе мы маем у Лазаравічах у сакавіку +7,0, у красавіку +6,4, у маі +8,7; у Фатыні ў тым-жа годзе ў маі +16,0, у Чэрвені +10,0. Значыцца, спазьненне ў ходзе зьяў, якое наглядалася

ў сакавіку, захавалася аж да чэрвеня. Падобную карціну мы маем для сакавіка-мая ў большасці выпадкаў. З гэтага можна зрабіць вывад, што вясновы сезон на ўсёй тэрыторыі Беларусі адрозніваецца значнай устойлівасцю, і рэжым, які вызначыўся ў сакавіку, вельмі паволі і нязначна змяняецца на працягу красавіка і мая. Такім чынам, паводле велічыні мартаўскай аномаліі, мы з вялікай верагоднасцю можам прадбачыць адхіленні ад сярэдніх вялічынь у красавіку і маі. Праўда, гэта правіла ў іншыя гады парушаецца. Так, у мінулым 1927 годзе першыя вясновыя зьявы прайшлі ў нас у сярэднім на 10 дзён раней нормы, а ў красавіку і асабліва ў маі яны ішлі ўжо з вялікім спазненнем. Гэта паказвае, што паводле адных мясцовых адзнак не заўсёды можна зрабіць надзейны прогност аб ходзе наступачага сезону. Як мы паказалі ў сваім артыкуле „Опыт обработки фенологических наблюдений с 1885 по 1925 год“ („Мироведение“, 1926 г. № 1), у кожным пункце Эўропы ход фэно-аномалій падпадае ўзбуджаючаму ўплыву цэнтраў: Карскага, Ісланскага, Афрыканскага і Пэрсідзкага—і для надзейных прогнostaў неабходна ведаць разьмеркаваньне фэно-аномалій ня толькі ў часе, але і ў прасторы.

Для вызначэння надыходзячых у вядомым сезоне хістанняў у ходзе фэно-аномалій для Беларусі вельмі важна свачасова ўсьвядоўміцца ў тым, як праходзіць даны сезон у цэнтральнай Расіі, бо ў большасці выпадкаў фэно-аномаліі прасоўваюцца да нас з усходу прычым прасоўваньне гэта досыць павольнае. Таму, калі мы хочам вызначыць, як праходзіць даны вясновы сезон у Беларусі, мы раней усяго вызначаем, на колькі дзён раней ці пазней сярэдняга адбыліся зьявы сакавіка: прылёт гракоў, шпакоў, жаўранкаў. На падставе гэтага мы ў большасці выпадкаў можам сказаць, што зьявы ў красавіку і маі прыблізна пройдуць з такім-жа адхіленьнем. Далей, каб вызначыць, у які бок трэба чакаць адхіленьня ад аномаліі сакавіка, мы даведваемся пра ход зьяў на ўсход ад нас: калі там у даны момант наглядаецца адыход у бок ухутчэння, экспрэсіі, дык магчыма і ў нас ход зьяў паступова будзе хутчэйшым, і наадварот,—дэспрэсія, спазьненне ў ходзе зьяў на ўсходзе, насунуўшыся праз некалькі часу на нас, выкліча і тут адхіленьне фэно-аномаліі ў бок спазьнення.

Вось у кароткіх рысах некаторыя асноўныя элементы дынамікі біоклімату Беларусі. Праўда, яны датычацца толькі вясновага пэрыоду. Калі знойдуцца наглядальнікі-фэнолёгі, якія будуць збіраць матар'ялы аб ходзе ўсіх сезонаў, дык у далейшым можна будзе высьветліць вельмі важны момант кожнага біоклімату—час рэзкіх перамен у ходзе гадавога цыкля пэрыодычных зьяў, якія мы называем крытычным пэрыодам данага біоклімату. Але пакуль што, пры наяўнасці параўнаўча невялікіх матар'ялаў, ахапляючых амаль выключна вясновы пэрыод, вырашэньне гэтага важнага пытання прыходзіцца адкласьці на будучае.

М. Каспяровіч.

Аб краязнаўстве ў Фіншчыне*).

Фінскае краязнаўства ўжо даўно прыцягвае ўвагу далёкіх і блізкіх суседзяў Фіншчыны. Так, у разьвіцьці рускага краязнаўства вы-

*) Апошнім пленумам ЦБК была прынята пастанова надрукаваць брошуру аб краязнаўстве ў Фіншчыне, але выкананьне гэтага па матар'яльных прычынах адкладлася на неазначаны час.

датнае значэнне мелі пераклады прац вядомых фінскіх краязнаўцаў— Р. Больдта „Организованное исследование родины в Финляндии“ (С. Петербург 1910 г.) і А. Тальгрэна „Родіноведение в Финляндии (задачи, история і современная его организация)“ (С.-Петербург 1913), а таксама справаздача Г. Шэнберга „Финляндия на IX международном географическом конгрессе в Женеве“. Эстонскае і латыскае краязнаўства пераймае шмат якіх спосабы і віды краязнаўства Фіншчыны. Урэшце Цэнтральнае Бюро Краязнаўства БССР улетку 1927 году камандыравала свайго прадстаўніка ў Фіншчыну для азнаямлення з краязнаўчай справай на яе тэрыторыі.

Гэтая зацікаўленасць фінскім краязнаўствам цалкам апраўдваецца вынікамі вывучэння яго. Гісторыя яго пачынаецца значна раней чым у іншых краінах. Фінская навука наогул пачынаецца з заснавання універсітэту ў Турку ў 1640 годзе. Побач з распрацоўкай агульнанавуковых тэарэтычных праблем і вывучэннем Фіншчыны, яна няцуралася вывучэння і паасобных краёў стараны. У XVII стагоддзі універсітэтам ужо было выдадзена дзевяць такіх мясцовых даследаванняў, першым з якіх лічыцца „Кароткае апісаньне Эстэрботніі“. Праца Юсьленіуса „Стары і новы Турку“, якая з'явілася ў 1700 годзе, лічыцца мяжою ад захаплення сваім краем да навуковага пазнання яго. Апошняя пачало значна шырэй разгортвацца пасля так званай Паўночнай вайны, якая прымусіла адшукваць новыя прыродныя багацці ў сваёй старане і наогул падштурхнула мясцовую інтэлігенцыю да пазнання свайго краю. У 1730-31 г.г. вышлі з друку ў правінцыяльным горадзе Вазе першыя мясцовыя краязнаўчыя працы мясцовых працаўнікоў. Апрача таго, на працягу другой паловы XVIII стагоддзя Туркаўскім універсітэтам было надрукована каля 50 прац аб мясцовых краёх і Упсальскім і Лундзкім універсітэтамі—каля 65. Усе яны былі напісаны студэнтамі як залікавыя працы пад кіраўніцтвам профэсароў. Але і пасля выхаду свайго з універсітэтаў былыя студэнты звычайна ўкладалі апісанні сваіх мясцовасцяў, які маюць вялікае навуковае значэнне. У 1782 годзе фінскім вучоным Портанам у газэце „Туркаўскія весткі“ былі надрукованы інструкцыі апісання парафіяў (адміністрацыйных адзінак Фіншчыны) і гарадоў. У выніку гэтага ў тэй-жа газэце пазней было змешчана вельмі шмат апісанняў паасобных мясцовасцяў Фіншчыны. Але на працягу першых трох чвэртак XIX стагоддзя ў справе развіцця мясцовага краязнаўства ў Фіншчыне адбываўся пэўны застоі. Гэты кругагег з'яўляецца часам росквіту шматлікіх навукова-грамадзкіх таварыстваў агульнафінскага маштабу. Яны таксама зрабілі вялізную працу вывучэння паасобных краёў Фіншчыны, але былі ўсё-ж навуковымі таварыствамі Фіншчыны, а не навукова-краязнаўчымі арганізацыямі. На працягу сваёй навуковай дзейнасці гэтыя таварыствы назапасілі вельмі шмат мясцовых матар'ялаў, а таксама выдалі шэраг інструкцый і праграм для даследавання і вывучэння краю і вынікаў гэтага вывучэння. З ліку такіх таварыстваў неабходна ўспомніць: Фінскую акадэмію навук, Фінскае навуковае, Фінска-угорскае, Флёры і фаўны, Фінскае літаратурнае, Швэдзкае літаратурнае, Гістарычнае, Старажытнасцый, Географічнае, Дыялекталёгічнае і інш.

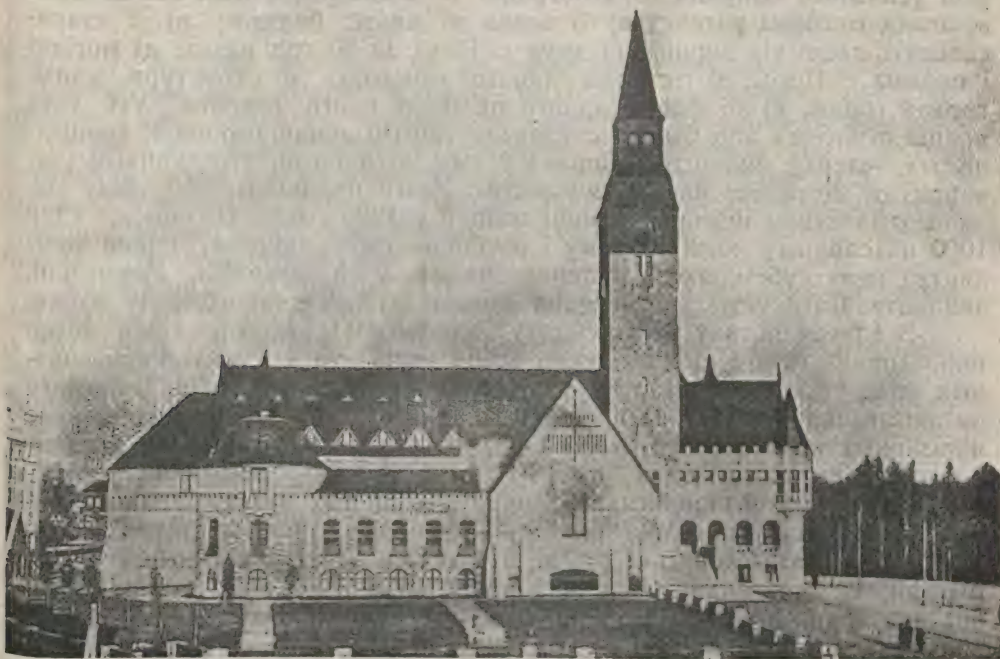
У 1881 годзе на дапамогу гэтым таварыствам у справе вывучэння Фіншчыны і яе частак прыходзяць музеі. Першы правінцыяльны музей заснаваўся ўласна ў гэтым годзе ў горадзе Турку. Але гэты мясцовы музей яшчэ ў большай меры прычыніліся новаму ўздыму ўласна краязнаўчай справы. У пачатку апошняй чвэрці XIX ст. і пачаўся мясцовы арганізаваны краязнаўчы рух. У 1883 годзе было заснавана першае правінцыяльнае таварыства раздзімнаўства (так завуць

тамака краязнаўства) ў горадзе Куопьо. Амаль праз дзесяць год, у 1884 годзе, заснавалася першае прыходзкае таварыства радзімазнаўства ў Лойо. У 1907-8 акадэмічным годзе арганізацыйна аформілася і стала сыстэматычнай студэнцкая краязнаўчая праца. Урэшце, у 1908 годзе адбыўся фінскі зьезд мясцовых краязнаўчых арганізацый, на якім на аснове прадстаўніцтва ад навуковых інстытуцый і арганізацый была абрана Цэнтральная камісія радзімазнаўства. Камісія з 1909 году пачала выдаваць часопіс „Родны край“. Пераважная большасць мясцовых краязнаўчых арганізацый заснавалася ў час ад 1910 да 1914 году. Пасля абвяшчэння фінскай буржуазнай рэспублікі ў часе рэвалюцыі развой краязнаўства ў Фіншчыне зноў прыпыніўся. Значна ажывілася дзейнасць агульнафінскіх навуковых таварыстваў, заснаваных у XIX стагоддзі. З гэтага, зразумела, не выцякае, што дзейнасць мясцовых краязнаўчых арганізацый прыпынілася. Наадварот, у некаторых мясцох (Тамель) праца значна ажывілася, а ў некаторых (Нейшлот)—заснаваліся новыя жыццяздольныя арганізацыі. Цэнтральная камісія радзімазнаўства, улічваючы некаторую перагрупоўку сіл і інтарэсаў, імкнецца да далейшага развіцця краязнаўства на мясцох.

У сучасны момант краязнаўчыя арганізацыі існуюць амаль ва ўсіх правінцыях стараны, а таксама ў шмат якіх нізавых адміністрацыйных адзінках—прыходах і пры студэнцкіх зямляцтвах. Краязнаўства ў Фіншчыне разумеецца як усебаковае пазнанне адносна невялікай тэрыторыі, а ўласна: а) прыродна-геаграфічнае вывучэнне шляхам мэтэаролёгічных нагляданняў, даследванне флёры і фаўны краю, яго паверхні, водаў, межаў і г. д.; б) культурна-гістарычнае вывучэнне шляхам азнаямлення з гістарычнымі і дагістарычнымі помнікамі старасветчыны і быту, архівамі, картамі і інш., збірання матар'ялаў аб дзеях краю, назваў географічных аб'ектаў і г. д.; в) грамадзка-эканамічнае вывучэнне шляхам даследвання насялення і ўсіх тых вынікаў, якіх яно дасягнула ў сваёй рознастайнай дзейнасці, яго фізічных асаблівасцей, родаслоўных даных і інш., а таксама—мясцовых будоў, промыслаў і заняткаў насялення, яго фольклёру і г. д. Але дзейнасць мясцовых краязнаўчых арганізацый носіць у большай меры культурна-гістарычны характар і ня мае такой канцавой практычнай мэты, якую мае дзейнасць нашых краязнаўчых арганізацый. Для ўзору кататка азнаёмімся з Лойоскім парфіяльным таварыствам радзімазнаўства, Куопіокскім правінцыяльным таварыствам радзімазнаўства, студэнцкім зямляцтвам правінцыі Сатакунта і Цэнтральнай камісіяй радзімазнаўства.

Лойоскае таварыства радзімазнаўства было заснавана для ўкладання ўсебаковага, магчыма больш дакладнага і падрабязнага апісання Лойоскае парафіі. Для выканання такой працы, з якой таварыства не магло справіцца сваімі сіламі, запрашаліся вучоныя спецыялісты. Частку прац па ініцыятыве таварыства выконвалі агульнафінскія навуковыя таварыствы. З тае прычыны, што ўсебаковае апісанне парафіі адразу ўкласці немагчыма, працы на пэўныя тэмы апісання парафіі друкаваліся ў якасці дадаткаў да будучага ўсебаковага апісання. Такіх дадаткаў выдана некалькі дзесяткаў з фотграфіямі, картамі і інш. Сярод іх ёсць працы грамадзка-эканамічнага і прыродна-геаграфічнага, але большасць—культурна-гістарычнага характару. Апрача таго, Лойоскае таварыства радзімазнаўства заснавала ў 1912 годзе парафіяльны музей, у якім большасць экспанатаў складаюць сельска-гаспадарчыя прылады і рэчы быту, пабудавала каменны будынак для архіву, адчыніла мэтэаролёгічную станцыю, сабрала вялізную калекцыю запісак, датычных жыцця парафіі, яе прыроды і

інш., а таксама колекцыю фотографій свае парафіі, уклала карту парафіі, організоўвала шматлюдныя краязнаўчыя зьезды і лекцыі і г. д. Для дапамогі Лойоскаму парафіяльна таварыству радзімазнаўства ў справе дасягненьня пастаўленай ім сабе мэты ў сталіцы Фіншчыны—Гэльсінках яшчэ ў 1909 годзе заснавалася было Лойоскае таварыства радзімазнаўства. Яно аб'яднала амаль выключна выхадцаў з Лойоскай парафіі, якія жывуць у сталіцы. Лойоскае таварыства ў Гэльсінках за час свайго існаваньня сабрала багатыя матар'ялы па быту і інш. у Лойоскай парафіі, склікала сходы з дакладамі, папулярызавала свае ідэі пазнаньня парафіі і г. д. Сродкі Лойоскага пара-

Нацыянальны музэй у Гэльсінках.

фіяльнага таварыства, як і Лойоскага таварыства ў Гэльсінках, складаліся з членскіх складак і субсыдый.

Куопіюскае таварыства радзімазнаўства заснавалася з мэтай вывученьня мовы, гісторыі, вуснай народнай творчасці і культуры свайго краю. Природу краю вывучала мясцовае таварыства прыродазнаўства. Таварыства радзімазнаўства заснавала і зараз утрымлівае вялікі музэй мясцовага краю, большасьць экспонатаў якога носяць этнографічны і культурна-гістарычны характар. Апрача таго, таварыствам сабраны вялікія колекцыі народнай творчасці, матар'ялы аб групаваньні сялянскіх будынкаў і д. т. п. і адчыніла архіў. Таварыства выдала чатыры зборнікі сваіх прац пад назваю „Аарні“; апошні зборнік вышаў у 1924 годзе. У тым-жа годзе Таварыства склікала 2 зьезды. Сродкі таварыства складаюцца з членскіх складак і субсыдый.

Усе студэнты унівэрсытэту ў Гэльсінках уваходзяць у абавязковым парадку ў тое або іншае зямляцтва, якіх налічваецца 12. Краязнаўчаю працаю членаў зямляцтва кіруе асобны камітэт пры праўленьні яго. Мэтодычнае кіраўніцтва ажыццяўляе спэцыялісты па выбару зямляцтва. Для ўзору пазнаёмімся з працай зямляцтва Сатакунты,

якім больш 23 год кіруе выдатны вучоны Міккаля. Яно за час свайго існавання сабрала вельмі шмат розных матар'ялаў для пазнання свае провінцыі, асабліва ў галіне сялянскай родолёгіі, але галоўным дасягненнем яго трэба лічыць выданне зборнікаў аб сваёй провінцыі пад яе-ж назваю—„Сатакунта“. Кожны зборнік—вялізны том на 250-300 стар. з малюнкамі, картамі і інш. Для характарыстыкі зместу іх пакажам назвы матар'ялаў, хоць-бы ў томах 4 і 6. Шосты том змяшчае працы: а) з гісторыі Сатакунты; б) геолёгіі яе; в) гісторыі мовы; г) пахаджэння насялення; д) помнікаў старога царкоўнага і школьнага п'яння; е) докумэнты XVI і XVII ст.; э) лацінскі поэта Сатакунты XVI-XVII ст.; ё) маёнткі XVII ст.; ж) мораплаванне; з) казачныя і рэальныя ўспаміны; і) праца па этнографіі. У чацьвертым томе зьмешчаны: а) агляд гісторыі ратайства; б) новае аб аднэй баядзе; в) 2 стара-сьвецкіх лацінскіх вершы; г) друк г. Пора за 60 год назад; д) могілкі і цэрквы г. Пору; е) гісторыя аднаго прыходу; э) структура аднэй горнай грады; ё) аб флэры аднаго прыходу і яго ваколіц. Усё гэта працы сучасных або былых студэнтаў; часамі змяшчаюцца і спэцыялістых—членаў зямляцтва. Справа ў тым, што і той, хто скончыў універсытэт, застаецца членам зямляцтва. Усяго памянёных зборнікаў выдана зямляцтвам шэсьць; апошні вышаў у 1926 годзе. Прадаецца каля 1000 паасобнікаў кожнага тому і выданне сябе акупляе. Раней зямляцтва мела субсыдыю, а цяперака ня мае ў ёй патрэбы. Маюцца зямляцтва Сатакунты ацэньваецца ў некалькі дзесяткаў мільёнаў марак.

З 12 зямляцтваў універсытэту Гэльсінак 11 выдаюць такія зборнікі. Апрача гэтага універсытэту, ёсць яшчэ два ў Турку. З краязнаўчых прац, якія выконваліся студэнтамі, трэба адзначыць дапамогу арганізаванню музеяў, збіраньне экспонатаў для іх, назапашваньне вялізарных колекцый фотографій свайго краю, арганізаваньне зьездаў і сходаў, выданне сваіх прац і г. д., а таксама збіраньне матар'ялаў і вивучэньне сямейных паданняў, мясцовых назваў гарадоў, двароў, вёсак, гісторыі сялянскіх сем'яў, фольклёру, флэры, фаўны, гісторыі школ, прамысловасьці і г. д., а таксама ўкладаньне краёвай бібліографіі, зарысоўваньне мясцовага краю і д. т. п. Такім чынам краязнаўчая праца студэнтаў у Фіншчыне мае ня толькі выхавальнае, але і значнае навуковае значэньне.

Цэнтральная камісія радзімазнаўства была заснавана з мэтай аб'яднаньня кіраўніцтва мясцоваю краязнаўчаю працаю шляхам збіраньня гадавых справаздач паасобных арганізацый, асьвятленьня іх практыкі ў краязнаўчым часопісу, ўкладаньня програм і інструкцый для вивучэньня мясцовага краю, скліканьня агульнафінскіх зьездаў, арганізаваньня выставак і д. т. п. За ўвесь час свайго існаваньня камісія прарабіла ў гэтым кірунку вялікую працу. Архіў камісіі, які знаходзіцца ў доме навуковых таварыстваў, мае вельмі багаты матар'ялы: комплекты газет, колекцыі фотографій, справаздачы, рукапісы, комплекты клішэ часопісу і інш. Важным пунктам дзейнасьці Камісіі зьяўляецца выданне часопісу „Родны край“ на фінскай і на швэдзкай мовах, якое пачалося ў 1909 годзе. Неабходнасьць такога краязнаўчага часопісу разумелася даўно. У 70-ых г.г. XIX ст. яго мерылася выдаваць Архэолёгічнае Таварыства, але гэтая думка ўрэшце скончылася выданнем у 1894 годзе „Фінскага музэю“. Намеры Фінскага літаратурнага таварыства скончыліся выданнем популярнага часопісу народнай творчасьці „Антэро Віпунэн“. Толькі заснаваная Цэнтральная Камісія радзімазнаўства змагла ажыццявіць выданьне ўласна краязнаўчага часопісу. Часопіс „Родны край“ („Коцісэўту“) на фінскай мове выходзіў да 1922 году ўключна; на ўсім працягу выхаду багата ілюстравалася.

Комплект яго за 1909-1910 год складаецца з 24 нумароў на 377 бал.

" 1911	"	"	"	13	"	"	290	"
" 1912	"	"	"	12	"	"	207	"
" 1913	"	"	"	12	"	"	247	"
" 1914	"	"	"	12	"	"	242	"
" 1915	"	"	"	12	"	"	214	"
" 1916	"	"	"	12	"	"	161	"
" 1917	"	"	"	12	"	"	142	"
" 1918	"	"	"	"	"	аднаго тому	98	"
" 1919	"	"	"	"	"	"	116	"
" 1920	"	"	"	"	"	"	118	"
" 1921	"	"	"	"	"	"	66	"
" 1922	"	"	"	"	"	"	96	"

Комплекту пазней 1922 году ва універсытэцкай бібліятэцы не знайшлося. Часамі, як у 1917 г., нумары выходзілі падвойнымі на ўсім працягу году. Характар часопісу пераважна культурна-гістарычны. Шмат увагі аддавалася мясцовым музэям; у комплексе за 1920 год апісаньняў працы музэяў ёсьць каля 20, за 1921 год—каля 10 і г. д. Цікавымі зьяўляюцца справаздачы Цэнтральнай Камісіі радзімазнаўства і інфармацыі мясцовых арганізацый; у комплексе за 1917 г., напр., апошніх налічваецца каля 125.

Адначасна з „Коцісэўту“ выдаваўся і часопіс на швэдзкай мове „Родны край“ („Гэмбюгдэн“), які ў 1919 годзе зьмяніў назву на „Гэм ох Гэмбюгд“, а ў 1926 г.—на „Свэнскбюгдэн“, што азначае „Швэдзкі край“. Выданьне часопісу на швэдзкай мове тлумачыцца тым, што ў Фіншчыне налічваецца каля 10% швэдаў. Фіншчына ў свой час была падпарадкавана Швэцыі і да самых апошніх часоў швэдзкая мова была пануючай. Нядаўна яе месца заняла мова большасьці насяленьня—фінская. Зараз швэдзкая і фінская мовы лічацца роўнапраўнымі, але змаганьне паміж імі яшчэ ня скончылася. Апошняя не азначае, зразумела, што фінскія швэды жадаюць далучэньня Фіншчыны да Швэцыі; іх нацыяналістычная інтэлігенцыя за швэдзкую мову як за „больш культурную“. лепшыя з фінаў лічаць, што культурныя запрысы фінскага насяленьня трэба абслугоўваць на фінскай мове, так як гэта робіцца ва ўсіх старонах. Вось у такіх нацыянальных узаемаадносінах і пачаў выходзіць часопіс „Родны край“ на швэдзкай мове, які фактычна ня спыніўся да гэтага часу. Фактычнае рэдагаваньне яго належала швэдзкаму таварыству „Брагэ“. У апошні час пад новаю назваю яго выдае Швэдзкае таварыства прыцяляў народнай школы. Зьместам сваім гэты часопіс адрозьніваўся ад зьместу часопісу на фінскай мове, апроча некаторых кіраўнічых матар’ялаў.

Комплект яго за 1911 год складаецца з 10 нумароў на 150 бал.

" 1912	"	"	"	10	"	"	152	"
" 1913	"	"	"	10	"	"	156	"
" 1914	"	"	"	10	"	"	160	"
" 1915	"	"	"	10	"	"	152	"
" 1916	"	"	"	10	"	"	156	"
" 1917 і 18	"	"	"	10	"	"	152	"

Як і часопіс на фінскай мове „Гэмбюгдэн“ часамі выходзіў на працягу ўсяго году падвойнымі нумарамі, але лік балонак у комплектах амаль аднолькавы, апроча 1917 і 1918 г. г., на працягу якіх выйшла столькі-ж нумароў у 5 кніжках, колькі ў папярэднія гады выходзіла за год. Характар часопісу таксама больш культурна-гістарычны; значная ўвага аддавалася фальклёру і быту.

Тутака да рэчы адзначыць, што мясцовы краязнаўчы друк у Фіншчыне (тэрыторыя—387,565 кв. клм., насяленьне—3.560.000 чал.) мае значныя разьмеры. На працягу 1924 году вышла каля 60 мясцовых краязнаўчых зборнікаў. Апрача таго, шматлічныя газеты і часопісы Фіншчыны зьмяшчаюць вельмі шмат краязнаўчых матар'ялаў, ня цураючыся нават анкет, абешнікаў, програм, справаздач і д. т. п. Газеты маюць вельмі прыемную традыцыю выпускаць спецыяльныя багата ілюстраваныя нумары газет, прысьвечаныя апісаньню тае або іншае парафіі. К 1912 году, такім чынам, газеты далі апісаньне звыш 110 парафій. Часамі краязнаўчы матар'ял друкуецца ў газэце з такім разьлікам, каб выняўшы, ці выказаўшы яго з газеты, можна было скласьці яго кніжкаю. Часта газеты наладжваюць конкурсы фотографій і падаюць ініцыятыву ў краязнаўчай справе.

Цэнтральная Камісія радзімазнаўства існуе на ўрадовыя сродкі, а таксама мае свае фонды. Наогул краязнаўчая справа ў Фіншчыне шчодро падтрымліваецца субсыдыямі. Часамі асыгноўваюцца вялікія сумы нізавымі адміністрацыйнымі адзінкамі, так званымі комунамі (сельсаветамі), на ўкладаньне слоўніка мовы свае тэрыторыі ці на якое іншае вывучэньне яе. Парафіі (раёны) клапацяцца ўкладаньнем карт сваіх тэрыторый, іх гісторыі і інш. і выдаюць такія працы на свае сродкі. Тутака трэба яшчэ адзначыць выданьне пагубэрскага апісаньня Фіншчыны пад назваю „Суомэнмаа“. Яго вышла ўжо шэсьць частак. Гэта надзвычайна дакладнае і падрабязнае апісаньне стараны зьяўляецца выходным пунктам працы кожнага краязнаўцы.

Апрача мясцовых краязнаўчых арганізацый, якія аб'ядняюцца Цэнтральнай Камісіяй радзімазнаўства, у Фіншчыне існуюць і такія па сутнасьці краязнаўчыя арганізацыі, якія абхопліваюць сваёй дзейнасьцю вялікія часткі Фіншчыны, або ўсю яе. Узорам апошніх можа зьяўляцца таварыства Брагэ. Цэнтральнае праўленьне яго стала краязнаўчым цэнтрам для ўсяго швэдзкага насяленьня Фіншчыны. Адрэзаны таварыства ёсьць у шмат якіх гарадох Фіншчыны. Само таварыства заснавалася ў 1906 годзе з мэтай зьбіраньня народнай поэзіі, музыкі, танцаў, касьцюму і інш. і вывучэньня іх, а таксама развою. Гэта таварыства здолела злучыць сур'ёзную навукова-краязнаўчую працу з задаваленьнем попыту насяленьня на культурную забаву. Праца таварыства выявілася ў самых розных відах. Апрача калекцыянаваньня і вывучэньня музыкі, фальклёру і інш. адпаведна сваім мэтам, таварыства: а) арганізоўвала краязнаўчыя канцэрты, слаборніцтвы мясцовых музыкантаў і сьпевакоў, маніфэстацыі ў мясцовых народных касьцюмах, сходы з дакладамі і лекцыямі, хоры, прадстаўленьні з мясцовага народнага жыцьця і г. д.; б) уклала калекцыю выразаных з усіх газет, часопісаў і інш. выданьняў прац, артыкулаў і заматак, датычных жыцьця фінскіх швэдаў і тэрыторыі, якую яны засяляюць; в) апрацавала і выдала інструкцыю для ўкладаньня фальклёрных калекцый; г) інсцэнавала і выдала сялянскае вясельле, а таксама—вельмі шмат народных песень з нотамі і прац сваіх сяброў аб фінскіх швэдах, іх жыцьці і атачэньні і г. д. Калекцыі таварыства складаюцца з фальклёрных запісаў, грамафонных пласьцінак з народнымі песьнямі, запісаў мясцовых гаворак, узораў народных тканін і гарнітураў, партрэтаў музыкантаў з народу, этнографічных рысункаў, карцін і інш. Злучыўшы так кажучы разумовае краязнаўства з пачуцьцёвым гэта таварыства прасякнула далёка ў гушчы народныя дасягнуўшы значных вынікаў у сваёй дзейнасьці.

Значнае разьвіцьцё атрымала ў Фіншчыне краязнаўства і па-за межамі краязнаўчых арганізацый. Першае месца ў даным выпадку

займаюць агульнафінскія навуковыя таварыствы, якія з мэтай развіцця сваёй галіны навукі выконваюць часта ўласна краязнаўчую працу. З шматлікіх агульнафінскіх навуковых таварыстваў, частка якіх пералічана вышэй, для ўзору спынімся на Фінскай акадэміі навук, таварыстве флёры і фаўны і Фінскім літаратурным таварыстве.

Фінская акадэмія навук заснавалася ў 1908 годзе як прыватнае навуковае таварыства. Падобна ўсім іншым навуковым таварыствам акадэмія мае вялікія грашовыя фонды, атрыманыя ў якасці ахвяр. Яны складаюць удзячны матар'яльны грунт для дзейнасці акадэміі. Яна мае вельмі шмат сваіх каштоўных выданняў. Ёю-ж выдаецца міжнародны фольклёрны часопіс. Пакуль што акадэмія змяшчаецца

Музей на высьпе; сялянскі двор.

ў будынку Фінскага літаратурнага таварыства, але ўжо ёсць проект пабудовы свайго ўласнага будынку.

Таварыства флёры і фаўны заснавалася ў 1821 годзе. Яно мае каля 600 членаў, з якіх больш паловы жыве на правінцыі. Як правіла, кожны прыродазнаўца зьяўляецца членам гэтага таварыства, шмат матар'ялаў атрымліваецца таварыствам з месц, але ня менш здабываецца шляхам экспедыцый. Пачынаючы з 1848 году таварыства выдае шэраг каштоўных выданняў: „Гербарны музей Фіншчыны“, „Акты“ і інш. Ніякі краязнаўца-дасьледчык мясцовай прыроды ў сваёй працы ня можа абыйсціся без знаёмства з гэтымі выданнямі.

Найбольш цікавым у краязнаўчым стасунку зьяўляецца Фінскае літаратурнае таварыства. Яно заснавалася 97 год таму назад. Аб'яднанае аматараў і вучоных і мае навукова-дасьледчы характар. Вялізную і каштоўную працу зрабіла таварыства ў галіне збірання фінскага фольклёру і ўкладання слоўніка мясцовых гаворак і слоўнікаў новай і старой літаратурнай фінскай мовы. Практычныя слоўнікі ў Фіншчыне ўкладаюцца ўрадовымі камісіямі. Слоўнікі старой і новай мовы ўкладаюцца звычайным спосабам. Значную дапамогу, як і ва ўсякай навуковай працы, робяць студэнты пад кіраўніцтвам прафэсара фінскае мовы. Часамі даецца заданьне выпісваць словы арыштаў. Усе словы выпісваюцца на карткі па галінах веды: тэхніка,

права і д. т. п. Значна больш складаная праца збірання слоўніка мясцовых гаворак фінскае мовы.

Гэтая праца пачалася таварыствам у 1895 годзе. Амаль праз 30 год, а ўласна ў 1924 годзе, пры таварыстве ўтварыўся слоўнікавы легат для выканання працы па збіранні і ўкладанні слоўніка мясцовых гаворак. Спачатку ён разумеўся як сваеасаблівае акцыянернае таварыства, але ў тым-жа 1924 годзе парлямант даў легату грашовую дапамогу. З 1924 па 1927 год уключна легат ад ураду атрымаў у відзе такой дапамогі адзін мільён марак. Таварыства і надалей спадзяецца, што ўрад будзе даваць субсідыю на слоўнікавую працу па тысяч чатырыста марак у год. Уся праца збірання слоўніка гаворак мае працягнуцца яшчэ год дзесяць. Пасля гэтага тэрміну мяркуецца распачаць рэдагаванне і выданне яго. Таварыства скарыстоўвае на гэтую працу ня толькі свае сродкі і субсідыі ўраду, але і сумы афяравання на гэта прыватнымі асобамі, а таксама асыгнаванні камун на ўкладанне слоўнікаў мовы свае тэрыторыі. Перасылка матар'ялаў у легат і лістоў апошняга робіцца поштай дарэмна.

Само збіранне слоўнікавых матар'ялаў робіцца спецыялістамі і падрыхтаванымі студэнтамі пераважна экспэдыцыйным спосабам. У апошнія часы легат імкнецца набраць такіх падрыхтаваных працаўнікоў, якія-б доўга жылі на адным месцы ў правінцыі, ад чаго-б выйграла якасць самой работы. Сталыя колектары (збіральнікі) за сваю працу атрымліваюць каля 3.000 марак (150 руб.) у месяц. Да іх працы таварыства адносіцца з поўным давер'ем і яны настолькі добрасумленныя, што для іх якой-небудзь кантрольнай лічбы слоў-картак ня існуе. Колькі збіральнік за даны месяц зьбірае слоў—столькі ён іх пасылае ў легат; само сабою ясна, што больш ён іх сабраць ня мог, а калі-б мог,—сбраў-бы і прыслаў-бы. Легат лічыць, што вычэрпваючы запіс і вывучэнне слоў аднае гаворкі можа быць выканана адным чалавекам на працягу трох год. Летам легат пасылае экспэдыцыі па чалавек 20—30 для збірання слоў. У мінулым 1927 годзе адна такая экспэдыцыя ў складзе 20 асоб працавала ва ўсходняй частцы Фіншчыны, каля мяжы з СССР. Часамі атрымліваюцца матар'ялы і адказы на анкетныя з месц. Той з аматараў, які прышле пэўны лік матар'ялаў ці адказаў на анкетныя запытанні, атрымлівае вызначаную ўзнагароду.

Збіральнікі слоўніка ў Фіншчыне забяспечаны кіраўнічымі матар'яламі. Яшчэ ў 1899 годзе Фінскім літаратурным таварыствам выданы быў вялікі орыентавачны слоўнік для збіральнікаў. У апошнія часы ім-жа перавыдана кніжка аб метадах збірання слоў і аб практыцы ранейшых збіральнікаў. Разам выдана брошура аб тым, як выбраць мясцовага чалавека, ад якога трэба запісваць словы. Этнографічныя працы выдатных вучоных часткамі раздадзены збіральнікам на прадмет праверкі, ці існуюць у народзе такія народныя тэрміны, якія ёсць у гэтых працах, высьвятленне іх сучаснага значэння, адцэнняў сэнсу і вымаўлення і г. д. Выдаецца часопіс „Шукальнік слоў“ („Сапастайя“).

У легаце ёсць багаты матар'ял у справе кіравання збіральніцкай працай: карты мясцовасцяў, дзе словы сабраны і дзе не, карты ліку сабраных матар'ялаў, каталёгі збіральнікаў і інш.

Усіх слоў-картак у легаце ёсць каля 1.250.000. Апрача таго таварыствам збіраецца слоўнік фінскай карэльскай мовы, слоў-картак якога налічваецца ўжо каля 500.000. Карткі размешчаны па камунах і па альфабэту, што дазваляе лёгка азначыць географію слоў.

Апрача слоўнікавай працы таварыства мае вялікія дасягненні

ў справе збірання фінскага фольклёру. Колекцыі запісаў яго займаюць вялізнае памяшканьне. Гэта нязлічонае багацьце запісаў дае магчымасьць мець усе адменьнікі і рабіць запраўды навуковую апрацоўку іх. Фінскі фольклёр ужо амаль увесь сабраны таварыствам і даныя колекцыі яго лічацца аднымі з найбагатшых у Эўропе.

Таварыства мае свае вялікія грашовыя фонды, якія часта раней дарыліся прыватнымі асобамі, а таксама значную ўрадовую субсыдыю і невялікія сумы членскіх складак. Гэтаму таварыству належаць найбагатшыя колекцыі фінскіх выданьняў. Таварыства мае сваё выдавецтва, якое дае прыбытак; ім выдаюцца поўныя зборы твораў пісьменьнікаў, пераклады клясыкаў, фольклёр, слоўнікі і д. т. п.

Вельмі цікаваю зьяваю ў фінскім навуковым жыцьці зьяўляецца Дом навуковых таварыстваў. Усе навуковыя агульнафінскія таварыствы зьмяшчаюцца ў гэтым доме, апрача Фінскага літаратурнага, якое зьмяшчаецца ў сваім уласным доме і дае памяшканьне Фінскай акадэміі навук. Дом навуковых таварыстваў займае вялізарны будынак з залюю для паседжаньняў, рознымі службовымі пакоямі і бібліотэку, быць можа на паўмільёна кніг, сабраную выключна шляхам абмену, прычым па самых розных галінах веды.

Яшчэ большую дапамогу маюць мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі ад музэяў. Іх налічваецца ў Фіншчыне каля 46. Частка музэяў, а ўласна—24, утварылі агульнафінскі саюз музэяў. Рэшта музэяў у саюз не ўваходзіць. Саюзам склікаюцца зьезды музэйных работнікаў, выдаюцца працы зьездаў і інш. выданьні, арганізуецца дапамога мясцовым музэям радамі і інш., абмен колекцыямі і г. д. Мясцовыя музэі маюць пераважна культурна-гістарычны характар. Жывуць на дапамогу ад гарадоў і самаўрадаў, а таксама на сродкі розных таварыстваў. Большасьць мае ўласныя памяшканьні. Вельмі шмат музэйнай працы па мясцох выконваецца дармова. Мясцовыя музэі маюць навуковае і асьветнае значэньне; чыста навуковымі музэямі зьяўляюцца цэнтральныя. Пры мясцовых музэях існуюць музэйныя таварыствы або мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі. Такім чынам яны часта зьяўляюцца месцам усёй мясцовай краязнаўчай працы.

З музэяў сталіцы Фіншчыны—Гэльсінак—асабліваю цікавасьць для краязнаўчы маюць Нацыянальны музэй і Музэй на высьпе Фэлізон. Фінскі нацыянальны музэй зьмяшчаецца ў прыгожым, вялізным, спэцыяльна для яго пабудаваным будынку. Апрача апошняга, на музэйным дварэ ёсьць вялікае памяшканьне для такіх экспонатаў, як чаўны, калёсы, невады, сані і інш. Музэй складаецца з двух аддзелаў: гістарычна-архэалягічнага і этнографічнага, колькасьць экспонатаў у якіх амаль не паддаецца ўлічэньню. Экспазыцыя мае строга вытрыманы краязнаўчы характар па краёх і эпохах.

Музэй на высьпе Фэлізон займае ўсю выспу. Ён складаецца з цэлых сялянскіх двароў, дамоў, хат, цэркваў, млыноў, вялізных пастак на розных зьяроў і г. д. у іх натуральным атачэньні. Гэтыя двары і інш. перавезены сюды з розных краёў Фіншчыны і адноўлены ў іх ранейшым стане з поўным абсталяваньнем, прыладамі, начыннем і д. т. п. Музэй дзівіць сваёй вялізарнасьцю, сваім смелым замыслам і сваім строгім прынцыпам навуковасьці, праведзеным у яго арганізацыі. Утвораны гэты музэй па прыватнай ініцыятыве пры дапамозе грамадзкіх сіл і дзяржавы. Ён цесна зьвязаны з Нацыянальным музэем.

Найбольш цікавым у краязнаўчым стасунку з матар'ялаў Нацыянальнага музэю зьяўляецца яго архіў мясцовасьцяў, у якім па прыходах ёсьць выразкі з газэт адносна гэтага прыходу, пляны яго, фотграфіі і д. т. п. Увесь час гэты архіў папаўняецца і асабліва інтэн-

сыўна ў галіне мясцовых помнікаў старасьветчыны, мастацтва, прыроды і быту.

Апрача музеяў і навуковых таварыстваў краязнаўчая праца часамі выконваецца рознымі ведамствамі—Геалёгічнай камісіяй, Статыстычнай управай і інш. з мэтай задаваленьня сваіх ведамсцывенных інтарэсаў. У гэтай галіне неабходна ўспомніць дзяржаўную архэалёгічную камісію і Экскурсійную камісію Міністэрства народнай асьветы, Архэалёгічная камісія складаецца з штату музэю і старшынёю яе зьяўляецца дырэктар музэю. Мэтай яе зьяўляецца ахова помнікаў, якой яна і кіруе. Непасрэдную ахову выконваюць на аснове асобнага закону аб ахове ўласьнікі помнікаў ці зямлі, на якой яны знаходзяцца, а таксама мясцовая адміністрацыйная ўлада. На свае патрэбы камісія мае сродкі па каштарысу Нацыянальнага музэю. Экскурсійная камісія Міністэрства народнай асьветы арганізуе шмат экскурсій з асьветнымі мэтамі. На іх экскурсанта зьбіраюць фотографічны і іншы матэрыял, які часта пасьля апублікоўваецца.

Дзякуючы наяўнасьці такога вялікага ліку навуковых і краязнаўчых арганізацый Унівэрсытэт ня мае неабходнасьці весці навуковую працу. Навуковы персонал яго і студэнты прымаюць актыўны ўдзел у апошняй, але па лініі навукова-краязнаўчай. У сярэдняй і ніжэйшай школе радзімазнаўства займае важнае месца. У сярэдняй школе розныя ўкладаньні даюцца вучням на краязнаўчыя тэмы. Ацэнку іх робіць камісія з трох вучняў і выкладчыка. Часта дзьве-тры лепшыя працы выдаюцца звычайным друкарскім спосабам. Часамі ў школах ёсьць гурткі краязнаўства, якія маюць свае музэйчыкі. За лепшыя экспанаты выдаюцца вучням прэміі. Выкладаньне ў ніжэйшай школе адбываецца на аснове радзімазнаўства. Выкладаецца нават такая навука пад назваю радзімазнаўства. Усе іншыя прадметы з ім звязаны. У настаўніцкіх сэмінарыях выкладаецца мэтодыка радзімазнаўства і ёсьць свае музэі. Вучні школ для дарослых, народных унівэрсытэтаў і народных акадэміяў у абавязковым парадку выконваюць часта краязнаўчую працу ў мэтах пэдагогічных. З гэтых прац варта ўспомніць зьбіраньне розных колекцый і фольклёру, сходы з дакладамі, прысьвечанымі родным мясцовасьцям і пісаньне прац, якія часта выдаюцца ўстановамі пад назваю ўспамінаў з родных месца. Калі да ўсяго гэтага ўспомніць пра курсы па радзімазнаўству, якія часамі арганізуюць унівэрсытэт, дык мы ўбачым, што ў Фіншчыне справа падрыхтоўкі краязнаўцаў наладжана сама сабою даволі добра. Таму амаль усё насяленьне пераконана ў карысьці навукі і краязнаўства і апошняе мае месца нават у войску. Пра дапамогу краязнаўчай справе розных асьветных таварыстваў і інш. грамадзкіх арганізацый і гаварыць няма чаго. Кіркканумскі саюз моладзі ўвёў нават абавязковыя штогадовыя адлічэньні сваіх членаў па 500 марак (25 руб.) на працягу 1924—1930 году на выданьне краязнаўчай працы аб сваёй мясцовасьці.

Пры такім узроўні разьвіцьця краязнаўства і пры такім веданьні свае краіны ня дзіва, што краязнаўчыя прыныцы даволі рэзка выявіўся ў фінскім мастацтве наогул і літаратуры прыватна. Ды яно і зразумела—бяз удзелу мастацтва ў шырокім сэнсе слова краязнаўства не дасягнула-б такіх вынікаў. Гэта даводзіцца адным прыкладам працы таварыства Брагэ. Больш шырока краязнаўства выявілася ў працы наступных пісьменьнікаў і мастакоў: Ійво Гэркэнэна, Аксэля Гартмана, Алі Мунстэр'ельма, П. Атэра, А. Эльгэнбэрга, Ф. Эстэрблэма, І. Кюхкюнэна, А. Луоманэна і інш. Першы з іх зьяўляецца асабліва сьвежым і робіць моцны ўплыў на агульнае культурнае разьвіцьцё свае радзімы—Карэліі.

М. Дабратворскі.

Чмялі-зязюлі (Hymenoptera, Psithyridae).

Дзіўная назва, а між тым вельмі ўдалая; гэтыя шасьціножкі, як і ўсім вядомая птушка зязюля, адкладаюць яйцы ў чужое гняздо, а самі не клапацяцца аб сваім патомстве.

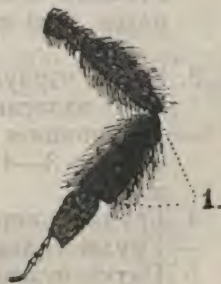
У вясну, калі толькі растае сьнег і зацвітуць першыя кветкі — пачынаюць абуджацца чмялі-зязюлі. Хоць яны сустракаюцца ў нас ня рэдка, але адрозьніць іх ад запраўдных чмялёў, асабліва ў прыродзе, ня лёгка, бо яны вельмі да іх падобны. Нават старыя энтомолёгі не адрозьнівалі іх паміж сабой, але-ж калі чмель-зязюля трапіць вам у рукі, і вы больш уважліва яго разгледзіце, то адразу ўбачыце розьніцу паміж ім і запраўдным чмелём. Вядома, што чмялі, як і нашы звычайныя пчолы, збіраюць з кветак пылок і мёд для сваёй чарвы. Для збіраньня пылку ў пчол і чмялёў ёсьць спэцыяльны апарат на задніх нагах, які называецца кошычкам, праўда з надворнага боку ён на кошык ня вельмі падобны, але служыць ім, як звычайны: туды яны збіраюць пылок.

Гэты кошычак пабудаваны вельмі проста: галёнка, якая ў іншых шасьціножак круглая, у чмялёў з надворнага боку роўная і бліскучая, на ўсёй паверхні зусім непакрытая валасамі, і толькі на краёх мае густыя доўгія шчацінкі. Вось гэты апарат, які зьяўляецца характэрным для чмялёў, у чмялёў-зязюль адсутнічае, а галёнка круглая і ўся густа пакрытая валасамі. Дзеля гэтага чмялі-зязюлі ня могуць збіраць пылок і самастойна гадаваць уласную чарву.

Psithyrus vestalis;

1. самка; 2. Задняя нога з надворнага боку,
а — галёнка, б — пятка.

Задняя нога чмяля;

1. Кошычак.

У вясну мы бачым чмялёў і чмялёў-зязюль, занятых, як-быццам, аднолькавай працай; яны лётаюць нізка над зямлёй, лязяць у мышыныя норы і дасьледуюць розныя шчылінкі і ямінкі. Першыя шукаюць зручнага памяшканьня для пабудовы гнязда, а другія — ужо пабудаваных чмялямі гнёзд; для абодвых гэта нялёгкая задача, а асабліва чмялю-паразыту, бо мала знайсці гняздо чмяля, але трэба знайсці такога віду, які быў-бы да яго падобны па афарбоўцы. Вельмі рэдка бываюць выпадкі, калі паразыт інакш афарбаваны, чым гаспадар гнязда.

Калі чмель-зязюля знайшоў адпаведнае гняздо, то ён там робіцца поўным гаспадаром. Спачатку, калі ў чмялінае гняздо трапіць такі па-

разыт, то чмялі на яго нападаюць і прабуюць прагнаць, але, звычайна, хутка супакойваюцца і далей не звяртаюць увагі на няпрошанага госьця.

Чмель-зязюля прыносіць шкоду гнязду галоўным чынам тым, што зьядае вельмі многа запасаў як сам, так і яго чарва. Дзякуючы гэтаму чмялям прыходзіцца галадаць, праўда, бываюць выпадкі, калі паразыт забівае самку чмяля — заснавальніцу гнязда.

Пасяліўшыся ў чмяліным гнязьдзе, чмель-зязюля там праводзіць амаль што цэлы дзень, а к канцу лета перастае зусім вылятаць і займаецца адкладкай яечак, з якіх потым вылупліваецца чарва, якая корміцца пылком і мёдам, сабраным чмялямі.

Чмяліная сям'я, у якой завёўся чмель-зязюля, дзякуючы недахопу корму, вельмі слаба размнажаецца і к канцу лета можа ня даць маладых самак; такім чынам прысутнасць чмяля-зязюлі губіць усю чмяліную сям'ю.

К канцу лета выводзяцца маладыя чмялі-зязюлі — самкі і самцы. Пасья запладнення самак самцы гінуць, а самкі зімуюць дзе-небудзь у сухіх лісьцях, ці пад якім-небудзь карчом.

Сямейства чмялёў-зязюль не багата відамі, у нас можа быць іх каля 7 відаў. Табліцу для азначэння самак ніжэй зьмяшчаю *).

У часе палёту чмялёў-зязюль лёгка адрозніць ад запраўдных чмялёў па крыльях. У першых яны заўсёды цёмныя, а ў другіх празрыстыя.

Азначальная табліца.

1. Канец чэраўца чырвоны альбо рыжы, бяз белых валасоў. . . 2
- Канец чэраўца белы альбо жоўты, калі рыжы то 3-4 сэгмэнты белыя . . . 3
2. Вялікі, чорны, канец чэраўца чырвоны. Грудзі ўсе чорныя, ці сьпераду жоўтыя. Крыльлі чорныя з фіялетавым бляскам.

P. rupestris F.

- Меншай велічыні (14-17 м.м.). Крыльлі менш зацёмнены. Чэраўца больш абкружэнае. Рэдкі від.

P. globosus Ewersm.

3. Канец чэраўца белы, ці жоўты, 1-2 апошнія сэгмэнты з чорнымі валасамі . . . 4

- 1-2 апошнія сэгмэнты рыжыя. Першы і другі сэгмэнты чэраўца чорныя 3—4 белыя, 5 чорны. Грудзі сьпераду жоўтыя. Рэдкі від.

P. quadricolor Lep.

4. Грудзі сьпераду і ззаду пакрыты сьветлымі валасамі . . . 7

- Грудзі толькі сьпераду пакрыты жоўтымі валасамі . . . 5

5. Пятка вузкая, вузей, чым вяршына галёнки. Дробны від. 1. і 2.

- сэгмэнты чэраўца чорныя, 3. і 4. белыя, астатнія чорныя, самы апошні часта з няяснымі рыжымі валасамі. (глядзі § 3).

P. quadricolor Lep.

- Пятка шырокая . . . 6

6. Грудзі толькі сьпераду сьветла-жоўтыя. Аснаваньне чэраўца чорнае, канец белы, апошнія сэгмэнты з прымешкай чорных валасоў.

P. distinctus Pérez.

- Вельмі падобен да папярэдняга, грудзі сьпераду рыжавата-жоўтыя. Рэдкі від.

P. vestalis (Fourer.).

7. Апошні сэгмэнт чэраўца (трыкутны) бліскучы. Грудзі жоўтыя, толькі пасярэдзіне чорная паласа, якая часта да аснаваньня

* Табліца складзена так, каб па ёй можна было адзначыць нашых *Psityrus*-оў бяз лупы. Азначэньне самоў без мікроскопу ці добрай лупы немагчыма, таму я ня прыводжу табліцы для іх азначэньня.

крыла робіцца няяснай ад прымешкі жоўтых валасоў. Аснаванне чэраўца чорнае, канец жоўты.

P. campestris Panz.

— Апошні сэгмент чэраўца цмяны. Чорная паласа на грудзёх больш рэзкая, чым у папярэдняга. Канец чэраўца белы, часам жоўты.

P. Barbutellus K.

В. Купрэвіч.

Да пытання аб ахове прыроды.

У апошнія часы справам аховы прыроды аддаюць шмат увагі. Мы маем шэраг вельмі каштоўных артыкулаў, інструкцый і іншага друкаванага матар'ялу аб гэтым пытанні. Праглядаючы гэтую літаратуру, пераконваемся, што справа аховы прыроды з боку, гэтак кажучы, агітацыйнага выглядае ня так ужо кепска. Аднак гэта ніколікі не перашкаджае надзвычайна кепскай пастаноўцы справы аховы прыроды на мясцох. Зьвяртаючыся непасрэдна да прыроды, мы бачым не ахову, а бязьлітаснае яе зьнішчэньне: сыстэматычна і няўхільна выбіваюцца рэшткі цікавых сысуноў, бессардэчна зьнішчаюць тысячы птушак, выкараняюць рэдкія расліны.

Я дазволю сабе прывесці адпаведныя факты такога зьнішчэньня. У мінулым годзе мной быў складзены асобны апытальнік, якім мелася на ўвазе высветліць факты руйнаваньня птушых гнёзд сялянскімі дзяццямі. Апытальнік, пры дапамозе сяброў школьнага краязнаўчага гуртка*), быў запойнены ў ліку 128 паасобнікаў. У запаўненьні апытальніку прымалі ўдзел 128 сялянскіх дзяцей (узростам ад 11 да 15 год), якія давалі весткі па 20 вёсках раёну (Смялявіцкага). Пастаноўка самай працы па запаўненьні апытальніку бадай-што цалкам выключала няверныя адказы. У выніку апрацоўкі сабранага матар'ялу я атрымаў наступныя лічбы:

1. 128 асобамі, якія далі адказы, уласнаручна зруйнавана (за лета 1926 году) наступная колькасьць гнёзд (з ячэкамі або птушанятамі):

Варон (<i>corvus cornix</i> L.)	251	гняздо.
Вераб'ёў (<i>Passer domesticus</i> і <i>P. montanus</i>)	263	"
Жаўранкаў (<i>Alauda arvensis</i>)	87	"
Ластавак (<i>Hirundo rustica</i>)	83	"
Сарок (<i>Pica caudata</i>)	56	"
Шпакоў (<i>Sturnus vulgaris</i>)	49	"
Галубоў (<i>Columba livia</i> Briss.)	48	"
Ястрабаў (Розн. віды)	44	"
Плісак (<i>Matacilla flava</i>)	36	"
Дзятлаў (<i>Dendrocopus major</i> і <i>D. minor</i> Koch)	35	"
Драздоў (<i>Turdus pilaris</i>)	32	"
Качак (Галоўн. чынам <i>Anas boschas</i> , L.)	19	"
Соек (<i>Garrulus glandarius</i>)	18	"
Соў (розн. віды)	16	"
Кнігавак (<i>Vanellus cristatus</i>)	15	"
Цецярукоў (<i>Tetrao tetrix</i> , L.)	11	"
Салаў'ёў	6	"
Удотаў (Урира еrops)	3	"
Птушак, невядомых руйнаваўшым	298	"
Усяго зруйнавана 128 хлапцамі	1370	гнёзд.

*) Пры Смялявіцк. белар. сямігодцы.

Падкрэсьліваю, што прыведзеныя весткі ў адносінах колькасьці гнёзд магчыма лічыць дакладнымі. Назвы птушак запісаны на падставе вывучэньня сабраных матар'ялаў.

2. Па 20-ці абсьледваных вёсках, што складае прыблізна $\frac{1}{3}$ населеных пунктаў раёну, зруйнавана за лета 1926 году агулам—4273 гнязды. Весткі трэба лічыць прыблізнымі.

Перад намі жудасны малюнак зьнішчэньня птушак. Асяродкавай фігурай у гэтай справе зьяўляецца наш вясковы хлапец (падлетак). Праўда, апошні не застаецца адзінокам: неабходна дадаць аналёгічную дзейнасьць катоў, сабак ды бязьмернай колькасьці браконьераў.

На лепей стаіць справа з аховай і іншых компонентаў жывое прыроды. Кожны год можна бачыць паляўнікоў на куніц, выдраў, белак, дзікаў, глушцоў і інш. І гэта не зьяўляецца ні для каго сакрэтам. Конкрэтных мер да барацьбы ніхто ня прымае. Справа абмяжоўваецца простаі „агітацыяй“, якая звычайна „вісьне ў паветры“.

Так справа заставацца ня можа. Трэба прымаць азначныя крокі, а то будзе позна.

Проф. А. Фядзюшын у сваім артыкуле „Ахова прыроды і школа“¹⁾ кажа, што выратаваньне рэшткі нашай ужо вельмі ўбогай жывой прыроды і далейшае яе падтрыманьне і ахова знаходзяцца ў руках настаўніцтва. Наколькі праўдзіва гэта зацьвярдзэньне, можна бачыць з таго, што ўсе 128 падлеткаў, дзейнасьць якіх прыводзілася вышэй, зьяўляюцца вучнямі мясцовых школ. Ясна—ахова прыроды можа быць зьдзейсьнена толькі праз школу.

Такім чынам, перад настаўнікам вясковай школы паўстае новая задача—гэта—уплыў на вясковага хлапца з мэтай выхаваньня ашчадных адносін да прыроды, а таксама азнаямленьне падлетка (і насельніцтва) з адпаведнымі ведамі аб жыцьці і значэньні ў эканоміі прыроды і жыцьці чалавека некаторых прадстаўнікоў жывое і мёртвае прыроды. Прыведзеныя мэты ня толькі не прырэчаць агульным мэтам выхаваньня і асьветы ў савецкай школе, а нават уваходзяць у склад апошніх.

Прыглядаючыся да працы вясковае школы, мы з упэўненасьцю можам сказаць²⁾, што выхаваньне і асьвета ў гэтым кірунку зьяўляецца **выпадковай** адзнакай пэдагогічнага процэсу ў данай школе. Прычынай такога становішча зьяўляецца заняпаўшае агульнае палажэньне школьнага прыродазнаўства, як з боку яго праграмнага зьместу, так і з боку мэтодаў выкладаньня.

Відавочна, пры такой выпадковай пастаноўцы выхаваньня ашчадных адносін да прыроды, ніякіх дадатных вынікаў чакаць нельга. Мала карысьці дадуць (і даюць) і такія прыёмы, як арганізацыя „птушыных дзён“, або „дзён пасадкі дрэў“, ці будова дуплянак і т. п., калі ўсе гэтыя прыёмы ня вынікаюць, як лёгічны вывад, з самай працы школы па выхаваньні падлетка ў азначаным кірунку, а зьяўляюцца проста „ўрачыстым“ выпадкам у яе працы. Што выхаваньне магчыма толькі пры наяўнасьці **працяжнага** ўплыву, аб гэтым ніхто спрачацца ня стане. Аднак аб гэтым вельмі часта забываюць.

Вясковаму хлапцу беларусу нельга адмовіць у такіх прыродных уласцівасьцях, як дабрата, замілаваньне, дапытлівасьць, імкненьне да фізычнай і разумовай працы. Такім чынам, у нас маюцца ўсе неабходныя даныя да выхаваньня і асьветы падлетка ў кірунку, які забяспечвае ашчадныя адносіны да нашае, і без таго ўжо абрабаванае жывое прыроды.

¹⁾ Гл. „Наш Край“ № 8—9, 1926 г.

²⁾ У адносінах да большасьці школ.

МАТАР'ЯЛЫ З МЕСЦ.

В. Самцэвіч.

м. Лагойск (Менскай акругі).

Палажэньне і надворны выгляд мястэчка.

М. Лагойск цяпер зьяўляецца цэнтрам Лагойскага раёну Менскай акругі, а да раёнаваньня было валасным асяродкам Лагойскае воласьці Барысаўскага павету, б. Менскай губ.

Мястэчка знаходзіцца на адлегласьці 44,8 км. ад Менску, 48 км. ад Барысава і 30 км. ад бліжэйшай чыгуначнай ст. Вітгенштэйнская (Смалявічы) Маск.-Бел.-Балт. чыгункі. З г. Менскам, Барысавам і бліжэйшымі мястэчкамі (Плешчаніцы і Смалявічы) Лагойск зьвязаны грунтавымі дарогамі. У 1927 годзе ўжо распачаты работы па правядзеньні шасы Лагойск—Менск. Грунтавыя дарогі даюць магчымасьць нормальна зносіцца з вакольнымі вёскамі раёну ва ўсе поры году; масты і грэблі адноўлены і знаходзяцца ў лепшым становішчы, чым былі ў даваенныя часы. Найлепшымі дарогамі лічацца: дарога на Менск, на м. Плешчаніцы, на Барысаў. Далёкая адлегласьць мястэчка ад чыгункі не дазваляе яму, па нашай думцы, разьвіцца ў больш буйны эаномічны і культурны цэнтр.

З паўночнага захаду на паўднёвы ўсход праз м. Лагойск па ледавіковай даліне працякае рака Гайна—правая прытока р. Бярэзіны. Правы бераг ракі Гайны каля Лагойску багаты крыніцамі з чыстай і прыёмнай на смак вадой. Па некаторых літаратурных даных у Лагойску на левым беразе ракі Гайны, супроць касьцёлу, у 50-х гадох мінулага стагодзьдзя быў невялікі курорт з жалезістымі і сернымі крыніцамі, дзе лячыліся ад рэўматызму, нэрвовых хвароб і паралюшу. Старажылы па гэтым пытаньні даюць супярэчныя паказаньні. У мінулым годзе гэтыя крыніцы дасьледвала спэцыяльныя камісія з Менску. Крыніцы гэтыя цяпер у поўным заняпадзе. Шырыня ракі Гайны каля мястэчка дасягае 25 мэтраў, глыбіня ад 2 да 5 мэтр. У рацэ водзяцца шчупакі, плоткі, акуні, ляшчы, налімы, пескары, ліны. Сіла рачной вады выкарыстоўваецца для прывядзеньня ў дзейнасьць вадзяных турбін-рухавікоў; у мястэчку ёсьць вадзяны млын; другі млын і крупадзёрка маецца ў саўхозе Луцаўшчына (1 км. ад Лагойску па плыні ракі).

Навакол мястэчка па абодвух берагах ракі паверхня хвалістая, пакрытая лесам і гаямі; то цэлымі невялікімі градамі, то паасобку раскінуты лясістыя ўзгоркі, што прыдае прыгожы выгляд ваколіцам мястэчка. Берагі ракі парослы вольхай.

Мястэчка распаложана ў нізіне (лог-Лагожеск-Лагожск-Лагойск) на правым беразе ракі Гайны. На левым беразе маецца 4 двары, касьцёл і пошта („Жыр“).

У мястэчку маюцца наступныя вуліцы: Савецкая (б. Віленская), Комунальная (б. Касьцельная), Комсамольская (б. Замкавая), Смалявіцкая, Барысаўкая, вул. Профінтэрна (б. Мікольская) і перавулкі: Завозерскі, Банны, Чырвоны Роў. Брукаваны толькі гэтакія вуліцы: Савецкая, частка Барысаўскай і Замкавая (плян).

Праз раку Гайну праведзены драўляны мост у 1920 г.¹⁾; ёсьць таксама драўляныя масткі праз ручай Вапэнец па дарогах Барысаўскай, Смалявіцкай і на Менск.

Асьвятляецца Лагойск электрычнасьцю, якая праведзена ў 1921 г.²⁾. У мястэчку ёсьць паштова-тэлеграфнае аддзяленьне і каса ашчэднасьці.

Будынкаў у мястэчку налічваецца 695, з іх 681 драўляных і 14 каменных, крытых саломай 241, гонтам—450, жалезам—4.

Комунальных жылых дамоў: драўляных 17 і каменных 2. Выдатных будынкаў у Лагойску няма. Воддаль ад мястэчка (0,75 км.), уверх па плыні р. Гайны, з правага яе боку стаіць быўшы графскі палац (цяпер у ім знаходзіцца РВК і іншыя раённыя ўстановы).

У адносінах да пажараў м-ка досыць небясьпечна з прычыны скупанасьці дамоў па Савецкай і Барысаўскай вуліцах, прычым дамы ўсе драўляныя, крытыя гонтам альбо саломай.

Вялікі пажар адбыўся ў 1920 г., калі белапалыкі пры адступленьні спалілі больш паловы Савецкае вуліцы, млын і мост праз р. Гайну. Савецкая ўлада шчыра дапамагала пагарэльцам адбудаваць новыя дамы.

З 1911 г. для аховы м-ка ад пажараў існуе пажарная дружына (54 чал.)³⁾, маецца пажарнае дэпо і неабходныя пажарныя прылады, якія патрабуюць рамонту.

Гістарычныя весткі і помнікі старасьветчыны.

Першыя зьвесткі аб Лагойску належаць да XII ст. Лагойск уваходзіў у склад зямель Полаччыны і перажываў асноўныя моманты яе (Полаччыны) гісторыі. У 1128 г. у час барацьбы паміж полацкімі і кіеўскімі князямі Лагойск адыходзіць да Кіева. З перамогай палачан (Усяславічаў) Лагойск зноў пераходзіць пад уладу Полацка, але ў ім былі свае князі ў XII і XIII ст. У часы Літоўскае дзяржавы Лагойск дастаецца брату Ягайлы Скіргайлу, а потым Вітаўту, які ўзмацніў і пашырыў замак у Лагойску і перадаў потым горад свайму пляменьніку Андрэю Ўладзімеравічу. У XV ст. Казімер IV падараваў Лагойск князю Аляксандру Чартарыскаму і такім чынам Лагойск зрабіўся прыватна-ўласьніцкім. Дагэтуль жа ён быў гаспадарскім. У часы барацьбы перакопскай горды з Менскім княствам Лагойск быў зусім зруйнаваны ў 1505 годзе Махмэт-Гірээм, насельніцтва было выразана. Разбуран быў замак і спалена ў замку старая Багаяўленская царква з праваслаўным манастыром. У 1517 годзе Лагойск пераходзіць у якасьці пасагу за дачкой Сямёна Чартарыскага да Васіля Тышкевіча (ваяводы Падляскага), які ў 1531 г. адбудаваў замак (разбураны татарамі) і пабудаваў драўляную Багаяўленскую царкву.

У часы вайны са швэдамі (1701-1721) горад з замкам і Багаяўленскай царквой былі спалены. Лагойск прышоў у заняпад і быў пра-

¹⁾ Стары мост быў спалены белапалыкамі пры адступленьні.

²⁾ Сьпярыша электрычнасьць была праведзена ў 1918 г., але пры адступленьні белапалыкамі была спалена дынамо-машына.

³⁾ Зарганізавана па ініцыятыве Н. Яршова (н-ка пошты).

даны Тышкевічамі жмудзкаму біскупу Тышкевічу, які заснаваў у замку уніяцкі манастыр у 1752 г. *).

У 1918 г. Лагойск быў акупаваны немцамі, а ў 1919 г. белапалякамі (з жніўня 1919 г. па ліпень 1920 г.), якія сваёй полёнізатарска-клерыкальнай політыкай, рабаваньнем і зьдзекамі над насельніцтвам, асабліва яўрэямі, пакінулі жудасныя ўспаміны. Пры адступленьні перад

Чырвонай арміяй дэарганізаванае польскае войска спаліла большую частку Савецкай (б. Віленскай) вуліцы і млын. Тушыць пажар было забаронена; ва ўсіх, хто імкнуўся што-небудзь выратаваць ад пажару, стралялі.

Калі разглядаць плян Лагойску ад 1865 г., дык мы ўбачым яшчэ існаваўшыя наступныя будынкі: пад № 1—Прачысьценскую царкву, на месцы якой потым пабудована каменная Мікалаеўская царква; царква гэтая існуе да гэтага часу; пад № 2—Спаськую царкву (цяпер на месцы яе застаўся толькі могільнік); пад № 3—Мікольскую царкву, руіны якой зьнішчаны зусім нядаўна; пад № 4—касьцёл (існуе цяпер). Апрача таго, замчышча, дзе была Багаяўленская царква і базыліянскі манастыр, ўжо заворана і там засаджана садам.

Левы бок дарогі з мястэчка ў палац (дзе цяпер б. графскі сад) і таксама мясцовасьць, дзе цяпер стаіць палац, як сьведчаць старажылы,

*) Россия, под ред. В. П. Семенова, т. IX, стр. 409-411. Досынь добра выкладзена гісторыя Лагойску і яго ваколіцы Сяльца. Да гэтае крыніцы мы і накіроўваем жадаючых азнаёміцца з ёй.

была заселена. Частка гэта—лічылася некалі, трэба думаць, прыгарадам Лагойску і насіла назву „Загарадзьдзе“ (і да гэтага часу так завецца). У пачатку XIX ст. граф Тышкевіч перасяляе цэлы шэраг сем'яў з „Загарадзьдзя“ (нават усю вуліцу, дзе цяпер сад) у розныя вёскі¹⁾. У 1815 г. пры р. Гайне будуюцца новы палац, што існуе і да гэтага часу²⁾, потым насаджваюцца вялікі (каля 20 дз.) плодовы сад на „ачышчаным“ ад сялян месцы.

У ляску на ўзгорку за садам раней была Юраўская (Георгіевская) царква; цяпер застаўся толькі могільнік.

У 50-я гады мінулага стагоддзя Канстантынам Тышкевічам у палацы быў адчынены музей і бібліятэка. У музеі знаходзіліся розныя рэчы, якія былі знойдзены пры раскопках курганоў—могільнікаў (Тышкевічам і Кіркорам): пярсыёўкі, маністы, бронзалеты, а таксама 2 старых мячы з пазалочанымі малюнкамі Стэфана Баторыя, сцяг, які быў узяты ў шведаў, шабля Пятра I., каля 200 карцін італьянскага малярства і колекцыі этрускіх ваз³⁾. Старажылы сьведчаць, што бібліятэка была надзвычайна вялікая на расійскай, польскай і розных чужаземных мовах. Частку музея ў 1905 г. купіў архэолаг Татур, а астатнюю частку музея і бібліятэку ў 1910-11 г. Юзэф Тышкевіч перавёз у Вільню. Найменш каштоўныя рэчы і экзэмпляры кніг былі часткай знішчаны ў 1917 г. і канчаткова ў часы окупацый.

Замчышча мае ў даўжыню каля 85 саж., у шырыню—больш 30 саж., навакол абведзена шырокім ровам і аднэй стараной прылягае да нізкага балоцістага берага р. Гайны. Замчышча зараз узарана, ёсць фруктовы сад, некалькі будынкаў. З Комсамольскай вуліцы (б. Замковай) праз роў праведзена насыпная дарога ў замчышча, а раней тут праз роў замчышча злучалася з мястэчкам драўляным мастом на сваях (цяпер засталіся толькі рэшткі свай у зямлі).

Насельнікі мястэчка і іх заняткі.

У мястэчку налічваецца 346 двароў з насельніцтвам у 1776 чал. Рост і склад насельніцтва можна бачыць з наступнае табліцы:

Ч А С	Яўрэў	Белар.	Расійц.	Паллак.	Інш.	Усяго	У в а г а
50-я гады XIX ст.	—	—	—	—	—	больш 1500	Россія, под ред. В. П. Семенова т. IX, стр. 410 паводле даных сельсавету.
1900-1905 г. . .	685	Лі ч б ы	н я в я д о м ы			1180	
1927 г.	1014	712	4	34	12	1776	

Думаецца, што лічба насельніцтва 1180 чал. для дзевяцісотых гадоў ня зусім адпавядае запраўднасьці, бо асаблівага росту мястэчка за апошнія два дзесяцігодзьдзі не прыкмячалася. На вялікі жаль, статыстычных матар'ялаў для гэтага часу знайсці на месцы не ўдалося.

Яўрэі з'явіліся ў мястэчку ў пачатку XIX ст. (1808 г.). Пій Тышкевіч для павялічэння сваіх прыбыткаў знайшоў неабходным пашырэнне ў мястэчку гандлю. З гэтай мэтай з Барысава вызваны былі 4 сям'і яўрэяў, якім даны былі некаторыя прывілеі, адпушчаны лес на пабудову,

¹⁾ Семі Беляговічаў, Галдовічаў—у в. Гасыцілавічы.

²⁾ Раней палац быў каля возера пад в. Заазер'е, у 1,5-2 км. на паўднёвы ўсход ад мястэчка.

³⁾ Россія, под ред. В. П. Семенова, т. IX, стр. 410.

дровы для апалу і інш. Пасья гэтага лік яўрэяў гандляроў пачаў з кожным годам павялічвацца; яўрэі сталі прыбываць з розных месц і патрохі папаўняць панскую казну.

Па роду заняццяў насельніцтва разьмяркоўваецца наступным чынам:

Род заняцця	Земляр.	Рамесні.	Гандляр.	Служач.	Інш.
Лік двароў . .	144	69	87	44	2

Земляробствам займаецца беларуская і часткай польская насельнасць мястэчка; яўрэі пераважна заняты гандлем, рамесніцтвам і часткай служаць; 3 яўрэйскія сям'і ў апошнія гады атрымалі зямельныя надзелы і займаюцца сельскай гаспадаркай.

Прыродныя ўмовы і ўраджайнасць глебы спрыяюць заняццю сельскай гаспадаркай. Забясьпечанасць гаспадарак зямлёй характарызуецца наступнымі лічбамі:

Колькасць зямлі	Да 1 дз.	Ад 1 да 2 дз.	Ад 2 да 3 дз.	Ад 3 да 5 дз.	Ад 5 да 8 дз.	Ад 8 да 16 дз.	Усяго
Лік гаспадарак .	12	14	28	43	40	7	144

3 агульнага ліку гаспадарак сярэдніх налічваецца 61,8%, кулацкіх—толькі адна гаспадарка, а 37,5%—бядняцкіх. У сучасны момант у зямлякарыстанні сялян знаходзіцца пахатнай зямлі 392,64 дз., пад сенажацямі—102,77 дз. і інш. 29,36 дз., усяго 524,77 дз. Да Кастрычнікавай рэвалюцыі было 476,44 дз.; прыбавілася 48,33 дз. з былых памешчыцкіх і царкоўных зямель.

Частка былых батракоў эканоміі Тышкевіча ўтварыла сел. гаспадарчы колектыў. Гаспадарка мае 54 дз. пахатнай зямлі і 20 дз. сенажаці; колектыў вядзе гаспадарку досыць добра. Пераважная большасць графскіх зямель каля Лагойску адышла пад савецкую гаспадарку Луцаўшчына.

Недахоп зямлі ў значнай меры адчуваецца бядняцкай часткай насельніцтва і часткай сярэднякамі. Пазбавіцца зямельнага крызісу можна было-б толькі больш інтэнсыўным вядзеннем гаспадаркі. У сучасны момант сістэма гаспадаркі зернавая, сістэма паляводзтва—парушаная трохпалёвая. Пераходу на шматполье перашкаджае цераспалосіца і шматпалосіца. Найбольш пашыранымі і пераважнымі палявымі культурамі з'яўляецца: жыта, авёс, бульба, ячмень, пшаніца. Сяўба кармовых траў пашырана слаба. Досыць пашырана сяўба лубіну для ўгнаення. Сярэдняя ўраджайнасць наступная (у пудох): жыта—48 пуд, ячмень—45 пуд, авёс—50-55 пуд, пшаніца—45 пуд., бульба—750-800 пуд з дзесяціны.

Гародніцтва, садоўніцтва і пчалярства слаба пашыраны і маюць спажывецкі характар. Прамысловае значэнне маюць сады: б. графскі (каля 20 дз.), у савецкай гаспадарцы Луцаўшчына (каля 10 дз.) і часткай б. Вержбаловіча (цяпер комун. гаспадаркі) ёсць адна культурна-паказальная пасека.

У мястэчку маюцца наступныя прамысловыя прадпрыемствы: 3 маслабойкі, 3 ваўначоскі, цагельня, два млыны з леспілкай у Лу-

паўшчыне. Рамесьнікаў і саматужнікаў налічваецца 69 сем'яў: ёсьць краўцы, шаўцы, кавалі, сталяры, возчыкі, цырульнікі і інш.

Размеркаваньне іх (рамесьнікаў і саматужнікаў) па розных галінах вытворчасці можна бачыць з наступнае табліцы:

Род заняткаў	Шаўцоў	Краўцоў	Кавалёў	Возчыкаў	Загатоўшч.	Шнашнік.	Сталяроў	Бяхароў	Калёсынікаў	Муляроў	Цагельш.	Шкароў	Цырульнік.	Гадзіншчык.	Пекароў	Фабраў	Смалякураў	Алейнікаў	Усяго
Колькасць асоб	23	26	15	23	5	3	2	1	2	1	1	1	2	1	4	1	2	5	118

У 80 і 90 гады мінулага стагоддзя пашыраны быў выраб плугоў, якія збываліся партыямі ў г. Барысаў для продажы. У 1837 г. К. Тышкевічам была заснавана і працавала да 60-х гадоў ткацкая фабрыка, якая знаходзілася на месцы б. валаснога праўлення (цяпер яўрэйская школа). Будынкі для кватэр і сталоўкі знаходзіліся ў прадмесьці Жыр. На фабрыцы працавалі прыгонныя (20—25 чал.), выключна мужчыны; набіралі іх падлеткамі і навучалі ткацтву. Першыя майстры вызваны былі з Польшчы. Вырабляліся: абрусы, сарвэты, ручнікі з рознымі малюнкамі і палатно досыць добрай якасці. Пража загатаўлялася на бліжэйшых вёсках і здавалася на фабрыку. Вырабамі фабрыкі задавальваліся патрэбы графскага двара, галоўным-жа чынам меўся на ўвазе попыт рынку. У Луцаўшчыне ў даваенныя часы існаваў бровар.

Зарганізаваліся і працуюць колектывы: краўцоў, шаўцоў, загатоўшчыкаў і возчыкаў (возяць галоўным чынам розныя рэчы і продукты ў Менск і з Менску).

У часы вясеньняга вадазбегу вада ў раўчаку Вапеньнік вымывае каменні-вапнякі, з якіх сяляне мястэчка здабываюць вапну для мясцовых запатрабаванняў; у 1,5 км. па дарозе на м. Гайну здабываецца досыць добрая чырвоная гліна (ганчарная); каля вёскі Рудня сяляне здабываюць белую гліну для бялення печы.

Тэхніка сельскай гаспадаркі і агрономічная дапамога.

Тэхніка вядзення сельскае гаспадаркі паступова паляпшаецца. Зямля апрацоўваецца выключна плугамі і баронамі (у большасці драўлянымі з зялезнымі зубамі). Першы плуг у мястэчку з'явіўся ў пачатку 80-х гадоў мінулага стагоддзя і скоро зусім выцесніў саху. У сучасны момант у мястэчку ёсьць 198 плугоў (пераважна аднаконных), 4 касілі, 4 сортыроўкі, 8 жніярак і некалькі дзесяткаў малатарань. Сельска-гаспадарчыя прылады маюцца на месцы ў сельска-гаспадарчым коопэратыве і прадаюцца па цане: малатарня 110—143 руб., барана пружынная—36 руб., плуг № 0—9 руб. 30 кап., акучнік—11 р.

У Лагойску пры РВК ёсьць раённы агроном і памочнік. Для сялян калі-ні-калі робяцца даклады, выстаўкі. Культурна-паказальных сялянскіх гаспадарак у мястэчку няма.

Коопэрацыя і гандаль.

Да 1917 г. у мястэчку існавала толькі крэдытнае т-ва прыблізна з лікам 200 сяброў. Гандаль знаходзіўся ў руках прыватных гандляроў. Цяпер у мястэчку ёсьць сельска-гаспадарчае крэдытнае т-ва з лікам 1173 пайшчыкі, з зваротным капіталам 5246 р. 60 к.; адчынена ў 1924 г. пры 50 пайшчыках; пазычанага капіталу 5650 руб.

Спажывецкае т-ва на 1 жніўня налічвала 1000 сяброў (пасья перарэгістрацыі 900) з зваротным капіталам 12037 руб. Маецца 3 коопэратыўных крамы: 1) бакалейная, 2) галынтарэйная і мануфакт-скурная і 3) жалезная; прыватных крам—21. Мясцовы рынак больш чым на 50% знаходзіцца яшчэ ў прыватных руках, што ў значнай меры тлумачыцца адсутнасцю ў коопэратыўных крамах прадметаў першай неабходнасці.

3 ліпня м-ца 1916 г. у Лагойску існуе местачковае т-ва ўзаемадапамогі, сяброў 95 г., зваротны капітал 70 руб. Камітэт сялянскай ўзаемадапамогі дапамагае бедняком выдачай грашовых і насенных пазык (зваротных і беззваротных), хадайнічае аб водпуску лесу ў першую чаргу. Лік сяброў—352 чал.

У лютым м-цы 1926 г. зорганізавалася пазычкова-ашчэднае крэдытнае т-ва, якое налічвае 112 пайшчыкаў; у т-ва ўваходзяць 2 арцелі: шавецка-загатовачная і сялецкая арцель гантаўшчыкоў (61 ч.). Капітал на 1 жніўня складаўся з 1020 р. 43 к. паявых і 1110 р. 55 к. укладаў.

Кірмашы ў Лагойску адбываюцца: на вясенняга і зімовага Міколу (22 мая і 19 сьнежня) і на Спаса—19 жніўня (па н. ст.). 19 сьнежня прадаюцца: кажухі, сукно, мясцовыя бандарныя вырабы (бочкі, цабры, вёдры), гонты, абодзды. 22 мая шмат прадаецца кароў. На ўсіх кірмашох прадаюцца коні, сала, каўбасы, шынкі і інш. Да вайны кірмашы праходзілі досыць ажыўлена, за часы вайны і окупацыі былі замёрлі і зноў ажылі (хаця і не ў ранейшых разьмерах) з 1924 г. Штотыдзень у чацьвер і нядзелю бываюць кірмашныя дні, калі сяляне вакольных вёсак прадаюць прадметы хатняга вырабу і продукты гаспадаркі і купляюць патрэбныя для гаспадаркі тавары ў коопэратыве і прыватных крамах.

Цэны на прадметы штотдзённага ўжывання наступныя:

	Жыта (пуд.)	Авёс (пуд.)	Яйкі (дзсят.)	Масла (фунт)	Сала (фунт)	Малако (літр)
У крас. і маі . . .	1 р. 80 к.	1 р. 60 к.	28--30 к.	40 к.	50 к.	8--10 к.
У жніўні	1 р. 20 к.	1 р. 40 к.	40 к.	50--55 к.	50 к.	10 к.

Зімой фунт масла прадаецца па 80 к., яйкі—60 к. дзсятка, малако 12 к. літр.

Народная асьвета і культасьветная праца.

У 1864 г. адчынілася першая народная школа, якая існавала да 1918 г.; яўрэйскія дзеці вучыліся ў „хэдарах“, якіх было некалькі ў мястэчку. У лютым месяцы 1918 г. у м-ку была адчынена вышэйшае пачатковае вучылішча, рэарганізаванае ў 1919 г. у школу II ст. У часы польскай окупацыі школа была зачынена і замест яе была адчынена расійская чатырохклясавая прогімназія; з 1920 г. існуе сямігадовая школа. Вучні першых выпускаў мелі добрую падрыхтоўку і агульнае разьвіцьцё, па сканчэньні сямігодкі паступалі ў розныя ВНУ. Перашкодамі ў працы сямігодкі зьяўляюцца: неадпаведнасьць будынкаў пад школу, цесната пакояў, вельмі дрэннае абсталяваньне школы, адсутнасьць габінэтаў і бібліотэкі, а таксама частая зьмена загадчыкаў і настаўнікаў. З 1919 г. працуе яўрэйская чатырохгадовая школа. У тым-жа годзе была адчынена і польская школа; у часы польскай

окупацыі яна была пашырана ў прогімназію імя Касцюшкі, якая праводзіла полёнізатарскую політыку і сярод дзяцей беларусоў. У мінулым навучальным годзе працавалі: дзіцячы сад на 40 чал. (з беларускім і яўрэйскім аддзяленьнямі), школа рабочай моладзі для малапісьменных, вярэня школа для дарослых і лікпункт. Пры народме працавалі гурткі: політычны (30 чал.), драматычны з 2 сэкцыямі: яўрэйскай і беларускай (42 ч.), ваенны, гурток фізкультуры (120 ч.), музыкальны (12 ч.).

У бібліятэцы налічваецца 4026 кніг: на беларускай мове—389, на яўрэйскай—153 і на расійскай—3484; чытачоў—367, з іх 30% вучнёўскай моладзі.

Насельніцтва мястэчка выпісвае наступныя газеты: „Известия ЦИК ССР“—6, „Правда“—23, „Звяззда“—39, „Беларуская вёска“—27, „Юны піонер“—26, „Юнгер арбайтэр“—5, „Чырвоная Зьмена“—9, „Кресьціянская газета“—10, „Учительская газета“—6, „Савецкая Беларусь“—11, „Октябрь“—41 і інш—14; часопісаў—47; найбольш па сельскай гаспадарцы—15 („Сам себе агроном“, „Плуг“ і інш., профруху, навуковых).

Пры народме працуе кіноперасоўка, ставяцца спэтаклі; ёсць радыё.

Прыкмячаецца значнае пашырэнне элементаў новага быту асабліва сярод моладзі, якая ўжо мала звязана з царквой ці сынагогай, пазбаўлена рэлігійных забабонаў. Яшчэ 8-9 год таму назад у вышэйшай пачатковай школе і потым у школе II ст. (калі я там быў загадчыкам) прыходзілася весці барацьбу з т. зв. „суботнікамі“—вучнямі, якія не хацелі пісаць у школе ў суботу па рэлігійных мотывах, цяпер ужо гэтага няма. Адчуваецца вялікая цяга дзяцей у піёнэры і моладзі ў ЛКСМ. Змяняюцца патрыярхальныя сямейныя ўзаемаадносіны, якія былі ў Лагойску досыць моцныя да часоў рэвалюцыі.

Санітарны стан і ахова здароў'я.

Санітарнае становішча мястэчка нельга прызнаць здавальняючым: вуліцы вясной і ў восень досыць гразкія, двары ў большасці таксама брудныя. Па баках вуліц у цэнтральнай частцы праложаны масткі (тротуары). Вадой насельніцтва карыстаецца з калодзежаў (ёсць усяго 3), крыніц і ракі.

Хаты досыць малыя, цесныя, з нізкай стольлю. У большасці адчуваецца недахоп сьвету і вентыляцыі. Адны і тыя самыя пакоі зьяўляюцца і майстэрнямі, і сталовымі, і спальнямі.

Найбольш пашыранымі хваробамі зьяўляюцца: кароста, трахома, хваробы жывата, прастуда. У мястэчку маецца раённая больніца з стацыянарным і амбулаторным лячэньнем. Праз амбулаторыю з 1 студзеня па 9 жніўня прайшло 10718 хворых рознымі хваробамі; зубалёчэбны кабінэт наведала 3000 чал.

Некаторыя хваробы, як рожу, лечаць бабкі-шаптухі. Наогул-жа насельніцтва звярочваецца за мэдыцынскай дапамогай.

М. Мікіцін.

Кірмаш ў м. Клічаве Бабруйскае акругі.

(19-га студзеня 1928 г.).

(Спраба вывучэння зроблена вучнёўскім гуртком краянаўства пры Клічаўскай сямігадовай школе).

Раённым цэнтрам, мястэчкам, фактычна Клічаў зрабіўся толькі ў 1924 годзе, пасля раёнавання.

Да таго часу—звычайнае сяло, з слабымі адзнакамі саматужнае прамысловасці і дробнага гандлю, ня гледзячы, што некалі была там і шкляная гута.

Выгляду звычайнага беларускага мястэчка з яго саматужнікамі, з яго жвавым гандлем, перыодычнымі кірмашамі Клічаў ня меў.

Аб гэтым самым можна знайсці зазначэнне нават у летапісу Клічаўскае царквы за 1869 год, дзе паказана, што „в Кличеве не было и теперь нет не только утвержденных правительством ярмарок, купцов, ремесленных цехов, лавок и проч., но даже нет обыкновенных по местечкам торгов“.

Дый ня дзіва.

Прытуліўшыся ў самым кутку Чэрвенскага (Ігуменскага) павету, б. Менскае губэрні, збоку ад буйных шляхоў зносін—як чыгунка, шаша, воддаль ад гарадоў і мястэчак—Клічаў ня мог развінаць жвавы гандаль, ня мог быць тым асяродкам, дзе-б стыкаўся ў памене тавараў і produkтаў горад з вёскай і, як вынік з гэтага, ня мог мець і сваіх кірмашоў,—кірмашоў эаномічнага значэння.

Кірмашы, якія адбываліся ў Клічаве што-год 19 студзеня (6 ст. ст.) і на „сёмуху“, ня мелі эаномічнага значэння, а насілі характар кірмашоў, выключна прысьвечаных дню сьвята данае царквы.

У першыя гады існавання Клічава, як асяродку самастойнага раёну, можна было наглядаць тое самае.

Але з цягам часу, калі Клічаў пачынае ўзбуйняцца, як раённы асяродак, пачынае ўзрастаць і яго эаномічнае значэнне. Павялічваецца лік саматужнікаў, развінаецца гандаль і сяло ператвараецца паступова ў мястэчка. Дзеля гэтага і сьвяточныя кірмашы пачынаюць прымаць аблічча эаномічнага характару.

З мэтай вывучэння гэтага зьявішча вучнёўскім гуртком быў абследаваны кірмаш м. Клічава 19-га студзеня 1928 году.

Даныя абследавання кірмашу наступныя:

№№	НАЗОЎ ТАВАРУ	Колькасць	Прасілі		Давалі		На якую суму было прывезена тавару	
			Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.
1. Вырабы з дрэва.								
1	Цэбры малыя	3 шт.	1	50	1	50	4	50
2	Рашоты	40 "	—	50	—	50	20	—
3	Каробкі (сявачкі)	70 "	1	30	1	20	91	—
4	Сіты	30 "	1	10	1	—	33	—
5	Начоўкі малыя	2 "	—	35	—	30	—	70
6	Калаўроты (самапрадкі)	55 "	3	50	3	—	202	50
7	Сані простыя	2 "	3	50	3	—	7	—
8	Сані „кары“	2 "	3	—	2	50	6	—
9	Табурэты	4 "	—	75	—	65	3	—

[illegible]

Такім чынам падлічыўшы ўвесь тавар, што быў зарэгістраваны, атрымоўваецца сума ў 2.738 руб. 90 кап.

Ясная справа, што такі лік тавару ня можа здаволіць запатрабаванні насельніцтва, але самы факт, што сьвяточны кірмаш пачынае ператварацца ў кірмаш эканомічнага значэння, застаецца фактам.

Цікава адзначыць, што крамы, як прыватныя, так і коопэрацыйныя, мелі ў гэты дзень меншы зваротак, чым чакалася. Увага насельніцтва, што з'ехалася на кірмаш, была адцягнута самым кірмашом.

На кірмашы было каля 2.400 чалавек.

Паводле даных падліку, паказаных у табліцы, відаць, што галоўнымі таварамі на кірмашы зьяўляліся вырабы з дрэва і жалеза. Кірмаш насіў характар сялянска-саматужніцкі.

Жывёлы амаль што ня было. Трэба тлумачыць мусіць тым, што на коні ёсць асобны кірмаш, які заўсёды адбываецца ў м. Сьвіслачы, або езьдзяць сяляне купляць коні на Случчыну.

Неабходна зазначыць, што на кірмаш былі прывезены ня толькі тавары мясцовага вырабу, але і з іншых мясцовасцяў. Так, гліняны посуд прывезены быў з Шклову, лыкі—з-пад Рагачэва.

На эканоміцы Клічаўскага раёну наогул і ў прыватнасці на разьвіцці Клічава з яго кірмашамі, павінна будзе адыграць значную ролю чыгунка, якая прарэжа ўвесь раён: пройдзе ў 5-6 кілёмэтр. ад Клічава.

Матар'ялы сабраныя вучнямі гуртка даюць магчымасьць прасачыць за паступовым ператварэньнем, у сучасны момант, сёлу мястэчкі і за разьвіццём у іх кірмашоў.

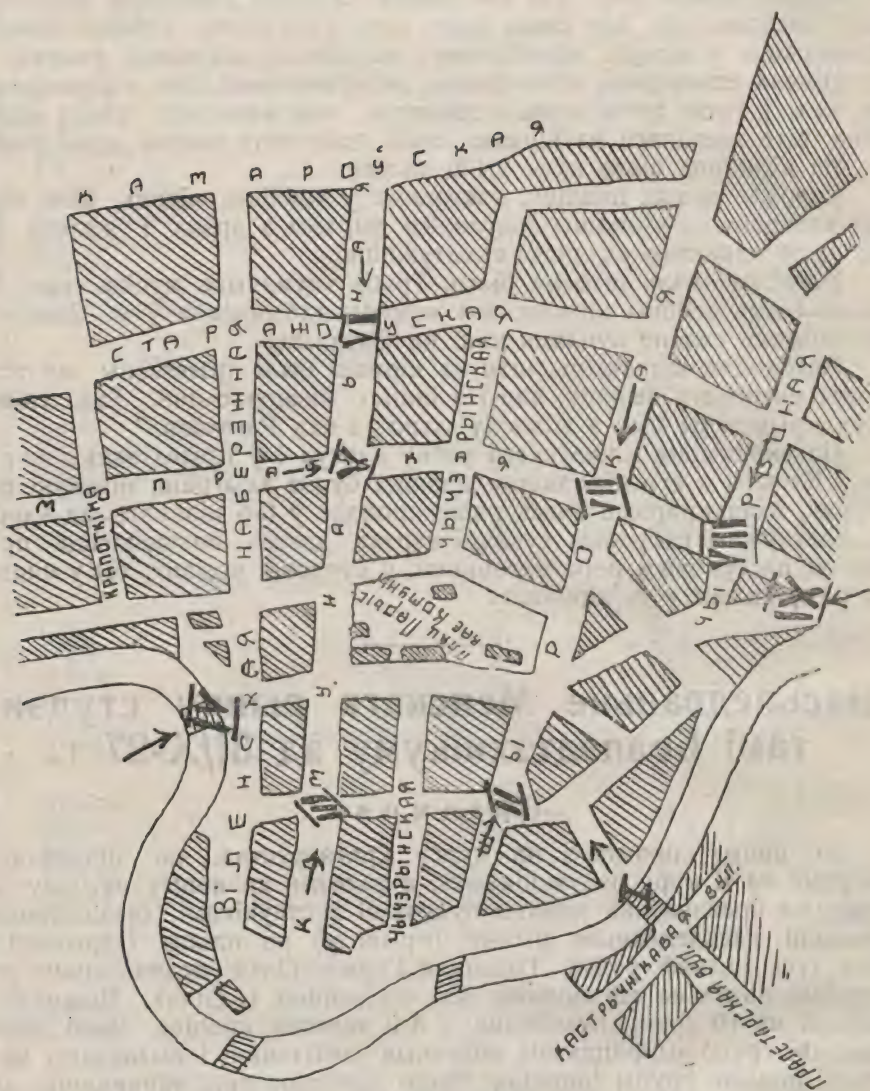
Дасьледваньне Менскага рынку студэнтамі Белпэдтэхнікуму ад 31/X-27 г.

П р а д м о в а.

Як вопыт практыкі па курсу краязнаўства, які прыпадае па праграме на II курс пэдтэхнікумаў, а таксама як вопыт мэтодаў правядзеньня краязнаўчай работы будучымі настаўнікамі, было ўхвалена правесці дасьледваньне рынку (прывозу) на пляцы Парыскай Комуны (так званай раней Траецкай Гары). Плян правядзеньня досьледу быў дэталёва абгавораны на лекцыйных гадзінах. Прынялі падзяліцца на 10 груп, прыблізна ў 8-9 чалавек кожная. Былі абраны старшыні груп, выпрацаваны анкетныя запытаньні і вызначаны месцы стаянкі кожнае групы (апошняе было зроблена пры папярэднім абходзе рынку і бліжэйшых пад'язных вуліц). Анкетныя запытаньні былі разьмеркаваны паміж удзельнікамі кожнае групы так, каб кожны спецыялізаваўся ў пэўных пытаньнях. Напр., адзін занатоўваў дровы, сена, бярвеньні; другі — коні, каровы (наогул буйную жывёлу); трэці—малочныя продукты і г. д. Практыка паказала, што старшыні некаторых груп самі зьмянілі спосаб апытаньня і запісаў, выявіўшы пры гэтым практычную ініцыятыву. Была выдзелена асобная група для абходу базару і даведваньня цэн (асабліва цікава з гэтага боку цэны запросу).

У далейшым маецца на ўвазе ахапіць падобным досьледам і прывоз на Віленскі рынак. Падаем матар'ял у тым выглядзе, як ён быў апрацаваны рэдакцыйнай коллегіяй, у складзе слухачоў: М. Гарошкі, С. Ліхадзіеўскага і Ганны Пашучэнкі.

Міх. Г.

План пляц Парыскае Комуны.

Рымскія цыфры абазначаюць месцастанова і нумар груп.

Група студэнтаў Белпэдтэхнікуму пад кіраўніцтвам выкладчыка Тэхнікуму М. Грамыкі 31 кастрычніка 1927 году было праведзена даследаванне рынку на пляцы Парыскай Комуны (т. зв. Траецкай гары). Студэнты, разбіўшыся на групы па 8-9 чалавек (а ўсіх груп было 9), праводзілі рэгістрацыю прывезенага і прыведзенага на рынак, вартуючы на пад'ездах да пляцу. Рэгістрацыя цягнулася 3 гадзіны ад 6 да 9 гадз. раніцы. Прыяжджаючым на рынак даваліся пы-

таньні аб тым, што і колькі вязецца, а таксама пра адлегласць ся-
дзібы прадаўца ад Менску. Была вызначана асобная група, якая апыт-
вала цэны прывезеных тавараў у разгары самога гандлю.

Усіх фурманак, што прыехалі на базар, было 1042; людзей на іх
прыехала 1276, з іх мужчын 1052 і жанчын 224. Вывілася, што най-
больш фурманак зарэгістравалі групы V, VI і VIII, г. зн. з усходняга
боку ад рынку (глядзі плян пляцу Парыскай Комуны).

Трэба адзначыць тую акалічнасць, што даследаваньне пра-
водзілася ў час палявой уборкі (бульбы). З гэтае прычыны на рынак
прыехала фурманак і людзей мала ў параўнаньні з іншымі часамі.

Сярэдняя адлегласць месцажыцця прыехаўшых ад Менску, як
вывілася, такая тахіміт—35 вёрст, мініміт—8 вёрст.

Ніжэй падаецца таблічка, у якой паказана назва і колькасць
прывезенага і прыведзенага тавару і яго кошт.

№	НАЗВА ТАВАРУ	Колькасць	Прасяць		Даюць	
			Руб.	Кап.	Руб.	Кап.
А. Жывёлы						
1	Коні (сярэдні конь 10 год)	52	100	—	80	—
2	Жарабяты (пярэзімкі)	26	250—300	—	230—250	—
3	Каровы	69	130—150	—	110	—
4	Цяляты	12	17	—	15	—
5	Авечкі	16	15	—	12	—
6	Сьвіньні	174	?	—	?	—
7	Падсвінкі	44	35	—	30	—
8	Куры	234	1	80	1	60
9	Кураняты		—	80	—	50
10	Гусі	109	?	—	?	—
11	Качкі	4	?	—	?	—
12	Заяц	1	?	—	?	—
Б. Збожжа і мука						
13	Жыта	108 пуд.	1	40	1	30
14	Авёс	96 "	1	50	1	20
15	Ячмень	24 "	2	—	1	80
16	Мука ячменная	2 "	?	—	?	—
17	" пшанічная	4 "	?	—	?	—
18	Бульба	827 "	—	50	—	40
19	Льнянае семя	4 п. 5 ф.	?	—	?	—
В. Гародніна і садавіна						
20	Капуста	314 п.	—	70	—	50
21	Цыбуля	10 п. 20 ф.	3	—	2	50
22	Часнок	5 ф.	?	—	?	—
23	Яблыкі	1052 п.	2	—	1	70
Г. Сена і салом						
24	Сена	268 п.	—	80	—	70
25	Салом	67 п.	—	50	—	40
26	Віка	12 п.	?	—	?	—
27	Сечка	273 п.	?	—	?	—
28	Мякіна	6 вазоў	?	—	?	—
29	Дровы	36 вазоў	360.4	—	3	—
Д. Малочныя і мясныя продукты						
30	Масла	5 п. 12 ф.	—	90 (1ф.)	—	90 (1ф.)
31	Сыр	5 п. 20 ф.	—	70-95	—	50-30
32	Малако	814 літр.	—	13	—	13
33	Сьмятана	45 літр.	—	75	—	70
34	Сала	26 п.	—	45 (ф.)	—	45 (ф.)

№	НАЗВА ТАВАРУ	Колькасьць	Просяць		Даюць	
			Руб.	Кап.	Руб.	Кап.
35	Каўбасы	3 п. 30 ф.	?	—	?	—
36	Мяса (бараніна)	18 п. 20 ф.	10 (пуд)	—	—	—
Е. Яйкі, ягады, грыбы						
37	Яйкі	115 дзес.	—	70	—	60
38	Грыбы	3 п. 6 ф.	1	35 (ф.)	1	25
39	Ягады	25 ф.	?	—	?	—
Ж. Драўляныя вырабы і пасуда						
40	Дошкі—10 арш. 1 вярш..	159 штук	2	50	2	—
41	Калоды—4 арш. 4 вярш..	23 "	4	—	3	—
42	Цабэркі	144 "	?	—	?	—
43	Бочкі	40 "	?	—	?	—
44	Кашы	15 "	?	—	?	—
45	Даёнкi	11 "	?	—	?	—
46	Кадушкі	18 "	?	—	?	—
47	Балеі	22 "	?	—	?	—
48	Кублы	5 "	?	—	?	—
49	Ночвы	15 "	?	—	?	—
50	Рамы ваконныя	20 "	?	—	?	—
51	Абады	88 "	2	—	1	50
52	Палазы	6 "	?	—	?	—
53	Кара	3 возы	?	—	?	—
54	Драбіны	3 шт.	?	—	?	—
55	Гліняная пасуда	800 шт.	?	—	?	—
З. Іншае						
56	Воўна	34 ф.	?	—	?	—
57	Палотны	120 арш.	—	40	—	30
58	Палавікі	20 арш.	?	—	?	—
59	Кажухі	2 шт.	?	—	?	—
60	Шчаціна	1 ф.	?	—	?	—
61	Мох	16 вазоў	10	—	6	—
62	Вугаль	13 "	?	—	?	—
61	Прышчэпы	27 шт.	1	50	?	—
64	Венікі	100 "	?	—	?	—

Некалькі слоў аб тым, з якога боку найбольш мы мелі пэўнага віду прывезенае і прыведзенае на рынак. Так, выявілася, што коняў найбольш зарэгістравала група I, II, і V; кароў—групы V, і I; свіней—I, II, III, IV; сена і садама правозілася ў большасці па Широкай і Комунальнай (рэгістравалі групы VII і VI). Палатных вырабаў было больш зарэгістравана групай V-ай; збожжа—I, III, і VIII-ай; гародніны—I, V і VIII-ай; курэй—II, V і VIII-ай. Грыбы найбольш рэгістравала VIII і IX група; бандарныя вырабы—IV і IX; дровы VIII і IX-ая групы.

Што тычыцца агульных уражаньняў ад дасьледваньня, то трэба сказаць наступнае:

Дасьледваньне прайшло досыць арганізавана; студэнты аднесьліся да справы сумленна. Адказы пры апытваньні даваліся прыяжджаючымі ўвогуле ахвотна, хоць для гэтага і патрэбен быў вядомы падыход з боку студэнтаў. Часта прыходзілася даваць тлумачэньні аб мэтах гэтае справы.

Рэд. Колегія М. Гарошка, С. Ліхадзіеўскі, Г. Пашучэнка.

Програмы, анкеты і інструкцыі.

Статут зацверджаны 9/III-1928 г.
Прот. СНК № 36, § 489,
прот. КПЗ № 32, § 235.

Статут Цэнтральнага Бюро Краязнаўства пры Інстытуце Беларускае Культуры.

1. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства пры Інстытуце Беларускае Культуры вядзе сваю працу пад навуковым кіраўніцтвам Прэзыдыуму Інстытуту Беларускае Культуры і дае яму справаздачы аб сваёй дзейнасці.

2. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства:

а) накіроўвае і дапамагае працы краязнаўчых арганізацый БССР і пашырэнню іх сеткі;

б) дапамагае краязнаўчым арганізацыям БССР коардынаваць сваю працу з дзейнасцю дзяржаўных і навукова-краязнаўчых устаноў;

в) падлічае краязнаўчую працу ў БССР;

г) распрацоўвае метады краязнаўчае працы.

д) папулярызуюе ідэі краязнаўства з мэтай прыцягнення да краязнаўчае справы шырокіх колаў працоўных;

е) арганізуе і праводзіць усебеларускія краязнаўчыя зьезды і канфэрэнцыі і ўдзельнічае ў акруговых і раённых краязнаўчых канфэрэнцыях.

3. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства выдае перыядычныя друкаваныя органы і паасобныя працы па краязнаўчых пытаннях, мае права арганізоўваць бібліятэкі і розныя навукова-дапаможныя ўстановы, курсы па падрыхтоўцы і перападрыхтоўцы працаўнікоў краязнаўства і г. д.

Увага. Працу па пытаннях краязнаўства ў асветных установах Цэнтральнае Бюро Краязнаўства ўзгадняе з Народным Камісарыятам Асветы.

4. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства трымае сталую сувязь з аналягічнымі ўстановамі Савецкіх рэспублік.

5. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства выбіраецца на ўсебеларускім Краязнаўчым Зьездзе на два гады з прадстаўнікоў навуковых, навукова-краязнаўчых і савецкіх устаноў, грамадзкіх арганізацый і акруговых таварыстваў краязнаўства.

Лік членаў Цэнтральнага Бюро Краязнаўства і норма прадстаўніцтва ў ім устаноў і арганізацый вызначаюцца ўсебеларускім Краязнаўчым Зьездам.

6. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства выбірае Прэзыдыум у складзе 7 асоб і зацвярджае плян яго дзейнасці.

7. Пленум Цэнтральнага Бюро Краязнаўства склікаецца Прэзідыумам Цэнтральнага Бюро Краязнаўства.

8. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства мае членаў-корэспондэнтаў.

9. Члены-корэспондэнты Цэнтральнага Бюро Краязнаўства выбіраюцца Пленумам па прапанове Прэзідыуму Цэнтральнага Бюро Краязнаўства з асоб, якія самастойна вядуць сталую краязнаўчую працу (досьледы, збор і апрацоўка матэрыялаў і інш.) і выконваюць паасобныя заданьні Цэнтральнага Бюро Краязнаўства.

10. Члены-корэспондэнты выбіраюцца на тры гады і маюць стагоўчы голас на ўсебеларускіх краязнаўчых зьездах.

11. Члены-корэспондэнты раз на год даюць Цэнтральному Бюро Краязнаўства інфармацыю аб сваёй краязнаўчай дзейнасьці.

12. Сродкі Цэнтральнага Бюро Краязнаўства складаюцца:

а) з асыгнаваньняў па каштарысу Інстытуту Беларускае Культуры;

б) з прыбыткаў ад продажы выданьняў, лекцый, выставак і д. т. п.

13. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства мае пятатку са сваёю назваю.

Програма для запісваньня помнікаў вуснай народнай творчасьці.

Вусная народная творчасць наогул і народныя песьні ў прыватнасьці мелі, а часткай маюць і цяпер вялікае значэньне ў жыцьці народаў: яны ў большасьці выпадак выцягваюць грамадзкія ўзаемаадносіны, звычэй і народны быт, народны сьветапогляд, а іншы раз і гістарычныя падзеі.

Вусная народная творчасць, якая захавалася ў народзе да нашых дзён, вядзе свой пачатак з сёвай мінуўшчыны; зарадзілася яна разам з мовай і развілася ў агульна-славянскі кругагег, калі вызначыліся яе сюжэты і тэмы; у сувязі з насаджэньнем на старадаўных крывічанскіх землях хрысьціянства ў зьмест народнай творчасьці ўносяцца новыя мотывы, якія выцяснілі і зьмянілі шэраг народна-нацыянальных сюжэтаў і мотываў.

Што трэба запісваць?

Пры зьбіраньні дайшоўшых да нашага часу помнікаў вуснай народнай творчасьці, зьбіральнік напаткае наступныя іх віды:

1. **Замавы.** Замавы былі першым відам вуснай народнай творчасьці, узнікшыя ў першабытнага чалавека. Замавы падзяляюцца на дзьве групы: 1) паганскія замавы і 2) замавы з хрысьціянскімі элемэнтамі. Першы від замоў у народзе не захаваўся; усе-ж замавы, якія можна знайсці ў сучаснай вёсцы, зьяўляюцца вынікам блытаніны паганскіх і хрысьціянскіх элемэнтаў. Пры дапамозе замоў чараўнікі хацелі прымусяць прыроду адхіліць непажаданыя ім зьявы або прыцягваць да сябе тыя ці іншыя прыродныя сілы.

Замавы складаюцца з наступных груп: I) Адносіны да прыроды (адносіны да марозу, ад засухі, для затрымання вихору, загаворы ў часе навальніцы і г. д.) II) Адносіны да мітолёгічных істот (ад „дамавога“, „лесавога“, „вогненнага зьмея“, „нячystай сілы“ і г. д.). III) Промыслы і заняткі (земляробства, дагляд за жывёлай, паляваньне, рыбны промысел, пчалярства і г. д.). IV) Адносіны грамадзянскія (ад зладзеяў, ад дрэннага чалавека, пры адпраўленьні да

прадстаўнікоў улады і г. д.). V) Прыватны быт (пасля сну, перад сном, пры адпраўленьні ў дарогу, пры адшукваньні кладу і г. д.) VI) Здароўе і хваробы (пры родах, адболі зубоў, ад хваробы вацэй, ад трасцы, ад укусу зьмяі і шалёнага сабакі і г. д.). VII) Шлюб (замовы, зьвязаныя з вясельлем, прывабліваньне жаніха, затрыманьне вясельнага поезда, каб муж любіў жонку і г. д.) VIII) Каханьне (замовы, зьвязаныя з каханьнем).

2. *Загадкі*. Загадкамі называюцца кароткія народныя творы, дзе аб прадмеце гаворацца пры дапамозе вобразаў, якія маюць аддаленае да яго падабенства. Думаюць, што загадкі ўзьніклі разам з замовамі, хаця трэба адзначыць, што значная колькасць іх пранікла ў народ у сувязі з пісьменнасьцю, пачынаючы ўжо з XI ст. Найбольш старадаўнімі загадкамі зьяўляюцца тыя з іх, якія зьявіліся ў выніках мітычных прадстаўленьняў і зьвязваюцца з прыроднымі стыхіямі.

Загадкі трэба запісваць, якія зьвязаны з рознымі павер'ямі і бытам; чалавекам і часткамі яго цела; дзеямі чалавека; ежай і піцьцём; вопраткай і абуткам; будоўляй і яе часткамі; мэбляй і манаткамі; запражкай і земляробнымі прыладамі; жывёлай; расьлінамі; вадой і каменнямі; стыхіяй; зьявамі прыроды; нябеснымі сьвяціламі; часткамі году і дня і г. д.).

3. *Прыказкі*. Прыказкі таксама зьяўляюцца адным з старадаўных відаў вуснай народнай творчасьці—гэта кароткія выразы, якія выказваюць погляд аб якой-небудзь зьяве або рэчы, зьяўляючыся, паводле беларускага іх зьбіральніка Ів. Насовіча „народнай моральна-практычнай філэзофіяй“.

Прыказкі маюць наступныя падзелы: I) прыказкі са сьлядамі паганскіх вераваньняў і абрадаў; II) прыказкі гаспадарчага характару; III) прыказкі са сьлядамі гістарычных падзей; IV) прыказкі са сьлядамі хрысьціянскіх вераваньняў; V) прыказкі са сьлядамі грамадзкасьці—„міру“; VI) прыказкі са сьлядамі сямейнага быту; VII) прыказкі, якія адбілі моральныя прадстаўленьні; VIII) прыказкі юрыдычнага характару; IX) прыказкі аб багацьці і беднаце; X) прыказкі, якія малююць характары людзей; XI) прыказкі на розныя жыцьцёвыя выпадкі і інш.

4. *Казкі*. Казкай называецца прозаічны народны твор, які ў сваёй аснове мае непраўдападобны і гуморыстычны зьмест. Казкі паходжаньне сваё вядуць з дагістарычных часоў і сваім зьместам даюць адбіткі тагочаснага побыту і вераваньняў. Апрача казак трэба запісваць і іншыя прозаічныя творы, якія маюць характар апавяданьняў, легенд і г. д.

Пры запісваньні казак, апавяданьняў і легенд вызначаюцца наступныя тэмы: I) Аб зьвярох і жывёлах; аб птушках; аб кузурках і г. д. II) Казкі з дзеямі ў іх: сонца, марозу, грому, маланкі, вихору, навалыніцы, ветру, дажджу. III) Казкі пра бабу-ягу, кашчэя-бяссьмертнага, аб зьмеях, аб аднавокім людоедзе; казкі пра чараўнікоў і ваўкалакаў і г. д. IV) Казкі сямейныя і соцыяльна-бытавыя, як, напрыклад, пра злую мачуху і добрую падчарыцу, аб мужыку і пану, папу і чорце і г. д. V) Апавяданьні і легенды аб розных мясцох, курганох, гарадзішчах, каменнях, расьлінах, рэчках, балотах, царквох, абаротнях; апавяданьні гістарычныя, аб паншчыне, голадзе; гуморыстычна-сатырычныя творы, жарты і г. д. VI) Апавяданьні з уласнага жыцьця казалнікаў на ўсялякія жыцьцёвыя зьявы: пераезд на другое месца, пра страхі, спатканьні з чараўнікамі, аб вайне, рэвалюцыі, окупацыі, паншчыне і г. д.

5. *Калядныя песьні*. Калядныя песьні сьпяваліся ў часе дагістарычных сьвяткаваньняў і абраднасьцяй зімняга сонцавароту; песьні гэтага цыклю і звязаныя з імі звычай насілі земляробны характар. У сучасны момант калядныя песьні падзяляюцца на дзьве групы: 1) група з песнямі, у якіх захаваліся відавочныя сьляды паганскіх уяўленьняў і 2) група з мотывамі хрысьціянскімі. Найбольшую цікавасьць мае першая група, другая група амаль што заўсёды кніжнага паходжаньня.

Калядныя песьні складаюцца з наступных відаў: песьні, якія сьпяваюцца на Коляды (Раство), на Новы Год, на Васілья, батлейкі і рацэі, шчадроўкі і песьні пры розных калядных гульнях, напр. каза, яшчар і інш.

6. *Песьні на масьленку*. Песень гэтага цыклю захавалася мала, бо масьленічныя сьвяткаваньні ўваходзілі ў цыкль веснавых сьвяткаваньняў, ад якіх яны былі адарваны хрысьціянствам.

7. *Веснавыя песьні*. Песьні і абрады гэтага цыклю звязваюцца з провадамі зімы, закліканьнем вясны і некаторымі земляробнымі мотывамі; у гэтым цыклі асабліва цікавы валачобныя песьні, якія, паводле аўтарытэтнага сьведчаньня акад. Карскага, існуюць выключна ў беларусаў. На зьбіраньне валачобных песень трэба звярнуць найбольшую ўвагу.

Веснавыя песьні падзяляюцца на песьні, што сьпяваюцца ў вялікі пост; у часе абрадаў замыканьня і адмыканьня вясны; на вялікадня (валачобныя), на саракі, Юр'ю і Міколу.

8. *Русальныя песьні*. Русальныя песьні і звычай, якія першапачатна звязваліся з паганскай міталёгіяй і з ушанаваньнем дрэў і кветак, душ памершых продкаў, у сучасны момант амаль што зьнішчыліся зусім.

Песьні гэтага цыклю маюць наступныя назовы: куставыя, граныя, траецкія, духаўскія, песьні на „зялёныя сьвяткі“, маёвыя набажэнства.

9. *Купальскія песьні*. Песьні гэтага цыклю звязваліся з сьвяткаваньнем летняга сонцастаяньня, калі сілы прыроды дасягалі найбольшай меры свайго разьвіцьця. Купальскія абрады ўзьніклі адначасна з каляднымі, але іх нешматлікія мотывы, дайшоўшыя да нас, мала захавалі старадаўніх рыс.

Песьні гэтага цыклю маюць назовы: купальскія, песьні на „Пятра і Паўла“, ярыловіца—песьні на Ярылу і пятроўскія.

10. *Песьні пры працы*. Асабліва цікавы тут песьні і звычай звязаныя са жнівом, на якія перанесены некаторыя рысы дагістарычных звычаяў і вераньняў.

Песьні пры працы падзяляюцца на групы: зажнычныя, на постаці, дажнычныя, ярныя, спарышовыя, талочныя, сенакосныя і г. д.

11. *Хрэзьбінскія і дзіцячыя песьні*.

12. *Вясельныя песьні*. Песьні і абрады гэтага цыклю маюць дужа многа рысак дагістарычных узаемаадносін нашых продкаў; тут знаходзім, напрыклад, яўныя сьляды „умыканьня“ і куплі-прадажы нявесты, а таксама і іншыя матар'ялы аб дагістарычных звычаях і вераваньнях.

Вясельныя групы маюць наступныя віды: песьні, якія сьпяваюцца на заручыны, пры суглядах, пры пасадзе, каравайныя, пры наездзе на цясьцёў двор, пасьяля вянца, пасьяля першай ночы і г. д.

13. *Хаўтурныя галашэньні*. На гэты від народнай творчасьці звяртаецца дужа мала ўвагі, між тым, як галашэньні даюць цікавы матар'ял для вывучэньня народных поглядаў і забабонаў на загробнае надземнае і загробнае падземнае жыцьцё нябожчыкаў.

Галашэньні адбываюцца пры пахаваньні нябожчыкаў, у часе памінак, на раданіцу і ў траецкую суботу.

14. *Бытавыя песьні і прыпеўкі*. Бытавыя песьні і асабліва прыпеўкі зьяўляюцца прадуктам навейшага пахаджэньня, але, ня гледзячы на гэта, іх трэба запісваць, бо яны даюць матар'ял для вывучэньня ўмоў сучаснага быту сялянства.

Бытавыя песьні паводле свайго зьместу падзяляюцца на групы: бяседныя, любоўныя, песьні аб сямейным жыцьці, салдацкія, арыштанцкія, разбойніцкія, прыгонныя, чумацкія, казацкія, гістарычныя; карагодныя, песьні скачныя і гумарыстычныя; песьні пры рознай працы, нязьвязаныя з абрадамі; калі полюць, косяць, прадуць, ткуць, песьні канюхоў, пастухоў і г. д.

15. *Духоўныя вершы*. Вершы гэтага цыклю пераважна кніжнага пахаджэньня, але паколькі яны ў свой час былі шырока распаўсюджаны ў народных гушчах, яны даюць матар'ял для вывучэньня рэлігійных народных вераваньняў і забабонаў.

Духоўныя вершы падзяляюцца на групы: аб сканчэньні сьвету, аб страшным судзе, аб „Лазару“, аб „Аляксею“, „Плач Адама“, аб „Пятніцы“; вершы з жыцьця Хрыста; песьні на прошчу; памінаньні за памёршых і г. д.

16. Таксама трэба запісваць тыя песьні, вершы і іншыя творы, якія ўжо раней друкаваліся і якія маюць прыкметы не народных, а мастацка-штучных твораў, але якія пашыраны ў вуснай перадачы (як напр., „Тарас на Парнасе“, „Панскае ігрышча“, „Сьцяпан і Тацьцяна“ і г. д.).

Ад каго і як трэба запісваць?

17. Запісваць трэба са слоў старых жанчын. У выпадку адсутнасьці паміж імі асоб, якія ведаюць песьні, казкі і г. д., запісваць трэба са слоў кожнага, хто ведае тыя ці іншыя віды народнай творчасьці, робячы перавагу няпісьменным. Але заўсёды, трэба адшукваць лепшых казальнікаў данай мясцовасьці або тых асоб, якія самі складаюць песьні, казкі і г. д.

18. Абавязкова трэба паказаць прозьвішча і імя тэй асобы, са слоў якой зроблены запісы; паказаць яе ўзрост, асьвету, нацыянальнасьць, месца нараджэньня, заняткі, выезд у далёкія краі (заробкі, салдаты, бежанства і г. д.); а да казальнікаў лепшых, ведаючых вялікую колькасьць народных твораў, трэба дадаваць іх падрабязковы жыцьцяпіс з далучэньнем, калі можна, фотографічнай картчкі.

19. Абавязкова трэба адзначаць каля кожнага запісу: 1) час, калі зроблены запіс; 2) дакладную назову месца, дзе ён зроблен; 3) прозьвішча, імя і адрас асобы, якая зрабіла запіс.

20. Кожны народны твор, кожны выраз, кожнае паасобнае слова трэба запісваць, захоўваючы ўсе асаблівасьці вымаўленьня, ня робячы ніякіх паправак, ня гледзячы на тое, што некаторыя словы вымаўляюцца нібы няправільна.

21. Над кожным запісаным словам пажадана ставіць націск.

22. Запіс павінен быць чытэльна зроблен на адным баку паперы.

23. Запісваць народную творчасьць пажадана з такім разьлікам, каб паступова, сыстэматычна запісаць усе віды народнай творчасьці у данай мясцовасьці, не бяручыся адразу за ўсё, што можна пачуць; напр., даць перш усяго замовы, потым загадкі, далей запісаць усе валачобныя песьні і г. д.

24. Кожны зьбіральнік, які робіць сыстэматычныя запісы, павінен весьці дзеньнік, у якім трэба адзначаць: што да месца запісаў—

характар таго месца, дзе зроблен запіс (маленькая глухая вёска, вялікае сяло, вёска пры шляху і г. д.), а таксама паказаць адлегласць месца запісаў ад культурнага асяродку (гораду, мястэчка і г. д.); што да насельніцтва—трэба адзначыць, якой яно нацыі, веравызнання, асьветы, чым займаецца, ці ходзіць у заробкі; аб пераказчыках адзначыць, адкуль і калі ім узятая тое, што ён казаў (ад краўных, з кнігі, ад салдат, ад асобы, якая вярнулася з фабрыкі і г. д.), пры якіх акалічнасцях навучыўся сьпевам ці апавяданням; настроі казальнікаў у часе запісаў; іх вопратка; што да самога запісвання—адзначыць пры якіх умовах яно адбылося (у які дзень—будзённымі ці ў сьвята, на якой працы і г. д.); што да акаляючых умоў—адначыць настроі акаляючых, увагі, жарты, нагляданні психолёгічнага характару, адным чынам усё, што зьбіральнік будзе чуць і бачыць у часе запісвання тэксту; што да запісанага—прывесці народную назву данага віду творчасці; апісаць абрад (напр., вясельле пры вясельных песьнях і г. д.); адзначыць, з якім часам звязваецца выкананьне данага твору; адзначыць, як запісана песьня—з пераказу ці са сьпеву. Этнографічныя дзеньнікі трэба дадаваць да запісаных тэкстаў.

Ал. Шлюбскі.

Інструкцыя для складання тэрмінолёгічных праектаў.

Патрэба ў тэрмінолёгіі выклікана як нашаю школаю і навукаю, так і дзяржаўна-грамадскім жыццём. Без апрацаванае і ўсталенае тэрмінолёгіі ня можа нормальна разьвівацца ні навука, ні прамысловасьць, ні сельская гаспадарка. У дзяржаўных народаў тэрмінолёгія выпрацоўвалася паступова цэлымі вякамі; нашае-ж культурнае і дзяржаўнае жыццё запатрабавала гэтае работы ў парадку тэрміновасьці.

Даць дакладную і дасканалую тэрмінолёгію для тае ці іншае галіны навукі, тэхнікі ці грамадзкага жыцця, якая-б у поўнай меры адпавядала навуковасьці і практычнасьці—справа нялёгкая. Удасканаліць гэтую работу можна толькі ў тым выпадку, калі ёю зацікавяцца актыўныя сілы ўсяго грамадзянства.

Вось чаму Інстытут Навуковае Мовы зварачаецца да ўсіх школ, дзяржаўных і грамадзкіх устаноў з прапановай арганізаваць у сябе тэрмінолёгічны гурткі для складання пачатковых тэрмінолёгічных праектаў.

Як складаць тэрмінолёгічныя праекты?

Першапачатковыя тэрмінолёгічныя праекты складаюцца наступным парадкам:

1) На сходзе спэцыялістых або зацікаўленых асоб вызначаюцца літаратурныя крыніцы (3-4 кнігі) у расійскай ці іншай чужаземнай мове, якія трэба выкарыстаць для выбаркі патрэбных тэрмінаў і фразеолёгіі для данае дысцыпліны.

2) Вызначаныя літаратурныя крыніцы раздаюцца спэцыялістам для чытаньня і падчыркваньня тэрмінаў і фразеолёгіі.

3) Падчыркнуты матар'ял разносіцца потым на асобныя для кожнага тэрміна ці фразы карткі з кароткім абазначэньнем крыніцы і з паказаньнем старонкі кнігі, адкуль вылісан тэрмін, і з запісам тае

фразы, у якой сустракаецца гэтае слова ў кнізе, калі таго патрабуе яснасьць данага тэрміну. Тут-жа, проці выпісанага зверху карткі тэрміну ці фразеолёгічнага звароту падаецца іх беларускі проект.

Для беларускага тэксту таксама падаецца крыніца, адкуль узятая слова, калі гэта не новатвор. Слова без паказання крыніцы лічыцца новатворам.

У в а г а: а) Тэрміны з народных, не літаратурных крыніц, лічацца больш цэннымі за самыя ўдалыя новатворы.

б) Калі крыніцы, адкуль выбіраліся тэрміны, былі не ў расійскай, а ў іншай мове, то пры выпісцы на карткі на першае месца ставіцца расійскі тэкст, потым тэкст з крыніцы, а затым іх беларускі проект.

в) Калі даная дысцыпліна мае міжнародную тэрмінолёгію, то на першым месцы ставіцца міжнародны тэкст тэрмінолёгіі.

4) Пажадана, каб кожная крыніца выкарыстоўвалася асобнымі спецыялістамі, якія падаюць і свае асобныя беларускія праекты на даную тэрмінолёгію; такім парадкам зложыцца некалькі праектаў, як матар'ял для далейшае работы.

5) Пры складанні беларускага тэрмінолёгічнага праекту трэба кіравацца наступным палажэннем:

а) Каб надаць тэрміну больш яснасці, прастаты і зразумеласці, трэба каб ён адпавядаў законам і духу беларускае мовы. Дзеля гэтага павінны быць выкарыстаны ў першую чаргу народныя крыніцы і ўсе друкаваныя матар'ялы ў беларускай мове.

б) Калі патрэбнага тэрміну ці фразеолёгіі ў народных ці ў літаратурных беларускіх крыніцах няма, або калі народнае слова з тых ці іншых прычын для навуковага ці тэхнічнага тэрміну не падаецца, то ўкладальнік вытварае сваё адпаведнае слова ці зварот на падставе тэрмінолёгіі чужаземнае (з напісаннем гэтых слоў у чужаземнай мове) або ставіць адпаведны чужаземны тэрмін, падпарадкаваўшы яго законам беларускае фонэтыкі і граматычных формаў.

в) Ужываньне т. зв. новатвораў і чужаземных слоў дапускаецца толькі ў выпадках канечнае патрэбы, для сыцісьлейшае навуковае дакладнасці.

г) Выпісаныя карткі раскладаюцца ўкладальнікамі ў альфабэтным парадку ды паступаюць на разгляд і рэдагаваньне на агульным сходзе спецыялістых (пажадана з удзелам мовазнаўцы). Пры пераглядзе і рэдагаванні карткі з аднолькавым тэкстам самі сабою выясьняцца і адпадуць. Карткі з рознымі беларускімі праектамі пакідаюцца, калі таго пажадаюць іх аўтары, толькі лепшы беларускі тэрмін-праект падчыркаецца, як пажаданы тэрмін.

7) Перагледжаныя і зрэдагаваныя карткі раскладаюцца ўсе разам у альфабэтным парадку ды ўвесь картачны матар'ял перасылаецца ў Інстытут Навуковае Мовы для далейшае распрацоўкі.

8) Да картак павінна быць напісана кароткая прадмова з паказаннем усіх крыніц, якія былі выкарыстаны пры складанні тэрмінолёгічнага праекту, і з пераменаваннем тых асоб, якія складалі тэрмінолёгію або прымалі ўдзел ў яе складанні.

9) Складаньне тэрмінолёгічных праектаў вядзецца ў парадку грамадзянскага ідэявага служэння, але лепшыя, паўнейшыя і дакладнейшыя праекты будуць прэміявацца ў форме грашовае нагароды, а аўтары іх залічацца ў сталыя дапішчыкі Інстытуту Навуковае Мовы.

10) Карткі павінны мець такую форму:

Трущоба—альсе. ніяк. р.

Якое альсе ні прайсьці, ні праехаць

(балота сярэд лесу, заваленае дрэвам).

Сл. Н. стр. 5.

Дарэктар Інст. Нав. Мовы: Я. Лёсік.
Сакратар: Л. Цвяткоў.

Як укладзеце раённы географічны слоўнік*).

Раённыя географічныя слоўнікі маюць вялікае навуковае і практычнае значэнне. Географічная Камісія Аддзелу прыроды і Гаспадаркі Інстытуту Беларускае культуры ў сучасны момант вядзе шырокую працу па ўпарадкаваньні літаратурных даных аб паасобных паселішчах Беларусі і іншых географічных аб'ектах яе. З гэтай мэтай на кожнае паселішча складаецца асобная картка, на якую пераносяцца ўсе найважнейшыя даныя аб гэтым паселішчы з розных друкаваных крыніц. Але ня ўсе патрэбныя весткі можна знайсці ў гэтых крыніцах і ня ўсе географічныя аб'екты ў іх успамінаюцца. Вось у гэтым выпадку асабліва важнае навуковае значэнне мелі-б раённыя географічныя слоўнікі, весткі якіх увайшлі-б і ў агульна-беларускі географічны слоўнік. Апрача таго, вельмі патрэбна зрабіць падлік важнейшых географічных аб'ектаў раёну, бо яны зьяўляюцца прадметам навуковага вывучэння і даследавання раённым таварыствам краязнаўства. Разам з тым яны вывучаюцца з педагогічнымі мэтамі дзецьмі ў школах, дзе выкладанне грунтуецца на вывучэнні вакольнага жыцця і ў першую чаргу свайго паселішча. Ня менш патрэбны весткі пра географічныя аб'екты раёну арганізатарам і кіраўніком экскурсій, падарожнікам, мясцовым савецкім, грамадскім і профэсійнальным установам і г. д. Ды і вывучэнне раёну павінна ўласна пачынацца з вывучэння географічных аб'ектаў—працы найбольш даступнай для мясцовых краязнаўцаў і краязнаўчых гурткоў. Таму раённае таварыства краязнаўства сіламі сваіх членаў павінна сабраць і ўкладзеце раённы географічны слоўнік. Непасрэдную працу ўкладання слоўніка можна даручыць асобнай камісіі ці пэўнай адказнай асобе.

Зважаючы на тое, што ўсе географічныя аб'екты перажываюць пэўныя змены, трэба паклапаціцца, каб слоўнік даваў весткі на пэўны тэрмін. Было-б вельмі непажадана мець весткі ў слоўніку аб адным аб'екце на 1920 год, а аб другім—на 1928 г., асабліва, калі гэта тычыцца, напр., ліку насельнасці. На гэтай падставе пажадана абмежаваць тэрмін збірання слоўніка адным-двума гадамі, што цалкам магчыма зрабіць на сучасным узроўні развіцця краязнаўчай дзейнасці. Зразумела, гэта не азначае, што пасля ня трэба будзе збіраць даных аб новых аб'ектах, зьменах у іх і г. д., але асноўная праца можа быць скончана ў гэты тэрмін. Весткі аб насельнасці трэба браць па

* Укладзена М. Азбукіным і М. Каспяровічам і ўзгоднена з Географічнай Камісіяй Аддзелу прыроды і Гаспадаркі Інстытуту Беларускае культуры.

данных усесаюзнага перапісу 1926 году, і, апроч таго, па апошніх даных сельсавету. Зразумела, трэба даваць весткі і на іншую дату, калі для некаторых аб'ектаў на абраную дату іх ня будзе. Але ў гэтым выпадку трэба паказваць на які тэрмін весткі даюцца.

Крыніцаю матар'ялаў для ўкладальніка павінна быць непасрэднае азнаямленьне з аб'ектам, а таксама розныя статыстычныя і інш. весткі. Зразумела, неабходна паказаць бібліяграфію, г. зн. усе вядомыя ўкладальніку друкаваныя нататкі, артыкулы і працы аб даным географічным аб'екце, якія зьмешчаны ў газетах, часопісах, кнігах, ці выдадзены асобным выданьнем.

У слоўнік павінны ўвайсьці ўсе назвы населеных пунктаў раёну з акаляючымі яго географічнымі аб'ектамі: назвы гор, узгоркаў, нізін, рэк, парогаў, вазёр, балот, тарфовішчаў, адкладаў карысных выкапняў, назвы лясных масываў і дач, лясніцтваў, запаведнікаў, пушч, урочышч, сельсаветаў і інш. Для пэўнага орыентаваньня ўкладальнік можа ўзяць у раённым выканаўчым камітэце сьпіс паселішчаў раёну, і, сабраўшы матар'ял аб іх, пашыраць і дапаўняць гэты сьпіс да канчатковай паўнаты.

Для посьпеху ў працы абавязкова трэба прыцягнуць магчыма большы лік удзельнікаў яе. Добрае апісаньне аб'екту зможа даць той працаўнік, які доўга жыве ў данай мясцовасьці. Але для правэркі атрыманых матар'ялаў і для зьбіраньня дадатковых вестак, прыдзецца выяжджаць на месцы. Апрацоўка ўсіх матар'ялаў павінна адбывацца ў раённым цэнтры.

У першую чаргу ўкладальнік павінен скарыстаць матар'ялы, якія ўжо назапашаны ў галіне яго працы раённым таварыствам краязнаўства, а таксама вучнямі мясцовых сямігадовых школ, праца якіх пры належным кіраўніцтве можа мець навуковую вартасьць. Далей у зьбіраньні вестак могуць дапамагчы мясцовыя працаўнікі: настаўнікі, ляснікі, фэльчары, агрономы і інш., а таксама мясцовыя сяляне, асабліва старажылы.

Апісаньне аб'ектаў павінна рабіцца па пэўным пляне. Самым поўным такім плянам можа быць наступны:

Назва, або назвы паселішча, калі іх некалькі (абавязкова паказаць націск). Пажадана паказаць як завуць ваколічныя насельнікі людзей з данага паселішча, напр. „лянчук“ (з вёскі Ленчыцы), а таксама мянушкі іх: капусьнікі, кажыкі, трапачы і падобныя, а таксама прыметнікі ад гэтых слоў—амельянскі (з Амельна) і інш.

Род паселішча: мястэчка, вёска, хутар і д. т. п.

Географічная палажэньне.

Пры якой рацэ, возеры, сажалцы, канаве і д. т. п.; на якім беразе; якой велічыні вадазборы; ці ёсьць мост.

Да якой воласьці належала да вайны, рэвалюцыі і ў якім зараз сельсавеце.

Колькі насельнікаў паводле даных перапісу 1926 году і сучасных даных сельсавету: усіх, мужчын і жанчын асобна; склад па нацыянальнасьці: беларусаў, рускіх і г. д.; склад па профэсіі: земляробаў, саматужнікаў, гандляроў і г. д.

Колькасьць двароў, гаспадарак.

Плошча зямлі па ўжыткуўнасьцях.

Назва бліжэйшых рынкаў і адлегласьць ад яго (па дарогах: летняй, зімовай).

Бліжэйшая станцыя чыгункі, прыстань, пошта і адлегласьць іх.

Агульнае апісаньне рэльефу паверхні ваколіц пункту і дарог.

Апісаньне водаў у межах аб'екту і яго ваколіц (рака, возера, балота, сажалка, канава, крыніца, калодзеж і д. т. п.).

Глебы, іх мясцовыя і навуковыя назвы.

Карысныя выкапні: гліны, торф, каменныя, руды і д. т. п.

Лясы, сенажаці, балоты; дзікія расьліны, жывёлы.

Сельская і лясная гаспадарка; галоўныя палявыя і гародныя расьліны, сады, пчэльнікі і д. т. п.; спосабы гаспадаркі.

Промыслы і рамёствы.

Фабрыкі, гуты, млыны, заводы і д. т. п. у сучасным і мінулым

Гандаль—прыватны, коопэрацыйны.

Агульныя асаблівасьці насельнікаў, іх быту, звычаяў, творчасьці.

Пісьменнасьць, школы. Культурныя ўстановы.

Помнікі старасьветчыны, быту, мастацтва, прыроды і г. д.

Час заснаваньня, гісторыя і зьвязаныя з даным пунктам яго назвай апавяданьні, легенды, і інш.; успаміны зьвязаныя з прыгонам, рэволюцыяй, партызанствам і г. д.

Бібліяграфія.

Хто дае весткі і яго адрас.

Зразумела, зьмяшчэньне тутакса гэтага пляну не азначае, што на ўсе пункты яго павінны быць дадзены адказы. Ды адносна значнага ліку географічных аб'ектаў: урочышчаў, рэк і д. т. п. гэта зрабіць немагчыма-б было.

Склаўшы такім чынам апісаньні географічных аб'ектаў раёну, трэба ўпарадкаваць іх у альфабэтным парадку іх назваў. Гэта і будзе раённым географічным слоўнікам. Яго з часам трэба будзе дапаўняць новымі назвамі, калі яны будуць зьяўляцца ў раёне.

Аб укладзеным раённым географічным слоўніку трэба паведаміць Акруговае Таварыства і Цэнтральнае Бюро Краязнаўства. Гэта дасьць магчымасьць скарыстаць слоўнік для навукі, хоць і не ў такой меры як тады, калі ён будзе надрукаваны. Але самае лепшае паклапаціцца аб апошнім, калі праца будзе скончана,—раённым выканаўчы камітэт і раённае таварыства краязнаўства не павінны адмовіцца ад выданьня яе, зважаючы на яе вялікае навуковае і практычнае значэньне. Слоўнік трэба хаваць у бясьпечным ад пажару месцы. Перапіску, паведамленьні і інш. трэба здаць у архіў раённага таварыства краязнаўства, як праца будзе скончана.

Апытальнік аб стане працы па дасьледваньні мясцовых культурных гнёзд.

Цэнтральнае Бюро Краязнаўства просіць мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі і паасобных краязнаўцаў паведаміць, у якім стане знаходзіцца справа вывучэньня культуры краю, а ўласна:

а) ці вядзецца ў вашым краі або горадзе праца па вывучэньні мясцовай літаратуры ў сувязі з вывучэньнем культуры;

б) ці ёсьць у мясцовых музэях аддзелы прысьвечаныя гэтаму пытанню;

в) ці пачалі засноўвацца асобныя літаратурныя музэйчыкі;

г) пералік асноўных тыпаў экспонатаў і матар'ялаў у іх;

д) пералік літаратурных твораў, зьвязаных з вашым краем або горадам і нават такіх, у якіх ёсьць успаміны аб ім;

е) пералік пісьменьнікаў, мастакоў, музыкантаў, вучоных і інш. дзеячоў назукі і мастацтва зьвязаных з вашым краем або горадам;

э) ці ўкладаецца слоўнік мясцовых пісьменьнікаў, мастакоў, музыкантаў, вучоных і інш. дзеячоў навукі і мастацтва;

ё) ці вывучаюцца месцы, звязаныя з іх жыццём і творчасцю; ці зроблены здымкі з гэтых месц або зарысоўскі іх;

ж) ці ёсць зборы рукапісаў і друкаваных прац; ці ёсць рукапісы сучасных мясцовых поэтаў і пісьменьнікаў з сялянства і рабочых;

з) ці ёсць мэморыяльныя зборы рэчаў;

і) ці ёсць друкаваныя працы, прысьвечаныя пытанням вывучэння культурных гнёзд наогул і вашага прыватна;

й) ці збіраюцца весткі аб мясцовым перыядычным друку;

к) ці адбываюцца экскурсіі ў сувязі з вывучэннем культурных гнёзд;

л) спіс асоб, якія вядуць працу ў вашым краі або горадзе па вывучэнні культуры вашага краю або гораду ў памянёных напрамках; іх адрасы;

м) іншыя даныя ў гэтай справе.

Адказы трэба пасылаць: Менск, Рэволюцыйная, 21, Цэнтральнаму Бюро Краязнаўства; перасылка бясплатная.

Х Р О Н І К А.

Дзейнасьць ЦБК.

Пасяджэньне 10/II—28 г.

Заслухана інфармацыя яўрэйскага інструктара ЦБК т. Аляксандрава аб працы яўрэйскай краязнаўчай сэкцыі ЦБК і інфармацыя польскага інструктара ЦБК т. Даўкшы аб краязнаўчай працы сярод польскага насельніцтва. Заслухана інфармацыя т. Шашалевіча аб ходзе падпіскі на „Наш Край“. Вынесена пастанова аб дасылцы прэміяльных экзэмпляраў „Нашага Краю“ найбольш актыўным зьбіральнікам падпіскі. Вынесена пастанова аб камандыраваньні ў Мазырскую акругу інструктара ЦБК А. Шашалевіча.

Пасяджэньне 17/II.

Разгледжана пытаньне аб формах дапамогі з боку ЦБК Таварыству краязнаўства пры Камвузе. Вынесена пастанова: рэкомэндаваць т-ву дабіцца ўвядзеньня курсу краязнаўства ў вучэбны плян Камвузу, наладзіць для сяброў т-ва шэраг лекцый па краязнаўству і чытаньне іх даручыць т. Касцяровічу, выдаць т-ву неабходную інструкцыйную літаратуру, комплект „Нашага Краю“ і інш. Зацьверджана разьмеркаваньне краязнаўчых лекцый па радзёй і вылучаны са складу ЦБК лектары па радзёй: т. т. Казак, Касцяровіч, Шашалевіч, Жураўскі, Аляксандраў. Зацьверджаны зьмест № 3 „Наш Край“ за 1928 г. Заслухана інфармацыя т. Касцяровіча аб Полацкай і Віцебскай акруговых краязнаўчых канфэрэнцыях.

Пасяджэньне 9/III.

Заслухана інфармацыя т. Шашалевіча аб краязнаўчай працы на Мазыршчыне. Прынята пастанова надрукаваць зьмест дакладу ў хроніцы „Нашага Краю“. Разгледжана пытаньне аб увядзеньні курсу краязнаўства ў пляны вузаў і тэхнікумаў. Пастанавілі: прасіць Галоўмэтодком паставіць на абгаварэньне гэта пытаньне на сваім бліжэйшым пасяджэньні; даручыць т. Касцяровічу і т. Аляксандраву ўзгадніць проект праграмы з інспэктарыятам НКА. Вырашана пытаньне аб курсах краязнаўства пры Краязнаўчым Т-ве пры БДУ. Прадстаўніком ЦБК па

справе курсаў вылучаны т. Жураўскі. Вызначаны невялікія сродкі на правядзеньне курсаў (25 р.). Вырашана пытаньне аб удзеле ЦБК у Лейпцыгскай выстаўцы школы СССР. Разгледжана пытаньне аб укладаньні раённых географічных слоўнікаў: даручана т. т. Жураўскаму і Аляксандраву зрэдагаваць інструкцыю па ўкладаньні географічных слоўнікаў.

Пасяджэньне 16/III.

Зацьверджаны пяцігадовы пэрспэктыўны плян працы ЦБК і яго каштарыс на гэты час. Разгледжана пытаньне аб экскурсійнай кампаніі. Прынята пастанова зьвярнуцца ў Галоўпалітасьветы з просьбай арганізаваць Экскурсійнае бюро для кіраваньня экскурсіямі. Даручана т. т. Жураўскаму і Касцяровічу ўкласьці маршруты па г. Менску. Прынята пастанова прасіць усе краязнаўчыя арганізацыі БССР прыслаць у ЦБК маршруты па сваіх раёнах. Разгледжана пытаньне аб падліку дасьледчых экспэдыцый у 1926—27 і 1927—28 г. г. на тэрыторыі Беларусі і ўвязцы іх з мясцовымі краязнаўчымі арганізацыямі. Прынята пастанова прасіць ЦБК прапанаваць усім экспэдыцыям у сваёй працы мець шчыльную сувязь з мясцовымі краязнаўчымі арганізацыямі. Вырашана пытаньне аб прызначэньні для Мазырскай акругі спецыяльнага № „Нашага Краю“—№ 6-7. Абмеркавана пытаньне аб жаданьні Краязнаўчага гуртку пры Месьціслаўскім пэдтэхнікуме выдаць этнографічныя матар'ялы Калініншчыны. Прынята пастанова—прасіць дырэктара пэдтэхнікуму т. Серафімава прыслаць матар'ялы на прагляд ЦБК.

Пасяджэньне 23/III.

Заслухана справаздача старшын Менскага акруговага Т-ва Краязнаўства т. Юшкевіча. У мэтах паляпшэньня і ажыўленьня працы т-ва прызнана неабходным у бліжэйшы час склікаць пашыранае пасяджэньне праўленьня т-ва з удзелам прадстаўнікоў розных арганізацый, склікаць агульна-гарадзкую краязнаўчую канфэрэнцыю і аднавіць плянавую працу т-ва. Зацьверджаны тэзісы справаздачнага дакладу ЦБК на пасяджэньні

Прэзідыуму ІБК. Зацверджаны ў асноўным проект інструкцыі па складанні раённых географічных слоўнікаў. Прадстаўніком на Аршанскую Акруговую Краязнаўчую канфэрэнцыю вылучаны т. Казак. Зацверджаны календарны плян працы ЦБК на месяц. Разгледжана пытаньне аб праграме вывучэньня мясцовых будынкаў. Прынята пастанова — праціць этнографічную камісію класіфікацыйную праграму для зьмяшчэньня ў „Нашым Краі“. Разгледжана пытаньне аб ненадрукаваных матэрыялах рэдакцыі „Нашага Краю“. Даручана т. Шашалевічу ўпарадкаваць гэтыя матэрыялы і даць агляд іх у „Нашым Краі“. Прадстаўніком у камісію аховы помнікаў вылучаны т. Жураўскі.

Пасяджэньне 30/III.

Заслухана інфармацыя т. Казака аб 4-ай Аршанскай Акруговай Краязнаўчай Канфэрэнцыі. Разгледжана пастанова Прэзідыуму ІБК аб працы ЦБК. Даручана рэдакцыі „Нашага Краю“ вырашыць пытаньне аб зьменах у праграме часопісу „Наш Край“. Заслуханы інфармацыі камісіі: школьна-краязнаўчай, студэнцкай і падарожніцкай. Прынята пастанова працу гэтых камісій уключыць у календарны плян працы Прэзідыуму ЦБК. Даручана т. Аляксандраву напісаць даклад аб стане школьна-краязнаўчых гурткоў. Вырашана пытаньне аб пленуме ЦБК у восень 1928 г.

Пасяджэньне 9/IV.

Зацверджаны пратакол пасяджэньня Выставачнага Камітэту Усебеларускай Выстаўкі краязнаўчых зарысавак і фотографій. Вырашана выстаўку адчыніць 15/IV, вызначыць для гэтага мінімальныя неабходныя сродкі, надрукаваць агляд выстаўкі ў „Нашым Краі“, даць інфармацыйныя заметкі аб выстаўцы ва ўсіх газэтах.

Адчыненне Першай Усебеларускай Выстаўкі краязнаўчых фотографій і зарысавак.

15 красавіка 1928 году ў будынку Дзяржаўнага Музею ў Менску адчынілася першая Усебеларуская выстаўка краязнаўчых фотографій і зарысавак. Да гэтага часу адбыліся толькі дзьве краёвыя выстаўкі ў 1925 годзе: у Віцебску, іналаджаная мастацкай сэкцыяй віцебскага акруговага таварыства краязнаўства і ў Чэркаве, наладжаная сямігадовай школай; на абедзьвюх былі толькі мастацкія рэчы, якія адлюстроўваюць мясцовыя краі, і ня было фотографій. Даная-ж выстаўка мае мэтанавучальны характар і ў справе фотграфаваньня і зарысаваньня розных краін БССР, а таксама запасы краязнаўчых ілюстрацыйных матэрыялаў і зьвярнуць увагу на значэньне рысунку і фотографій для краязнаўчай працы. Выстаўляць свае творы і калекцыі запрашаліся дзяржаўныя інстытуцыі, краязнаўчыя арганізацыі, фотографічныя гурткі, аб'яднаньні фотграфістаў, аб'яднаньні мастакоў, краязнаўцы, мастакі, фотграфы, аматары, калекцыянэры і інш.

На выстаўку прымаліся зарысоўкі алоўкам, пастэллю, пяром і акварэллю і фотографіі. Усяго было прадстаўлена для экспазыцыі каля 3000 экспанатаў, з якіх выстаўлена каля 2000. Самыя большыя лік экспанатаў прадставілі: а) з дзяржаўных інстытуцый — Дзяржаўны Музей у Менску і яго магілёўскае аддзяленьне; б) з навуковых працаўнікоў — І. А. Сербаву; в) з мастакоў — Пархоменка; г) з фотаб'яднаньняў — Бабруйскай калекцыі фотграфістаў; д) з калекцыянераў — І. П. Фурман; е) з краязнаўчых арганізацый — спускае таварыства краязнаўства і г. д. Апрача памянёных трэба адзначыць экспанаты фотграфістаў: З. А. Фурмана, Фальковіча, Валькоўскага, Сяляпяна і інш.; краязнаўчых арганізацый: ляднянскага таварыства краязнаўства, горацкага таварыства краязнаўства, асіпавіцкага таварыства краязнаўства, барысаўскага таварыства краязнаўства, бялыніцкага таварыства краязнаўства, шацкага таварыства краязнаўства і інш.; мастакоў: А. Тычыны, Кругера і інш.

Усе экспанаты на выстаўцы разьмешчаны ў наступных аддзелах: а) быт, б) тып, в) вопратка, г) краям, д) рэвалюцыйны рух, е) праца, з) гарады, ё) орнамент, ж) будовы, з) нацыянальныя меншасьці і і) іншае. Усе аддзелы даволі поўна адлюстроўваюць Беларусь, яе прыроду і жыцьцё.

Выстаўка была адчынена прамовамі дырэктара Дзяржаўнага Музею т. Ластоўскага і намесьніка старшыні Цэнтральнага Бюро Краязнаўства т. Казака. У сваіх прамовах яны адзначылі вялікае значэньне выстаўкі ў галіне культурнага будаўніцтва наогул і ў справе краязнаўства асабліва. Пасьля прамоваў прысутныя аглялі выстаўку і гэтым адчынілі шэраг экскурсій на яе, якія зараз і адбываюцца.

Краязнаўства па-за межамі краязнаўчых арганізацый.

Побач з распрацоўкаю агульнанавуковых, ведамсьцвенных і інш. проблем, вывучэньне наасобных краёў Беларускай Савецкай Соцыялістычнай Рэспублікі ажыццяўляецца нашымі акадэмічнымі ўстановамі: Інстытутам Беларускай Культуры, Навукова-Дасьледчым Інстытутам сельскай і лясной гаспадаркі імя Леніна, Горацкім навуковым таварыствам па вывучэньні Беларусі, музэямі, вышэйшымі школамі, а таксама рознымі ведамствамі і дзяржаўнымі органамі.

Інстытут Беларускай Культуры заснаваны ў 1922 годзе. Ён вырас з Навукова-Тэрміналягічнай камісіі, якая існавала ў складзе Народнага Камісарыята Асветы з 1921 году і мела мэтанавучальны характар беларускай навуковай тэрміналягіі. У выніку некалькіх рэарганізацый Інстытут Беларускай Культуры ў 1926г. выкрышталізаваўся ў вышэйшую дзяржаўную навуковую ўстанову і падпарадкаваўся непасрэдна Савету Народных Камісараў. Асноўнымі задачамі Інстытуту зьяўляюцца: а) пашырэньне і ўдасканаленьне навуковых дысцыплін, якія іляжацца да яго кампэтэных, абагачаючы іх новымі выкрысьціямі і

мэтоламі дасьледваньня; б) плянавае дасьледваньне Беларусі з боку яе прыродных вытворчых сіл, вивучэньня і садзейнічэньня іх выкарыстаньню, народнай гаспадаркі, права, грамадзкага руху, мовы, літаратуры, гісторыі, этнографіі і інш.; в) аб'яднаньне ў гэтых галінах усё навуковае працы, якія выдэцця навуковымі ўстановамі БССР і паасобнымі вучонымі; г) дапамаганьне навуковым твораў і вынікаў навуковых дасьледаў да практычнага ўжываньня ў прамысловасьці і культурна-эканамічным будаўніцтве БССР.

У сучасны момант Інстытут складаецца з устаноў, якія існуюць непасрэдна пры яго Прэзыдыуме, двух аддзелаў—гуманітарных і прыродазнаўчых і гаспадарчых навук і двух нацыянальных сэктараў. Пры Прэзыдыуме працуюць: а) Цэнтральнае Бюро Краязнаўства (ЦБК), б) Бібліаграфічная камісія, в) Камісія для вивучэньня Заходняе Беларусі, г) Вайскова-тэрмінолёгічная камісія, д) Камісія для вивучэньня прыродных вытворчых сіл Беларусі, е) Бібліятэка, э) Друкарня.

Адзел Гуманітарных Навук у сваю чаргу складаецца з дзьвёх кляс: філёлёгіі і гісторыі. У склад клясы філёлёгіі ўваходзяць: а) камісія для складаньня гістарычнага слоўніка беларускай мовы, б) камісія для складаньня слоўніка жывой беларускай мовы, в) дыялекталёгічная камісія, г) камісія для вивучэньня беларускай літаратурнай мовы, д) інстытут навуковае мовы, е) камісія для выданьня твораў беларускіх пісьменьнікаў, э) камісія для складаньня біаграфічнага слоўніка беларускіх пісьменьнікаў. У склад клясы гісторыі ўваходзяць: а) Катэдра агульнай гісторыі, б) Катэдра гісторыі Беларусі XIX і XX ст., в) Археаграфічная камісія, г) Камісія для складаньня гістарычна-геаграфічнага слоўніка Беларусі, д) Археалёгічная камісія, е) археалёгічны кабінэт, э) Камісія для вивучэньня гісторыі гарадоў і краін Беларусі, ё) Камісія для вивучэньня гісторыі асветы на Беларусі, ж) Камісія для вивучэньня матар'яльнай культуры, з) Фольклёрная камісія. і) Камісія для вивучэньня гісторыі беларускага мастацтва, к) Камісія для вивучэньня гісторыі беларускага тэатру, л) Камісія для вивучэньня беларускай песні і музыкі, м) Музей беларускага мастацтва.

Кляса прыроды аддзелу прыродазнаўчых і гаспадарчых навук мае: а) Геалёгічны інстытут з сэкцыяй рэгіянальнае геалёгіі, і сэкцыяй прыкладнае геалёгіі, б) Катэдру глебазнаўства, в) Ботанічны сад у В. Летцах, г) Ботанічную камісію, д) Зоолёгічны музей, е) Камісію географіі і картографіі, з) цэнтральную хэмічную лябараторыю (сумесна з Нав. Дасьл. Інстытутам сельскай і лясной гаспадаркі імя У. І. Леніна), ё) Антропалёгічны кабінэт, ж) Лябараторыю вышэйшае нэрвовае дзейнасьці, з) Лябараторыю экспэрымэнтальнае біялёгіі. У склад клясы гаспадаркі ўваходзяць: а) Камісія для вивучэньня прамысловасьці, б) Камісія для вивучэньня хатніх рамэстаў, в) Камісія для вивучэньня коопэрацыі, г) Навуковае таварыства для вивучэньня Беларусі ў Горках,

з сэкцыяй прыродазнаўства, сэкцыяй гаспадаркі. З прычыны браку месца мы не пералічылі катэдраў, у склад якіх уваходзяць значаныя дасьледчыя ўстановы.

У складзе яўрэйскага нацыянальнага сэктару ёсьць: а) Лінгвістычная камісія, б) Тэрмінолёгічная камісія дыялекталёгічнага атласу, в) Камісія для вивучэньня гісторыі яўрэйскай літаратуры, г) Камісія для вивучэньня яўрэйскага фольклёру, д) Камісія для вивучэньня эканамікі яўрэйскага насельніцтва.

Польскі нацыянальны сэктар складаецца з а) Камісіі для вивучэньня польскае літаратуры і мовы, б) Польскай этнографічнай камісіі, в) Гістарычнай камісіі.

Апрача памянёных сэктараў у складзе Інстытуту Беларускае Культуры працуе Катэдра гісторыі Літвы і Камісія для вивучэньня культуры латышоў.

Такім чынам вивучэньне ўсіх насельнікаў Беларусі, яе прыроды і гаспадаркі цалкам забяспечана адпаведнымі ўстановамі Інстытуту. Асабовы склад апошняга складаецца з правадзейных членаў, членаў корэспондэнтаў і навуковых супрацоўнікаў. Членамі Інстытуту абіраюцца асобы, якія ўзбагацілі навуку або мастацтва працамі высокавыдатнага значэньня. Агульнае кіраўніцтва дзейнасьцю Інстытуту ажыццяўляецца Акадэмічнаю Радаю яго на чале з Прэзыдыумам Інстытуту. Аддзелы і сэктары кіруюцца сваімі радамі; выканаўча-кіраўнічым органам інстытуту зьяўляецца яго Прэзыдыум, які абіраецца Акадэмічнаю Радаю.

Самаю буйною ўстановаю Інстытуту Беларускае культуры зьяўляецца Горы-Горакскае навуковае таварыства для вивучэньня Беларусі, заснаванае ў 1924 годзе. Яно мае мэтай плянавае вивучэньне прыроды і гаспадаркі Беларусі і сваю дзейнасьць выяўляе паводле прыныцаў і характару працы Інстытуту. У члены яго абіраюцца навуковыя працаўнікі, якія працуюць у Горы-Горках і прымаюць актыўны ўдзел у працах Таварыства, абмяркоўваюцца радай Аддзелу Прыроды і Гаспадаркі і зацьвярджаюцца Прэзыдыумам Інстытуту. Агульнае кіраўніцтва працаю таварыства належыць радзе аддзелу, а непасрэднае прэзыдыуму таварыства.

Навукова-Дасьледчы Інстытут Сельскай і Лясной Гаспадаркі імя У. І. Леніна заснаваны ў пачатку 1927 году і знаходзіцца ў непасрэдным падпарадкаваньні Савету Народных Камісараў. Ён мае мэтай сыстэматычнае і ўсебаковае вивучэньне сельскай і лясной гаспадаркі Беларусі, каб дапамагчы хутчэйшай перабудове яе на сацыялістычных асновах і шпарчэйшаму разьвіцьцю вытворчасьці ўсяе народнае гаспадаркі Беларусі наогул. У сучасны момант Інстытут складаецца з аддзелаў: а) лясной гаспадаркі, б) мэлірацыі, і культуры балот, в) сельска-гаспадарчай эканамікі і аграрнай політыкі, г) жывёлагадоўлі і прыкладнай зоолёгіі і д) расьлінагадоўлі і прыкладнай ботанікі. Апрача таго, Інстытут мае хэмічную лябараторыю, музей, бібліятэку і інш.

Згодна сваёй справаздачы, найбольшую

ўвагу Інстытут звярчае на вывучэнне: а) жывёлагадоўлі і ў першую чаргу—свінагадоўлі, б) інтэнсіўных культур і ў першую чаргу—бульбы, в) лесу і ў першую чаргу—лясных дрэвастанаў, лесагадоўлі, хэмічнай і механічнай тэхналогіі лесу г) мэліярацыі.

Пад кіраўніцтвам Навукова-Даследчага Інстытуту працуюць шэраг спецыяльных даследчых станцый і мэтаролёгічнае бюро з 22 мэтаролёгічнымі станцыямі. І разраду, з 44 станцыямі ІІІ разраду і 46 вадамерна-дажджамернымі пастамі. У галіне палыводства працуюць Менская, Горацкая, Віцебская, Турская і Палеская даследчыя станцыі; у галіне селекцыі і насенняводства—Горацкая, Віцебская, Турская і Менская; у галіне садоўніцтва—Горацкая; гародніцтва—Віцебская; лекавых раслін—Магілёўская і культуры балот—Менская балотная даследчая станцыя і Забалоцкая балотная даследчая гаспадарка. Шмат каштоўных дасягненняў гэтых станцый ужо апублікаваны.

Гісторыя і бягучая праца Інстытуту Беларускае Культуры, Горы-Горацкага навуковага таварыства і Навукова-Даследчага Інстытуту імя І. У. Ленина асвятляліся і асьвятляюцца ў спецыяльных інфармацыйных выданнях іх адначасна з асьвятленьнем іх у друку наогул.

Значную працу ў справе вывучэння наасобных краёў Беларусі вядуць таксама і нашы дзяржаўныя і мясцовыя таварыствы краязнаўства і музэй. Беларускі Дзяржаўны Музэй месціцца ў Менску і мае свае тры аддзяленьні на мясцох: у Віцебску, Гомелі і Магілёве. Апрача яго ў Менску працуюць: музэй прыроды, музэй рэвалюцыі і сельска-гаспадарчы музэй пры Доле селяніна. Такі-ж сельска-гаспадарчы музэй ёсць і пры Віцебскім доме селяніна. Але непараўнальна больш багатым зьбіраўшчца Аршанскі дзяржаўны сельска-гаспадарчы музэй. Апрача памянёных, у Віцебску функцыюе багаты дзяржаўны ветэрынарна-зоолягічны музэй і вучэбны музэй Дзяржаўнага ветэрынарнага Інстытуту: энтомолягічны, фаўны і інш. З краёвых музэяў, якія належаць мясцовым краязнаўчым арганізмам заслужваюць асаблівай увагі: Аршанскі, Бабруйскі, Клімавіцкі, Полацкі і Слуцкі.

У працэсе сваёй навучальнай і навуковай дзейнасці вялікую краязнаўчую працу вядуць нашы вышэйшыя школы: Дзяржаўны Унівэрсытэт, Дзяржаўная Сельска-Гаспадарчая Акадэмія, Дзяржаўны ветэрынарны Інстытут і Комуністычны Унівэрсытэт.

Ня меншую працу па пазнанні Беларусі выконваюць і шэраг ведамстваў: Дзяржаўны архіў з 8 арганізмамі аддзяленнямі, Цэнтральная Статыстычная Управа з 8 арганізмамі Бюро, Дзяржаўная Плянавая Камісія і арганізмы плянавыя камісіі, Вышэйшы савет Народнай Гаспадаркі, Народны Камісарыят Земляробства і інш. Яны выдаюць шэраг выданняў, арганізуюць экспедыцыі, маюць свае сталыя навукова-даследчыя ўстановы і г. д.

Такім чынам па-за межамі краязнаўчых грамадзкіх арганізацый вядзецца надзвычайна вялікая беларусазнаўчая праца, якая, паміж іншым, дапамагае поспехам дзейнасці ўласна краязнаўчых арганізацый.

Новае з гісторыі краязнаўства.

Знойдзены матар'ялы аб „Студэнцкім гуртку па вывучэнні Беларусі і Літвы“. Ён адчыніўся ў пачатку 1914 году пры Інстытуце Сельскай і Лясной Гаспадаркі ў Новай Александрый (Пулавах) і неўзабаве быў зацверджаны адміністрацыяй Інстытуту. Гурток меў мэтай ўсеабаковае вывучэнне і даследаванне Беларуска-Літоўскага краю ў стаўленні сельска-гаспадарчым, эканамічным, лясным і гістарычным. На гэтай практычнай працы гурток думаў надрыхтоўваць краёвыя навуковыя сілы, якія-б былі добра знаёмы з мясцовым краем і яго асаблівасцямі. Згодна сваёму статуту гурток меў права: а) збіраць сваю бібліятэку; б) наладжваць навуковыя экспедыцыі; в) арганізоўваць сходзі з навуковымі дакладамі; г) запрашаць спецыялістаў для дапамогі ў сваёй працы і г. д. З мэтай прыцягнення да сваёй працы ўласна спецыялістаў гурток у „Нашай ніве“ (Вільня 1914, № 16) змясціў ліст з просьбаю да ўсіх культурных сіл памагач гуртку, хто чым можа, для ажыццяўлення пастаўленых ім сабе задач.

М. К.

Аршанская акруговая краязнаўчая канферэнцыя.

25—26 сакавіка адбылася IV Аршанская акруговая краязнаўчая канферэнцыя. У працы канферэнцыі прымала ўдзел у сярэднім каля 30 чалавек, у тым ліку 12 прадстаўнікоў ад раённых краязнаўчых арганізацый. На былі прадстаўлены тры раёныя краязнаўчыя арганізацыі. На канферэнцыі былі заслуханы:

1. Справаздача Цэнтральнага Бюро Краязнаўства.
2. Справаздача Аршанскага акруговага таварыства краязнаўства.
3. Справаздача трох раённых таварыстваў краязнаўства—Коханаўскага, Расьнянскага і Крупскага.
4. Проф. П. Салаўёў. — Фэналягічныя назіранні.
5. Выбары праўлення.

Канферэнцыю адчыніў Старшыня праўлення т. Саўліч які ў сваім уступным слове спыніўся на працэсе над Беларускай Грамадай. Канферэнцыя прыняла рэзольцыю пратэсту і прыступіла да працы. Першым быў заслухан даклад т. Казака: Дзейнасць Цэнтральнага Бюро Краязнаўства і краязнаўчай сеткі за 1927 год. Падрабязныя весткі аб праробленай Ц. Б. Краязнаўства працы і аб стане працы на мясцох будучы надрукаваны ў бліжэйшы час. Пасля гэтага была заслухана справаздача акруговага таварыства краязнаўства і садакладны трох раённых краязнаўчых арганізацый.

Справаздача Аршанскага акруговога таварыства краязнаўства.

(т. Васілеўскі).

Акруговае Таварыства Краязнаўства, арганізавалася ў канцы 1924 г. ў ліку 40 сяброў. На 1-ае студзеня 1926 г. налічвала 920 сяброў, з іх кандыдатаў і членаў КП (б) Б—80, ЛКСМ—60, беспартыйных 780. Па нацыянальнасці: беларусоў—800, яўрэяў—90, палякаў—10, расійцаў—5. Па профэсіі: настаўнікаў—700 ч., політасветчыкаў—60, выкладчыкаў вышэйшай школы 40, агрономаў—5, каморнікаў—2, ляснічых—3, дактароў і фельчароў—20, коопэратараў—5, статыстыкаў і страхадэнтаў—10 ч., працаўнікоў саветаў—15, рабочых—20, сялян—20, вучняў—20.

Перарэгістрацыя, якая адбылася ў 1927 г. дала змяненне агульных лічбаў.

У склад Акруговага т-ва ўваходзіла 92 чалавекі, з іх муж.—80, жан.—12. Па сацыяльным паходжэнні: рабочых—12, служачых—70, сялян—10.

Па партыйнасці: камуністых—20, ЛКСМ—11, беспартыйных—61.

Па нацыянальнасці: беларусоў—87, расійцаў—1, яўрэяў—4.

На працягу 1927 г. ў складзе Акрпраўлення адбыліся некаторыя змены, але да канца перарэгістрацыі гэтыя змены ня выйшлі.

Склад Акрпраўлення: усіх членаў—9, кандыдатаў—6, з іх членаў і кандыдатаў КП(б)Б—5, ЛКСМ—1, беспартыйных—9, беларусоў—12, расійцаў—2, яўрэяў—1. Па профэсіі: настаўнікаў—5, агрономаў—1, савецкіх і партыйных працаўнікоў—3, профэсароў—2, дактароў—1, прафрабнікаў—1, музэйных работнікаў—саўрабнікі—1.

Праўленне ў сваёй працы падзяляецца на асобныя секцыі: прыродна-геаграфічную, гістарычна-этнографічную, мільчыную і сэкцыю яўрэйскай і польскай культуры. Апрача гэтых ёсць у горадзе 5 школьных, 1 чыгуначны гурток краязнаўства, а ў раёнах апрача гурткоў пры сямігодках існуе 11 гурткоў пры сельсаветах. У працы секцый і гурткоў выхоўваецца краязнаўчы актыў. Зараз мы ўжо маем 250 сяброў Таварыства, якія зрабілі тую ці іншую краязнаўчую працу. Запісалі фольклёр, праводзілі вучнёўскія экскурсіі, вучот апісання помнікаў старажытнасці, мастацтва і збіралі калекцыі мінералаў глеб, грошы і саматужных вырабаў, але поўнага падліку краязнаўчае працы таго ці іншага сябра пакуль што няма. Сувязь з партыйнымі арганізацыямі ў краязнаўчых таварыстваў здавальняючая. У складзе праўленняў таварыства ёсць прадстаўнікі райкомаў КП(б)Б і ЛКСМ. 2 разы справаздача праўлення таварыства заслухоўвалася ў колегіі АПА Акружком. З савецкімі арганізацыямі сувязь нездавальняючая. Усяго толькі два разы Акруговае таварыства рабіла справаздачу ў пляннавай камісіі і на прэзідыуме. Розныя даследчыя экспедыцыі, якія праводзяцца савецкімі ўстановамі ў акрузе, робяцца вядомымі таварыству значна пазней

пачатку работ, ці нават калі экспедыцыя ўжо скончыла сваю работу і выехала за межы акругі. З профсаюзнымі арганізацыямі сувязь папярэацца за межы Саюзу Працасветы. З грамадзкімі арганізацыямі падтрымліваецца сувязь: так, з Саюзам Паляўнічых праводзілася сумесная праца па даследаванні жылья баброў у Дрыбінскім раёне; з таварыствам прыхільнікаў лесу праводзілася сумесная кампанія па насаджэнні лесу. На працягу 1927 г. адбылося 7 пасяджэнняў праўлення, 2 пленумы і 2 чарговыя нарады краязнаўчых арганізацый. Рэвізыйная камісія правяла адзін раз агляд працы Акруговага таварыства.

З Цэнтральным Бюро Краязнаўства пры Інбелкультце падтрымліваецца цесная сувязь. Акруговае т-ва атрымала ад ЦБК значную дапамогу ў працы шляхам абжэнікаў і жылога інструктавання. Інструктар Цэнтральнага Бюро Краязнаўства т. Шашаўлевіч аглядаў працу Ляднянскага, Дубровенскага, Коханаўскага, Талачынскага, Круглянскага і Крупскага раённых т-ваў краязнаўства і даў ім належныя ўказанні ў працы.

У сваёй працы ў 1927 г. Акруговае Т-ва ставіла сабе такія мэты: закончыць падлік помнікаў старажытнасці па акрузе і абвясціць іх праз Прэзідыум АВК дзяржаўнай маёмасцю; правесці даследаванні Дубровінскага, Дрыбінскага, Талачынскага і Аршанскага раёнаў з боку архэалёгіі. Але ў гэтым напрамку ня ўсё ўдалася зрабіць: архэалёгічныя досьледы прышлос перанесці на 1928 г., бо ўсе архэалёгі Інбелкульту былі заняты ў навуковых экспедыцыях на Беларусі. Узяты на падлік і зацверджаны Прэзідыумам АВК і Соўнаркомам БССР помнікі старажытнасці ў горадзе Воршы, як Аршанскае замчышча, аконы Пятра Вялікага, былыя кляштары, будынкі трывіятарскі, базальянскі мужчынскі, францісканскі, дамініканскі, бэрнардынскі, кутэінскі мужчынскі, кутэінскі жаночы, як былі езуіцкі кляштар, царквы Лылінская, Мікалаеўская (на Шклоўскай), яўрэйская сінагога, яўрэйскія могілкі, лясная царква ў Дубках і помнікі старажытнасці ў Аршанскім, Багушэўскім, Ляднянскім, Горашкім, Дрыбінскім, Копыскім, Коханаўскім і Талачынскім раёнах. Але поўнага апісання, а таксама поўнага падліку помнікаў старажытнасці ў гэтых раёнах правесці пакуль не ўдалося. Райвыканкомы і Раённыя Таварыствы не патрапілі наладзіць на месцы гэты падлік і апісанне помнікаў старажытнасці прыдзецца прадолжыць і ў 1928 г. Апрача гэтага Таварыства абвясціла дзяржаўнымі заказнікамі курганы на плошчы да адной дзес. каля вёскі Чаркасава, Межаўскага сельсавету Аршанскага раёну і маёнтка Друць з старажытным замчышчам. Складзена апісанне помнікаў старажытнасці ў гарадох Воршы і мястэчку Смальянах. З мэтай развіцця экскурсійнае справы складзены падарожнік па гістарычных мясцінах Аршаншчыны. Падрыхтавана да друку гісторыя г. Воршы і рыхтуецца слоўнік беларускай мовы Аршаншчыны. Напісана гісторыя мястэчка Горы-Горкі і гісторыя асвеці ў Го-

рацкім раёне. Вывучэннем рэволюцыйнага руху на акрузе быў ахоплен галоўным чынам перыод паміж 1863 г. і 1905 г. Выдзелена асобная камісія па вывучэнні Кастрычніка ў Аршаншчыне. Камісія выявіла архіўныя матэрыялы па 1917-18 г. г. у мясцовых архівах. Праводзіцца распрацоўка сялянскага рэўруху на Аршаншчыне па гэтыя гады.

Прыродна-агрономічная сэкцыя галоўную ўвагу ў сваёй працы за мінулы год звяртала на вывучэнне глебы, фаўны і флэры Аршанскае акругі, асабліва ў Дубровенскім раёне: збіраліся беларускія назвы расьлін, складзен гэрбары траў Аршаншчыны; вывучаліся бабры ў Дрыбінскім раёне на рэчцы Проні, дзе праведзена даследчая экспэдыцыя і абвешчан бавровы заказнік. Вывучэнне карысных выкапняў дало наступныя весткі ў межах Аршаншчыны:

Аршанскі раён—жалезная руда каля вёскі Гарбацэвічы, Яромкаўскага сельсавету на балоце. Белыя гліны каля рэчкі Адроўцы пры вёсцы Барані, хварбоўныя гліны „чэрня“ на беразе ракі Аршыцы.

Багушэўскі раён—балотная жалезная руда каля вёск. Корсы Багушэўскага сельсавету, хутар Астраўкі, Астапінскага сельсавету, сяла Дзевіна. Вапнякі каля вёскі Дыганюка Какоўчынскага сельсавету, белая ганчарная гліна каля вёскі Канавалава, Каменскага сельсавету, Леднявічы і Навязкі, Леднявіцкага сельсавету.

Горацкі раён—балотная жалезная руда на Чапелінскім балоце, крэйда пад слоём іхму на Быстранскіх балотах.

Дубровенскі раён—жалезная руда (балотная) каля вёскі Ступакі, Нова-Тухінскага сельсавету на плошчы 3-х дзесяцін, на глыбіні аршына ад паверхні зямлі, таўшчынёю мэтр, вапнякі вышэй Дуброўны і каля вёскі Гараны, белая гліна ў маёнтку Ступакі, ганчарная гліна (агнятрывалая) каля вёскі Гарані.

Дрыбінскі раён—белая гліна каля вёсак Жывань і Пералогі, ганчарная гліна каля мястэчка Дрыбін, вёсак Палоскі, Карэбы, вапнякі каля вёсак Палоска, Міхееўка, крэйда каля вёскі Гарадзец, Студзянец, залежы вохры па рэчцы Проні, каля вёсак Кледнівічы, Старае і Новае Прыбужа, Міхееўка і м-ка Дрыбіна.

Копыскі раён—мэргель каля мястэчка Копысь, вёсак Ляўкі, Лешча, Сьмятанка, ганчарныя гліны каля Стараселья і іншых вёсак.

Коханаўскі раён—белая гліна каля вёсак Перавалочня, Ганышава, Новае Грыцава, Ніронкі, агнятрывалая гліна каля Рапава, м-ка Смальян, залежы зялёнай вохры пад торфам каля вёскі Лісуны, залежы гліністага сланца з адбіткамі расьлін каля вёскі Рэпухава і далей у кірунку мяжы і па мяжы з Талачынскім раёнам.

Круглянскі раён—чырвоная жалезістая гліна, у якой, па досьледах профэсара С.Г. Акадэміі Кораткава, знойдзена 41.17% чыстага жалеза, яна цягнецца шырокай паласой ад вёскі Тубышкі на Шклоў, у ёй жалеза часам так многа, што каля Саўхоза Бабчынскага зусім не расьце трава, тут каля вёскі Рамшына,

балотная жалезная руда таўшчынёю ў аршыны па беразе Друці каля вёскі Прыгані.

Ляднянскі раён—бурая гліна каля мястэчка Лядоў, Зарубы, Дзямянкова, балотная жалезная руда каля вёскі Кабыльля і па жалезным ручаі каля Лядоў, жалезная гліна ў вёсцы Ліцьвінава на хутары Законьнікава на глыбіні 4-х сажняў, бурны мінеральныя хварбы „чэрня“ каля вёскі Парфенкава па беразе ручаю, мэргель каля м-ка Баева па рэчцы Мерэя.

Мсьціслаўскі раён—крэйда па беразе рэчкі Вохры паміж вёскамі Віхрамі і Рэзанцы, а таксама каля вёскі Куравічы, вохра па берагох рэчкі Вохры, фосфарыты па левым беразе Сажа, каля вёскі Рудагож, хварбы на палёх вёскі Лар'янава ў вурочышчы Рыжаўка.

Расьнянскі раён—белая гліна каля вёскі В. Заполье Пячонкаўскага сельсавету на беразе ручаю, балотная жалезная руда каля вёскі Басьценавічы Шыркаўскага сельсавету, буры вугаль таўшчынёю ў аршыны знойдзены на глыбіні 8 аршыны на хутары Тышча, Даўгавіцкага сельсавету.

Талачынскі раён—белыя кварцавыя пяскі каля м-ка Талачын, вёсак Азірцы, Пасмуркі, Серкавічы; белая гліна каля вёскі Галынка, агнятрывалыя гліны каля вёскі Пызава, Неклюдаўскага сельсавету, М. Сухарава. Навасельскага сельсавету, акамянелы буры торф каля вёскі Усьвейка.

Крупскі раён—балотная жалезная руда вёска Чартарэя па рэчцы Бабёр, чырвоная гліна каля вёсак Панскае, Гапонавічы. Белая гліна каля вёскі Панская, кафельная гліна ў урочышчы Ліпка каля мястэчка Крупкі, бурны мінеральныя хварбы „чэрня“ каля вёскі Бальшая Слабада.

Чарэйскі раён—вапнякі каля вёскі Кіа-вец, Абчугскага сельсавету, белая гліна па рэчцы Юнга, Лукомскага сельсавету і па беразе Чарэйскага возера, пясок з значнай прымешкай залацістай сьлюды па мясцоваму „з золатам“ каля вёскі Дубы, Дубаўскага сельсавету, па беразе возера Селява на глыбіні аднаго мэтра.

Далейшае дасьледваньне прыродных багацьцяў Аршаншчыны будзе праводзіцца пры дапамозе Горнага пададдзелу ВСНХБ.

Вялося далей вывучэньне і апісаньне прыроды і эканомікі Дуровенскага раёну.

Сэкцыя яўрэйскай культуры займалася галоўным чынам гісторыяй яўрэяў на Аршаншчыне, гісторыяй яўрэйскіх земляробскіх колёній і зьбіраньнем народнага фольклёру.

Мэдыцынская сэкцыя праводзіла санітарнае вывучэньне вёсак Дубровенскага раёну, Польскіх у Воршы, арганізаваньне не ўдалося і замест яе ўтварыўся гурток польскай культуры ў Беларускай С.-Г. Акадэміі пад краўніцтвам раённага таварыства.

На чарзе дня працы Акруговага Таварыства стаіць злучэньне Аршанскіх музэяў і арганізацыя адзінага акруговага Краязнаўчага музэю. Справа затрымліваецца дзеля адсутнасьці належнага памяшканьня.

За мінулы год сабрана 8000 картак слоў для слоўніка беларускай мовы Аршаншчыны,

пераслана ў Інбелкульт 3000 песень, прыказак, казак і замоў. Перададзена ў музей 4 скарбы ў 160 монэт, 15 прылад каменнага веку і складзена апісанне аднаго раёну, 2-х мястэчак і аднаго замка, адаслана ў Інбелкульт 60 розных анкет.

У акруговым Таварыстве рабілася апрацоўка галоўным чынам гістарычнага і лінгвістычнага матэрыялу. Апрацавана гісторыя г. Воршы, Горак і Талачына, а таксама падрыхтаваны слоўнік Аршаншчыны ў 6000 слоў.

Неапрацаваны матэрыялы для належнай апрацоўкі пасылаліся ў Інбелкульт, а для правядзення аналізаў — у Беларускаю С.-Г. Акадэмію і ЦБК. Пакуль што выяўлены косцы маманта з Кабыляцкай камяніцы і косцы насарога з мастачка Леніна. Вельмі рэзкая справа з правядзеннем аналізаў розных глін. Пасланцы пробы прападаюць, як у Інбелкульце, так і ў Акадэміі, ці ляжаць без аналізу.

На сходах краязнаўчага таварыства заслуханы наступныя даклады: 1) Ворша ў XVI стагоддзі, 2) 1-ы ўсебеларускі Краязнаўчы Зъезд, 3) Аршанскія пячэры, 4) Інфармацыя аб пашырэнні краязнаўчай працы, 5) Чарговыя задачы краязнаўчай працы на Беларусі, 6) Заслужаны справаздачы Горацкага, Копыскага, Коханаўскага і Дубровенскага Таварыстваў Краязнаўства, 7) Паведамленне аб працы Навуковага Таварыства па вывучэнні Беларусі, 8) Аб складанні архэалёгічнай карты, 9) аб збіранні і вывучэнні птушак Аршаншчыны, 10) Аб гістарычным заказніку, 11) Аб выніках падліку помнікаў старажытнасці на Аршаншчыне, 12) Аб чарговых задачах краязнаўства на вясенне-зімовы перыяд, 13) Польскае паўстанне 1863 г. на Аршаншчыне, 14) Друкарская справа на Аршаншчыне, 15) Вынікі даследавання Дубровенскага раёну, 16) Вынікі працы 2-га ўсебеларускага краязнаўчага зъезду, 17) Аб падземных ходах у г. Воршы, 18) Помнікі старажытнасці г. Воршы, 19) Аршанскія друкары ў Маскві, 20) Яўрэй на Аршаншчыне ў XVII-XVIII стагоддзі, 21) Аб вывучэнні Кастрычнікаў Аршаншчыне, 22) Шматполье на Аршаншчыне, 23) Ботанічны сад у Горках, 24) Сялянства Аршаншчыны, 25) Паўстанне 1863 г.

Зараз у арганізацыі ёсць ненадрукаваныя рукапісы 1) Гісторыі Воршы, 2) Апісанне Талачынскага раёну, 3) Помнікі старажытнасці на Аршаншчыне, 4) Смаленскі замак, 5) Прырода Дубровенскага раёну, 6) Беларускі слоўнік Аршаншчыны, 7) Польскае паўстанне 1863 г. на Аршаншчыне, 8) яўрэй на Аршаншчыне ў XVII-XVIII стагоддзі, 9) Беларускае сялянства на шляхах Кастрычніка, 10) Беларускае вольна-эканомічнае таварыства, 11) Беларускі нацыянальна-рэвалюцыйны рух на Магілёўшчыне, 12) Беларускі зельнік.

Акруговым Таварыствам у мінулым годзе зроблены 4 экскурсіі ў горадзе Воршы: адна экскурсія ў Дуброўну і на Асінобуд, адна даследачкая экспедыцыя ў Дубровенскі раён, для вывучэння санітарнага стану вёскі,

адна экспедыцыя ў Дрыбінскі раён для даследавання жылыя бароў, адна экспедыцыя ў Кабылякі на месца знаходак касцей маманта, якія перададзены ў Акруговы музей.

Звесткі аб працы Таварыства друкаваліся ў часопісах: „Наш Край“, „Працы навуковага таварыства па вывучэнні Беларусі“, у газетах: „Камуністычны Шлях“, „Савецкая Беларусь“, „Звяззда“.

За мінулы год вышла з друку „Аршаншчына“, у якой надрукаван артыкул „Друк на Аршаншчыне“. Інфармацыя аб працы таварыства пераважна змяшчалася ў газеце „Савецкая Беларусь“, „Камуністычны Шлях“ і часопісе „Наш Край“. У мэтах пашырэння ведаў па краязнаўству сярод працоўных Аршаншчыны Акруговае таварыства ставіла даклады аб краязнаўстве ў саюзе Рабземлесу, Паляўнічых, Мэдсанпрацы, Комсамолу і сярод піонэраў.

Галоўнымі перашкодамі ў працы зьяўлялася дрэннае матэрыяльнае палажэнне т-ва. Праца таварыства вялася на дабрахотных падставах. Увесь бюджэт таварыства складаўся з 600 р., якія былі адпущаны на каштарысу Акруговага Выканаўчага Камітэту. Разгарнуць музейную справу ў горадзе Воршы не ўдалося дзеля адсутнасці памяшкання. К канцу году ўдалося наладзіць архіўную справу. Горсавет даў пад архіў будынкі былой Мікалаеўскай царквы па Шклоўскай вуліцы, куды перавезены ўжо ўсе архіўныя фонды і апраца таго з вясны будзе пераведзена і архіўная бібліотэка ў ліку 5000 кніг, якая зараз змяшчаецца ў 1-й сямігодш. У новым будынку будзе абсталяваны асобны пакой для навуковых заняткаў у архіве. Часопіс „Асве́та“ дае вельмі каштоўныя парады краязнаўцам і было-б пажадана, каб ён выпісваўся ў кожны сельсавет.

Па ўсіх заслуханых дакладах спрэчкі вяліся разам. Са справаздач ЦБК і Акруговага Т-ва Краязнаўства выявілася, што рост краязнаўчага руху ідзе зараз галоўным чынам за кошт моладзі і часткова сялянства, што заўважаецца частковае аслабленне зацікаўленнасці да краязнаўчай працы з боку настаўніцтва. Побач з гэтым канферэнцыя адзначыла паглыбленне краязн. т-ваў справы ў некаторых краязнаўчых арганізацыях. У прынятай канферэнцыйнай рэзолюцыі вызначаны шляхі далейшага развіцця краязнаўчай справы на Аршаншчыне. Асноўным момантам у працы мясцовых краязнаўчых на бязгучы перыяд канферэнцыі намяціла вывучэнне пытанняў сучаснасці і ў першую чаргу калектыўных форм гаспадарання.

Проф. П. Салаўёў у сваім дакладзе „Фэналогічныя назіранні“, яшчэ раз заўважыў увагу краязнаўцаў на вялікім значэнні, якое маюць фэналогічныя назіранні ў краязнаўчай справе, спыніўся на гісторыі фэналогічнай справы ў БССР і прывёў спіс літаратуры, якая можа дапамагчы пры вывучэнні гэтага пытання.

Канферэнцыя закончыла сваю працу з адной думкай — паглыбленне краязнаўчай справы.

Жыткавіцкае Раённае Т-ва Краязнаўства.

У мінулым годзе Т-ва мала працавала. Ня было сталага Праўлення. Пачынаючы з гэтага году ў працы Т-ва прыкметна ажыўленьне. 15 студзеня адбыўся сход сяброў Т-ва (адначасна з настаўніцкай канфэрэнцыяй), на якім быў заслуханы справаздачны даклад т. Тарлоўскага і абрана новае Праўленьне з 5 асоб і 2 кандыдатаў. На сходзе было яшчэ абмеркаваньне пляну працы Т-ва і разглядалася пытаньне аб пашырэнні падпіскі на часопіс „Наш Край“. Сяброў Т-ва зараз налічваецца каля 40. Ёсць яшчэ каля 10 заявак аб жаданні ўвайсці ў Т-ва. Т-ва вядзе такую рэгулярную працу: 1) Ад Ленінградзкага Гідролёгічнага Інстытуту вядуцца гідролёгічныя нагляданьні і пасылаюцца ў Інстытут; 2) Заснаваны два фэналёгічныя пункты—у Жыткавічах (наглядальнік т. Лясуны); і ў Ляхавічах (наглядальнік т. Антановіч); 3) складаецца географічны слоўнік раёну—для гэтага ўсе неабходныя інструкцыйныя матар’ялы размяркоўваюцца між сябрамі; 4) рэгіструюцца некаторыя помнікі гісторыі і архэалёгіі—праца толькі пачалася; 5) запавяняюцца дзьве праграмы па вывучэньні асаблівасьцяў беларускіх гаворак; 6) апрацавана 64 №№ фольклёрных матар’ялаў; 7) запавяняюцца ўсе анкеты, якія перасылае ЦБК; 8) яўрэйская сэкцыя Т-ва стала працуе ў зьбіраньні слоў жывой мовы—больш 1000 слоў пераслана ў Яўрэйскі Адзел ІБК; 9) вядзецца агітацыя за падпіску на „Наш Край“—сабрана 4 гадавых падпішчыкі, ёсць надзея, што лік падпішчыкаў значна павялічыцца.

16/II адбылося пасаджэньне Праўленьня Т-ва, ня якім прысутнічаў і прадстаўнік ЦБК. Была заслухана інфармацыя аб працы Праўленьня за мінулы час і пляне далейшай працы, былі размеркаваны абавязкі між сябрамі Праўленьня і заслухана інструкцыйная бяседа прадстаўніка ЦБК. На далейшы час Праўленьне нямячае такую працу:

1. Дасьледаваць месцазнаходжаньні руды.
2. Даць санітарна-бытавое апісаньне адной вёскі.
3. Вясною пачаць складаньне гэрбарыяў і зоолёгічных калекцый.
4. Даручыць т. Тарлоўскаму дасьледаваць каштарыс селяніна па Жыткавіцкім раёне.
5. Зарэгістраваць курганы па раёне і наглядзаць за аховаю іх.
6. Даць зарысоўкі для Ўсебеларускай Выстаўкі.
7. Асаблівую ўвагу звярнуць на зьбіраньне вестак для географічнага слоўніка.
8. Організаваць краязнаўчы гурток пры 7-цы.

Тураўскае Раённае Т-ва Краязнаўства.

Т-ва мае моцны, культурна-гістарычны ўхіл. Уся яго праца да гэтага часу вялася галоўным чынам у галіне вывучэньня старажытнасьцяй. Складзена поўная карта помні-

каў і паслана ў ІБК. Сабраны цікавыя апавяданьні старых людзей аб мінулым Турава. Наладжана пяць экскурсій у мэтах дасьледаваньня гарадзішч—Азяранскага Гарадца, Баркаўскага, Хільчыцкага, Рычоўскага і Перароўскага. Дасьледавана (сябр. Чайкоўскім і Квіцінскім) старажытнае паселішча ў урочышчы Казаргаць і знойдзена там 2 гаршкі і міса. Апісана каменная труна, якую па вестках дасьледвала экспэдыцыя з Менску яшчэ ў 1911 годзе.

Праца вядзецца і ў прыродазнаўчай галіне. Рэгулярна вядуцца мэтэаролёгічныя нагляданьні, заснаваны два фэналёгічныя пункты, сабраны гэрбарыі. Організавалася з восені грамадзка-экономічная сэкцыя з 18 асоб (кіраўнік т. Паляшчук), якая толькі распачынае працу. Асноўным заданьнем гэтай сэкцыі ставіцца монаграфічнае вывучэньне 2-3 паселішч.

Адным з дасягненьняў у працы Т-ва ёсць адчыненне раённага Краязнаўчага Музею. Праўда гэта толькі пачатак музею, але важна тое, што музею адведзена два пакоі на агропункце і ён можа там паступова пашырацца. Пакуль што ў музеі сабрана: гэрбарыі, дзьве скрыні архэалёгічных знаходак, узоры насення збожжа і г. д. Пры музеі знаходзіцца і каменная труна. Таксама сюды перададзены некаторыя матар’ялы краязнаўчай экспэдыцыі студэнтаў БДзУ у 1927 г.

Т-ва досыць популярна сярод савецкіх устаноў і насельніцтва. Аб гэтым сведчаць запрашэньні Т-ва ў розныя юбілейныя мясцовыя камісіі. Сяброў Т-ва цяпер 45.

Недахопам у працы Т-ва зьяўляецца адсутнасьць падпіскі на „Наш Край“. Дагэтуль Т-ва яшчэ не сабралася вырашыць станова ча гэтае пытаньне.

17/II адбыўся сход сяброў Т-ва, на якім прысутнічаў прадстаўнік ЦБК. Абгаварвалася пытаньне, як ажыцьці працу Т-ва ў організацыйным і дасьледчым напрамку, як пашырыць падпіску на „Наш Край“, якія першачарговыя заданьні выканаць.

Мазырскае Акруговае Т-ва Краязнаўства.

Праца Т-ва ў поўным разгары. Працуюць поўным ходам амаль усе сэкцыі. Коласальную працу задумала выканаць прыродазнаўчая сэкцыя; складзіць географічны слоўнік акругі. Цяпер вядуцца шпаркім тэмпам падрыхтоўчыя працы для гэтага заданьня. Па раёнах рассылаюцца блянкі для нанясьленьня ў іх географічных аб’ектаў. Праца гэта разлічана на 2-3 гады. З вясны пачнуць паступаць матар’ялы для слоўніка. Сэкцыя вядзе яшчэ гідролёгічныя нагляданьні, зьбірае гэрбарыі, зоолёгічныя калекцыі і робіць адзначэньні. Культурна-гістарычная сэкцыя ў складзе Калодкіна, Тарановіча і Сіманова склала для зьмяшчэньня ў друку нарыс аб помніках старасьветчыны на Мазыршчыне. Грамадзка-экономічная сэкцыя дабілася значных дасягненьняў у галіне вывучэньня дыялекталёгіі і народнай творчасці акругі. Ёсць тры шчыткі па дыялекталёгіі акругі, шмат

матар'ялаў па фальклёры пераслана ў ІБК. Складзены слоўнік жывой мовы Мазыршчыны, ужо зусім падрыхтаваны да друку, але затрымка ў тым, што Слоўніковая Камісія ІБК паставіла неабходнай умовай для друкавання слоўніка—указаць родныя словы. У падрыхтаваным слоўніку звыш 10000 слоў. Сэкцыя цяпер вядзе, апрача пералічнай працы, монаграфічнае вывучэнне в. Баброў (2 в. ад Мозыра). Да гэтага часу сабраны матар'ялы па дыялекталёгіі, фальклёры, сабраны словы і агульныя весткі аб насельніцтве вёскі. Усяго зроблена 4 экскурсіі ў гэтую вёску.

Вельмі цікавую працу вядзе фотографіч. секцыя Т-ва. Яна зрабіла больш 60 фотоздымкаў з розных месц Мазыршчыны, мае цікавыя краязнаўчыя зарысоўкі, зробленыя сябром Т-ва т. Пуданам, атрымала ад экспедыцыі Цэнтр. Музею народнага мастацтва фотграфічныя здымкі розных куткоў Мазыршчыны і мае фотграфіі, зробленыя краязнаўчай экспедыцыяй студэнтаў БДУ ў Тураўшчыну.

Яўрэйская секцыя Т-ва прыкметную працу разварочвае па раёнах. Плянава вывучаеца 4 мястэчкі. Польская секцыя працуе выпадкова: яе праца гуртуецца па польскіх школах і сельсаветах.

Т-ва мае моцны грунт для навуковай працы, набыло вельмі каштоўную краязнаўчую бібліятэку і заклала Акруговы Краёвы Музей. У бібліятэцы розныя перыядычныя выданні краязнаўчага характару, даведнікі і адзначнікі раслін і жывёл. Музей разгортваецца: сабраны экспанаты руды, мінералаў, камяў, архэалёгічных знаходак, жукоў, мятлухаў, раслін і інш. Т-ва шчыльна звязана з раённымі Т-вамі і карыстаецца аўтарытэтам. Аб большасці т-ваў Мазырскае Акруговае Т-ва мае дакладныя весткі. У наш час момант Т-ва мае такія весткі аб бягучай працы раённых т-ваў.

Нараўлянскае Т-ва робіць апісаньне Нараўлянскай цукерачнай фабрыкі „Чырвоны Мазыранін“.

Капаткевіцкае Т-ва складае апісаньне раёну для школ. Ужо сабраны некаторыя матар'ялы, будуць зроблены ілюстрацыі для апісаньня. Т-ва арганізавала мэтстанцыю. Т-ва карыстаецца аўтарытэтам, часта раённы суд бярэ спраўкі ў Т-ва аб надвор'і, якое было ў вядомы час. Т-ва атрымала ад Акруговага Т-ва некаторыя фотграфічныя прылады.

Нараўлянскае Т-ва ўсю працу вядзе вакол музея, у якім налічваецца каля 1000 экспанатаў. На ўтрыманьне Музею Т-ва згодна абяцанню РВК атрымае грашовую дапамогу.

Азарыцкае Т-ва арганізавала раённы музейчык. Адчыненне яго ўрачыста адбылося ў Кастрычнікавае свята. РВК даў яму невялікую дапамогу.

Пятрыкоўскае Раённае Т-ва Краязнаўства.

У склад Т-ва цяпер уваходзіць 44 асобы. У пачатку студзеня гэтага году адбыўся агульны сход сяброў Т-ва, на якім былі пастаўлены

даклады: 1. Справаздача аб працы Т-ва за 1927 г. 2. Плян працы Т-ва на бягучы год і 3. Інструкцыйны даклад па апісанні паселішчаў. Сход таксама пераабраў Праўленне Т-ва. За мінулы год Т-ва правяло такую працу: 1) Рэгулярна вяліся фэаалёгічныя нагляданні; 2) на працягу ўсяго году штодзённа запісваліся даныя тэмпературы, ціску і інш.; 3) вяліся гідролёгічныя нагляданні і вынікі іх т. Марозам адсылаліся ў Ленінград у Гідролёгічны Інстытут; 4) сабраны некаторыя калекцыі—ботанічныя, зоолёгічныя, камяняў, руды; 5) праведзена падрыхтоўчая праца па зьбіранні матар'ялаў для географічнага слоўніка—зроблены інструкцыйныя даклады і разасланы сябрам бланкі для запісвання. 6) Зьбіраліся фальклёрныя матар'ялы; 7) заснаваны сталыя фэнпункты—у Пятрыкове (наглядальнік т. Мароз) і Грабаве; 8) раздадзены для запісвання 5 праграм па вывучэнні асаблівасцяў беларускіх гаворак.

3 арганізацыйнага боку Т-ва досыць моцнае. Пасяджэнні Праўлення адбываюцца 1 раз у месяц. 3 Новага году было 2 пасяджэнні. На 1-м пасяджэнні абмяркоўвалася абвестка агульнага сходу сяброў Т-ва, на 2-м кіраўнікі секцый інфармавалі аб сваёй працы і плянах далейшай дзейнасці. Т-ва ставіла свой даклад на Пленуме Выканкому і сярод комсамольскай моладзі. Пры школе 7-цы арганізаваны гурток краязнаўства. Т-ва завербавала 5 падпішчыкаў на „Наш Край“, але падпіска яшчэ не рэалізавана. Т-ва разлічвае сабраць падпіскі больш 10 гадавых падпішчыкаў. 22/II-28 адбылося пасяджэнне Праўлення Т-ва, на якім прысутнічаў прадстаўнік ЦБК. Былі абмеркаваны чарговыя задачы ў працы Пятрыкоўскага Т-ва краязнаўства.

Лельчыцкае Раённае Т-ва Краязнаўства.

16 студзеня гэтага году адбылася Лельчыцкае Раённае Краязнаўчае Конфэрэнцыя. На Конфэрэнцыі быў заслуханы справаздачны даклад аб працы Т-ва за год і абрана новае Праўленне і Рэвізыйная Камісія. Праўленне складаецца з 5 асоб і 3-х кандыдатаў. Т-ва цяпер налічвае 56 сяброў. Па раёне ёсць 3 дзейных гурткі: Буйнавіцкі, Мілашэвіцкі і Руднянскі. У склад Т-ва уваходзіць трое сялян і некалькі савецкіх служачых. Усе іншыя сябры—настаўнікі. Пры школе 7-цы працуе вучнёўскі краязнаўчы гурток.

За мінулы час Т-ва вяло гідролёгічныя нагляданні і даныя іх адсылаліся ў Ленінград. 3 восені мінулага году рэгулярна працуе мэтэаролёгічная станцыя. Раздадзены для запісвання праграмы Некрашэвіча. Запісаны стэнографічныя дыялекты ў Буйнавічах (ад 2-х сялян) і ў Лельчыцах (ад 3-х сялян). Рэгістрацыя помнікаў старажытнасці толькі пачалася—зарэгістраваны курганы каля в. Мілашэвіч і Сініцкага поля. Па раёне краязнаўчае праца асабліва пашырана ў Мілашэвічах, дзе наст. Шоўкавічам і Булаўкай сабрана поўная шафа розных архэалёгічных знаходак і цікавых старажытных рэчаў. Т-ва

думае заснаваць краёвы музей пры Лельчыцкім Нардзе.

Т-ва заснавала тры фэнолёгічных пункты па раёне: у Буйнавічах (т. Стасенка), Лельчыцах (т. Лебедзеў) і Мілашэвічах.

Т-ва сабрала падліску на 7 экз. „Нашага Краю“—для 5 пэдагогічных гурткоў, для Мяскому Працасьветы і Райкому КПБ. Т-ва мае добрыя вучот працы і для інструктаваньня сяброў па раёне мае ўласны шалірограф.

23/II адбылося пасяджэньне Праўленьня Т-ва разам з пасяджэньнем мяскому працасьветы. Была заслухана справаздача Праўленьня і інструкцыйны садаклад прадстаўніка ЦБК. У рэзолюцыі па дакладах вызначаныя канкрэтныя задачы Т-ва на бліжэйшы час у арганізацыйным, мэтодэчным і дасьледчым напрамках.

Краязнаўчая праца студэнтаў Рагачэўскага Белпэдтэхнікуму.

Хутка ідзе наперад краязнаўчая праца студэнтаў Рагачэўскага Белпэдтэхнікуму. Час зімовых вакацый выкарыстан студэнтамі-краязнаўцамі добра. Праўленьне выпрацавала заданьні, якія былі разданы сябром гуртка. Пачалася здача заданьняў. Шмат матар’ялу ўжо здана, і некаторая частка яшчэ апрацоўваецца студэнтамі; з падаюча матар’ялу маецца каля 800 песень-прыпевак, 1000 слоў, якіх няма ў слоўніку Гарэцкага, 60 прымет аб пагодзе. Шмат сабрана вестак аб тым, якія і ў якой мясцовасьці знаходзяцца зьявы, птушкі. Таксама ёсьць вельмі цікавы матар’ял аб лекавых расьлінах і ўжываньні іх у якасьці мэдыцынскай дапамогі ў вёсцы. Здана некалькі апісаньняў вясельляў і іншых святаў. Пачалася праца па санітарна-бытавому абсьледваньню вёскі Збароў. Таксама вядзецца праца па вывучэньні эканомікі і прыроды Рагачэўшчыны. Паложан пачатак гэрбарыю, калекцыям кузурак. Праведзена вялікая праца па вывучэньні іхтыофаўны Дняпра, спосабаў лоўлі рыбы, апісана больш як 30 відаў рыб.

Матар’ял групуецца, апрацоўваецца і ў хуткім часе будзе адасланы ў ЦБК. 23/II-28 г. В. Халмоўскі.

Краязнаўчы гурток пры Мсьціслаўскім Дзяржаўным Пэдтэхнікуме.

(Аршанская акруга).

Гурток арганізаваўся 16/IX-1926 году і на працягу паўтарагадовае працы мае шмат вынікаў. Арганізацыйная праца спачатку была добра ўвязана з мэтавой ўстаноўкаю. Мэта гуртка была падрыхтаваць добрых краязнаўцаў і ўсебакова вывучыць Мсьціслаўскі раён.

На першым арганізацыйным сходзе запісалася 20 асоб. На агульным сходзе былі абраны старшыня і сакратар гуртка. У сучасны момант гурток налічвае 25 сяброў і маецца Праўленьне з 5 асоб. Усёй працаю кіруе Праўленьне.

За тэрмін з 16/IX-1926 г. па 25/III-1928 г. было праведзена: агульных сходаў 16, пасяджэньняў Праўленьня 10, экскурсій 6. На агульных сходах заслухоўваліся даклады выхаваўча-мэтодэчнага зьместу, напрыклад: „Наглядаць за пагодаю паводле мясцовых прымет“, „Акварыум, яго пабудова і дагляд за ім“, „Вывучэньне прыродных багацьцяў“, „Вывучэньне кірмашу“, „Краязнаўчая праца на вёсцы“, „Вывучэньне гораду“, „Спраздачы сяброў аб праробленай працы па сэкцыях“ і іншыя. Акрамя сходаў, якія адбываюцца кожныя два тыдні, кожны тыдзень адбываюцца заняткі. На занятках асобныя сябры чытаюць краязнаўчую літаратуру і апрацоўваюць краязнаўчы матар’ялы. Праца вядзецца па пляну, які выпрацоўваецца на два месяцы.

За ўвесь час зроблена наступнае: запісана і апрацавана песень—64, прыпевак—90, загавораў—21, казак—7, загадак—179, прыкмет—50, пасловіц і пагаворак—60. Запісана шмат слоў, якія перададзены ў слоўніковую камісію па ўкладаньні Калінінскага слоўніка. Вывучана тры Мсьціслаўскія кірмашы і запісана некалькі анкет па вывучэньні бюджэту часу селяніна. На першым месцы па сувязі з гуртком стаіць ЦБК, яно дасылае інструкцыі, анкеты, якімі гурток кіруецца. Галоўным сродкам для кіраваньня служыць часопіс „Наш Край“. Ленінградзкі Гігеалягічны Інстытут дасылае ў гурток бланкі і анкеты, якія гуртком сваечасова дасылаюцца, а адбіткі застаюцца ў справах гуртка з мэтай папаўненьня музэю. У далейшым гурток, лічыць працягваць працы ў тым напрамку, як прапавуаў раней і арганізаваць краязнаўчы гурткі па раёне і раённы школьна-краязнаўчы музэй.

Краязнаўчая праца ў Смаленскай губ. за 1927 г.

У 1927 г. на тэрыторыі Смаленскай губ. існавалі (ня лічачы Дзяржмузэю, Губархбюро і некаторых унівэрсытэцкіх т-ваў, якія часткова вядуць краязнаўчую працу) дзьве губэрскія краязнаўчыя арганізацыі: Т-ва вывучэньня прыроды і Т-ва краязнаўства, 4 павятовых: Бельскае Т-ва краязнаўства і 3 аддзяленьні Смаленскага Т-ва краязнаўства: у Вязьме, Сычоўцы і Дарагабужы. Весткі, што мы маем, даюць магчымасьць ахарактызаваць краязнаўчую працу толькі Смаленскага Т-ва краязнаўства і яго аддзяленьняў. Праца Т-ва за справаздачны тэрмін вялася ў напрамках: арганізацыйным, навукова-дасьледчым і папулярызацийна-асьветным.

Арганізацыйная чыннасьць Т-ва выяўлялася ў дапамозе заснаваньню новых аддзяленьняў Т-ва, у заснаваньні шчыльнай сувязі з існуючымі аддзяленьнямі і падтрыманьні апошніх як у навукова-мэтодэчным напрамку, так і ў арганізацыйна-адміністрацыйным, у рэгістрацыі і прыцягненьні ў склад Т-ва паасобных таварышоў, якія вядуць краязнаўчую працу і г. д. Вынікі пералічнай дзейнасьці: былі арганізаваны ініцыятыўныя групы ў гарадох: Гжацку і Дзямідаве,

яким було даручена праця па організації аддзяленьняў на мясцох і выяўленьні краязнаўцаў.

Што датычыцца ініцыятыўных груп, якія заснаваны яшчэ ў мінулым годзе ў Ельні і Рослаўлі, дык, ня глядзячы на шматразовыя запытаньні Т-ва, вестак аб іх працы ў нас няма. Апрача гэтага, ініцыятывай Т-ва было склікана нарада з прадстаўнікоў розных устаноў, якая разглядала пытаньне аб організації Губэрскай краязнаўчай канфэрэнцыі. Была абрана камісія, якой даручана: апрацаваць павестку дня і адшукаць неабходныя сродкі.

Навукова-дасьледчая дзейнасьць Т-ва вялася як у сэкцыях, якія арганізаваны Т-вам, так і паасобна. Сэкцыі працавала 5: эаномічная, гістарычная, этнаграфічная, прыродна-гістарычная, архэалёгічная і бібліаграфічная камісія. Праца сэкцыі выяўлялася ў колектыўнай распрацоўцы інструкцый, праграм, плянаў, у зьбіраньні матар'ялаў і г. д. Так напрыклад, да 10-гадовага юбілею Кастрычнікавай рэвалюцыі быў апрацаваны падрабязны плян выстаўкі пры Рачаўскім Музеі Т-ва, апрацаваны сумесна з Рачаўскай школай праграмы па вывучэньні сіламі вучняў быту вёскі і гораду, саматужнай прамысловасьці і г. д.

Дзейнасьць бібліаграфічнай камісіі, якая складалася з сяброў Т-ва: Г. В. Парфенава, В. В. Дзьмітрава, В. Р. Тарасенкі, Н. Н. Радкова і Л. А. Марозава, за сьпіравадзчыні пэрыод выявілася ў наступным: паслядзеньняў камісіі было 7, на якіх былі апрацаваны матоды і спосабы бібліаграфіі мясцовага краю, апрацавана і расаслана па мясцох інструкцыя па бібліаграфічным апісаньні мясцовай літаратуры, дзьве анкеты біо-бібліаграфіі мясцовых краязнаўцаў, запойнена каля 2000 картак. Бібліаграфічна былі апісаны такія выданьні: „Эаномічная Жызнь“, „Епархіяльныя ведомості“, „Памятные книжки Смоленской губ.“, „Журнал Мин. Нар. Просвещения“, „Смоленская Старина“ і інш.

Пераходзячы да пералічэньня індывідуальных прац сяброў Т-ва, неабходна падкрэсьліць, што яны вяліся як у галіне зьбіраньня, накапленьня матар'ялаў з мясцовага краю, так і ў галіне навуковай апрацоўкі іх. Некаторыя закончаныя працы былі зачытаны на адчыненых сходах Т-ва, як даклады ці навуковыя паведамленьні. Усяго на працягу году было заслухана 11 дакладаў і паведамленьняў, а менавіта: 1) Кароткі біаграфічны нарыс жыцьця і дзейнасьці С. М. Сакалоўскага (А. Ф. Палашэнкаў); 2) Архэалёгічныя працы С. М. Сакалоўскага (А. Н. Ляўданскі); 3) Успаміны аб С. М. Сакалоўскім (І. М. Хозэраў); 4) Успаміны аб С. М. Сакалоўскім (В. В. Дзьмітраў); 5) Смаленскія профсаюзы да 1917 г. і ў Кастрычнікавыя дні (А. Т. Абрамовіч); 6) Забытая магіла. Некаторыя даныя аб пэцце-селяніне Гарвадзі Псальмаве (В. П. Лапчыньскі); 7) Смаленскія вуліцы ў часе Лютаўскай рэвалюцыі (В. І. Грачоў); 8) Тры гады працы Рачаўскага Музею (Г. В. Парфенаў); 9) Смаленскія вуліцы ў часе Кастрычнікавай рэвалюцыі (В. І. Гра-

чоў); 10) Вынікі выстаўкі пры Рачаўскім Музеі Т-ва, прысьвечанай 10-годзьдзю Кастрычнікавай рэвалюцыі (Г. В. Парфенаў) і 11) Аб Краязнаўчай працы Смаленскага Дзяржаўнага Краёвага Музею (А. Ф. Палашэнкаў).

З другіх праўленьняў навукова-дасьледчай дзейнасьці Т-ва трэба адзначыць працы Рачаўскага музею мясцовага краю, які нядаўна перайшоў да Т-ва. Гісторыя ўзьнікненьня гэтага „музейчыка“, як завуць яго сябры Т-ва, такая: у восень 1924 г. у ніжнім (сутарэньні) памяшканьні Рачаўскай бібліотэкі, якая знаходзіцца на ўскрайку г. Смаленску—Рачаўскай слабадзе з насяленьнем пераважна рабочым, адчыніўся, з ініцыятывай сябра Т-ва Г. В. Парфенава, невялічкі музей, у якім было каля 100 экспанатаў. У першы дзень адчынення музейчыка яго наведвала каля 40 чалавек. Потым, дзякуючы прапагандзе як у музей, так і за межамі яго, лік наведваючых з кожным днём павялічваўся, а разам з тым павялічвалася і колькасьць экспанатаў. І ў канцы году музей налічваў ужо 497 прадметаў.

У 1925 г. пры музейчыку быў арганізаваны гурток з 17 вучняў, які пад кіраўніцтвам Г. В. Парфенава заняўся складаньнем гэрбарыя мясцовых расьлін і колекцыі скамянеласьцяў. Апрача таго сіламі музейчыка была складзена багатая колекцыя будаўнічага матар'ялу з рэштак будоўлі XII-XIII ст. у Смаленску. У восень таго-ж самага году музейчык насыціла няшчасьце: цемнаю ноччу здолзеі, узламаўшы дзьверы, улезьлі ў музей і забралі шмат монэт, альбомаў і кнігі. Нязначная частка выкрадзенных рэчаў была знойдзена на рынку. Гэтае здарэньне ня спыніла працы музейчыка. Зноў пачалі павялічвацца ахвяраваньні і наведваньні музею. З лістапада па студзень музей наведвала 512 асоб і ахвяравана да 200 экспанатаў. За час працы музейчыка, г. зн. да пераходу яго пад кіраўніцтва Т-ва, праведзена 7 публічных бясед, 31 экскурсія, адчынена стаянка каменнага веку, абсьледвана некалькі гарадзішч і г. д. *).

У момант пераходу музейчыка да Т-ва (люты 1927 г.) у ім налічвалася экспанатаў: па аддзелу нумізматыкі—1151, па гісторыі—422, па архэалёгіі—483, прыроднай гісторыі—504, а ўсяго 2560. З лютага 1927 г. па 1 студзеня 1928 г. у музей паступіла 543 прадметы і цяпер музей мае 3103 экспанаты. Музейчык на працягу 1927 г. адчыняўся 2 разы ў тыдзень і яго наведвала 1574 асобы. Цесната памяшканьня (ўсяго 1 пакойчык) не дае магчымасьці шырэй разгарнуць працу музейчыка і апошняму давялося перайсьці да арганізацыі пэрыодычных выставак. Першая выстаўка, як было вышэй заўважана, адбылася ў юбілей Кастрычніка (з 2 па 18 лістапада 1927 г.). Выстаўка мела такія аддзелы: рэвалюцыйны рух да 1905 г., 1905 г.—ад лютага да кастрычніка, барацьба за кастрычнік і дасягненьні Рачаўкі за 10 год. На гэту выстаўку быў выкарыстаны матар'ял

* Паддзяленьне вышэй весткі ўзяты з заметкі Рачаўца „З гады Рачаўскага музею“, якая зьмешчана ў газэце „Рабочий Путь“ № 252, за 1927 г.

Губархіва, Дзяржмузею і прыватных асоб. Выстаўку наведала 673 асобы. Пасля зачынення юбілейнай выстаўкі музейчы пачаў рыхтавацца да другой— „Рачаўка ў мінулым“, якая затым была хутка адчынена і яе наведала ўжо каля 800 чалавек. Уся праца ў Музеі праводзіцца сябрамі Т-ва, па спецыяльным даручэнні Т-ва, і гуртком, які заснаваны яшчэ ў 1925 г. і цяпер налічвае 23 асобы. Сябры Т-ва кіруюць працай гуртка, вядуць па чацьвяргох бяседы па гісторыі, архэалёгіі, этнаграфіі мясцовага краю і г. д. За летні перыяд пад кіраўніцтвам сяброў Т-ва праведзена 14 экскурсій архэалёгічных і прыродна-гістарычных. Апрача таго было наладжана штотдзённае нагляданьне за землянымі працамі, якія рабіліся на Рачаўцы, у мэтах зьбіраньня архэалёгічных рэчаў, якія можна знайсьці пры паказаных працах. Праведзены досьледы Рачаўскіх гарадзішч, іх абмер і плянаваньне. Апрача гэтага пад кіраўніцтвам сябра Т-ва І. М. Хозарава былі абсьледваны рэшткі будоўлі XII-XIII ст. на Рачаўцы і на Духаўскай вуліцы. Здабыты такім чынам матэрыялы перайшлі ў музейчык.

Популярызэацыйна-асьветная дзейнасьць Т-ва вялася ў двух кірунках: шляхам друку і шляхам бясед, чытаньня лекцыяў на курсах, сходах, у гуртках і г. д. Апрача таго, у Музейчыку вялася культасьветная праца і популярызэацыя ідэй краязнаўства.

Пры Т-ве існуе бібліятэка, якая налічвае звыш 2000 тамоў.

Апрача краязнаўчых арганізацый губэрні Т-ва падтрымоўвала навуковую сувязь з Цэнтральным Бюро Краязнаўства РСФСР, Цэнтральным Бюро Краязнаўства БССР, Інстытутам Беларускай Культуры і краязнаўчымі Т-вамі ў іншых гарадох. Таксама была наладжана сувязь і з мясцовымі навуковымі арганізацыямі і ўстановамі, якія часта запрашаліся на нашы сходкі для супольнага абмеркаваньня тых ці іншых пытаньняў. Неабходна таксама падкрэсьліць і сувязь з Дзяржмузеем, у вучоную раду якога сталымі прадстаўнікамі былі вылучаны сябры Т-ва: В. В. Дзьмітраў і В. Р. Тарасенка.

Апрача таго, Т-ва выступала ў якасьці консультанта па розных пытаньнях вывучэньня мясцовага краю. Так, напрыклад, згодна просьбы Губадзелу Асьветы Т-ва давала Харкаўскаму ІНО весткі аб турызьме па рацэ Дняпры, аб выдатных мясцох Смаленскай губ. па плыні Дняпра і па бібліяграфіі.

Праўленьне Т-ва было абрана ў такім складзе: В. П. Лапчынікі (старшыня), В. В. Дзьмітраў (намесьнік старшыні), Л. М. Гольдэнбэрг, В. Р. Тарасенка (сакратар) і А. Н. Ляўданскі (казначэй), а пасля яго выезду— Г. В. Парфенаў. Праца праўленьня вялася згодна пляну, які быў зацьверджаны агульным сходам. Усяго за год пасяджэньняў праўленьня было 9, на якіх разгледжана 33 пытаньні. Пасяджэньняў рэўкамісь было 1. Было склікана 6 агульных сходаў, з іх арганізацыйных і 5 чарговых. На іх разгледжана 11 арганізацыйных пытаньняў і за-

слухана 11 навуковых дакладаў і паведамленьняў. На 1 студзеня 1928 г. у склад Т-ва ўваходзіла—64 сябры, з іх: 2 ганаровых, 54 дзейных і 8 сяброў—прыхільнікаў („сорователі“).

Сродкі Т-ва за справаздачны год выключна складаліся з сяброўскіх адлічэньняў—усяго 28 р. 5 к. Уся праца, зьвязаная з падарожамі, аплачвалася ўласнымі сродкамі сяброў Т-ва. Атрымаць субсыдыю ніадкуль не ўдалося ня глядзячы на шматразовыя хадайніцтвы Т-ва, як перад цэнтральнымі органамі, так і перад мясцовымі ўстановамі. Галоўнай перашкодай у працы Т-ва была адсутнасьць сродкаў на навукова-дасьледчую працу і надрукаваньне сваіх прац, адсутнасьць свайго памяшканьня і др. Праўда, у 1928 годзе згодна просьбы Т-ва Прэзыдыум Губвыканкому на паказаныя патрэбы вызначыў 500 р.

Вяземскае аддзяленьне заснавалася 17/І-V 1927 г. Як маладая краязнаўчая арганізацыя, яно першай задачай паставіла—аб'яднаць краязнаўцаў пры аддзяленьні. У канцы 1927 г. аддзяленьне налічвала ўжо 33 сябры. Праца аддзяленьня была такая: праведзена 2 арганізацыйных сходкі, 4 пасяджэньні Праўленьня. Праўленьне складалася з 5 асоб: Кісялёва, Марэйна, Дуброўскага, Запоруна і Харкова. Было праведзена 2 агульных сходкі, на якіх было заслухана 4 даклады: 1) гісторыя вёскі Бозьні (даклад Дуброўскага), 2) Гісторыя краязнаўства ў Вязьме (Запоруна), 3) Азарава ў 30—40 гадох (Сямёнаў) і 4) Інфармацыя аб Усерасейскай Краязнаўчай Конфэрэнцыі (Запоруна).

Навукова-дасьледчая праца велася пасобнымі сябрамі аддзяленьня і, як відаць, мела выпадковы характар. Так, напр., т. Дуброўскі зьбіраў матэрыял па гісторыі в. Бозьні, т. Запоруна вывучаў расьліны-сьметнікі; іншыя таварышы працавалі над архіўнымі матэрыяламі. Апрача таго, выкрыты рэшткі крэпасьці, знойдзеныя пры пракадцы вадаправоду, старая вуліца, могілкі са старажытнымі выдаўбленымі трунамі. Знойдзена цікавае начынне з фігурнымі зьверамі і здадзена ў музей. Аддзяленьне папулярызуюе краязнаўчую працу на старонках мясцовай газэты „Товарищ“. Недахопы ў працы Т-ва: адсутнасьць сувязі з нязавымі краязнаўчымі арганізацыямі і адсутнасьць сродкаў. Усе сродкі аддзяленьня выключна складаюцца з сяброўскіх адлічэньняў.

Сычоўскае аддзяленьне заснавана 18 траўня 1927 г. Дзейнасьць яго заключалася ў пашырэнні музэю мясцовага краю, у арганізацыі пры музэі саматужна-прамысловай і мастацкай выстаўкі да юбілею Кастрычніка, якую за 6 дзён наведала 2198 асоб, у заснаваньні школьна-краязнаўчага гуртка пры 2-ой дзевяцігодцы.

Навукова-дасьледчая праца за справаздачны год выявілася ў зьбіраньні матэрыялаў для даведачніка „Сычоўскі край“, у зьбіраньні і вывучэньні матэрыялаў па гісторыі рэволюцыйнага руху ў краі. Апрача гэтага было праведзена 4 экскурсіі ў межах павету гэалёгічнага і архэалёгічнага характару. Так-

сама збіраўся матар'ял па гісторыі г. Сычоўкі, аб іргоднай асьвене ў павене за 10 год, рабіліся зарысоўкі для музэю партрэтаў рэволюцыйных дзеячоў мясцовага краю і г. д. Праведзена некалькі вечароў успамінаў аб рэволюцыйным руху. Пры аддзяленьні існуе бібліятэчка, якая налічвае 165 т. Сродкі аддзяленьня складаліся з каштарысных асыгнаваньняў, ахвяраваньняў і сяброўскіх адлічэньняў. Усяго за год аддзяленьне мела 116 р. 90 к.

Дзейнасьць аддзяленьня ў арганізацыйным напрамку была наступная: пасяджэньняў Праўленьня было 1. Склад Праўленьня: С. І. Аглоблін (старшыня), А. С. Навіцкі (сакратар), Е. Я. Грузін, Г. Ф. Гусеў і Бярэзінскі. Агульных сходаў было 1. Усяго сяброў аддзяленьня на 1/1-28 г. было 18 асоб. Галоўным недахопам у працы аддзяленьня была адсутнасьць сувязі з нізавымі краязнаўчымі арганізацыямі. У далейшым аддзяленьне ставіць задачай: прыцягнуць да працы па вывучэньні мясцовага краю настаўнікаў, профсаюзы і вучняў, апошніх праз арганізацыю школьна-краязнаўчых гурткоў пры школах.

Дарагабускае аддзяленьне толькі ў канцы

1927 г. было зарэгістравана ў Павятовым Адміністрацыйным Аддзеле і з гэтае прычыны яшчэ не паспела выявіць сваю краязнаўчую працу. В. Дзьмітраў.

Беларускае школьнае краязнаўства на выстаўцы ў Лейпцыгу.

На выстаўку савецкай школы ў Лейпцыгу Цэнтральным Бюро Краязнаўства пасланы наступныя экспанаты: а) Карта БССР з адзначэньнем месца знаходжаньня ўсіх школьных і тэхнікумаўскіх гурткоў краязнаўства, а таксама краязнаўчых арганізацый у вышэйшых школах; б) картаграма ліку гурткоў і вучняў-краязнаўцаў па акругах; в) схема структуры гуртка; г) статуты: школьных і тэхнікумаўскіх гурткоў краязнаўства, а таксама таварыстваў краязнаўства пры вышэйшых школах і д) карткавы каталёг беларускай літаратуры па гісторыі, тэорыі і мэтодыцы краязнаўства; усяго 400 картак па аддзелах: гісторыя краязнаўства; арганізацыя краязнаўчага руху; мэтодыка краязнаўчай дзейнасьці і асьветнае краязнаўства.

БІБЛІОГРАФІЯ.

ОРГАНІЗАВАНАЕ ВЫВУЧЭНЬНЕ БЕЛАРУСІ*).

Організацыі беларусазнаўчыя.

Касперовіч, Н. И.

1927—Белорусское краеведение.

„Научный Работник“, М. 1927, № 5-6, ст. 30-35.

1927—Второй всебелорусский краеведческий съезд.

„Известия Центрального Бюро Краеведения“, ЛНГР, 1927, № 2, ст. 67.

1927—Праца школьна-краязнаўчай сэкцыі на II усебеларускім краязнаўчым зьездзе.

„Асьвета“, Менск 1927, № 2 ст. 117-118.

Байкоў, М.

1927—Сучасны стан і перспектывы слоўнікавай працы на мясцох БССР.

„Асьвета“, Менск 1927, № 2, ст. 121-126.

Ластоўскі, В.

1927—Музейнае будаўніцтва ў БССР.

„Асьвета“, Менск 1927, № 7, ст. 135-130

1927—Беларуская ССР.

„Краеведные учреждения СССР“—справочник. ЛГР, ст. 137-151.

(Сьпіс краязнаўчых устаноў і організацый БССР).

Салаўёў, П.

1927—Краязнаўчая дзейнасьць с.-г. Акадэміі і Навуковага Таварыства.

„Наш Край“, Менск 1927, № 10, ст. 31-33.

Пічэта, У.

1927—Краязнаўства ў Беларускім Дзяржаўным Унівэрсытэце.

„Наш Край“, Менск 1927, № 10, ст. 26-30.

1927—Дзеньнік прац II-га усебеларускага краязнаўчага зьезду.

„Працы 2-га ўсебел. краязн. зьезду“, Менск 1927, ст. 81-119.

Васілеўскі, Д.

1926—Краязнаўчая праца на ўсходзе Беларусі.

„Аршаншчына“, Ворша 1926, ст. 2-8.

Жураўскі, С.

1927—Масавае настаўніцтва ў навукова-краязнаўчай працы.

„Наш Край“, Менск 1927, № 10, ст. 69-71.

1927—Навукова-краязнаўчыя арганізацыі і ўстановы БССР (сьпіс).

„Наш Край“, Менск 1927, № 1, ст. 103-113.

Касьпяровіч, М. І.

1927—Краязнаўчая праца па акругах.

„Наш Край“, Менск 1927, № 3, ст. 59-62.

1927—Праца Беларускага навукова-дасьледчага гуртка ў Ленінградзе.

„Наш Край“, Менск 1927, № 6-7, ст. 114.

1927.—Krajoznawstwo polskie w chwili obecnej

„Наш Край“, Менск 1927, № 11, ст. 50-51.

Васілеўскі, Д.

1927—Беларускае Вольна-Эканомічнае таварыства.

„Наш Край“, Менск 1927, № 12, ст. 11-17.

Віткоўскі, Я.

1927—Краязнаўчая праца сярод польскай нацыянальнасьці.

„Наш Край“, Менск 1927, № 10, ст. 67-68.

Аляксандраў, Г.

1927—Краязнаўчая праца сярод яўрэйскага насяленьня БССР.

„Наш Край“, Менск 1927, № 10, ст. 65-66.

Бялуга, М.

1927—Рэарганізацыя ІБК.

„Наш Край“, Менск 1927, № 10, ст. 21-25.

Каранеўскі, Я.

1927—Інстытут Беларускай Культуры.

„Наш Край“, Менск 1927, № 10, ст. 16-20.

Казак, А.

1927—Краязнаўства ў БССР к дзесяцігодзьдзю Кастрычнікавай рэвалюцыі.

„Наш Край“, Менск, 1927, № 10, ст. 9-15.

1927—II ўсебеларускі Краязнаўчы Зьезд.

„Наш Край“, Менск 1927, № 2, ст. 60-62.

1927—Працы другога ўсебеларускага краязнаўчага зьезду 10-13 лютага 1927 г.

Менск 1927, ст. 126.

Зьмест: Справаздача Цэнтральнага Бюро Краязнаўства на другім усебеларускім краязнаўчым зьездзе (6-16); дзейнасьць краязнаўчай сеткі БССР (16-25); як праводзіцца вывучэньне Асіпавіцкага раёну (25-30); дзеньнік прац зьезду (81-119); і інш..

Касьпяровіч, М.

1927—Беларуская навука да Кастрычніка і пасля яго.

„Маладняк“, Менск 1927, № 10 і асобны адбітак, Менск 1927, ст. 21.

* Пачатак і працяг гл. „Наш Край“, Менск 1928, №№ 1 і 3.

Касьпяровіч, М.

1927. Організацiяне вивучэнне Беларусі ў XIX і пачатку XX стаццiя.

„Полымя“, Менск 1928, № 1, ст. 140-155 і № 2, ст. 159-177.

К. Менскі (Касьпяровіч, М.)

1928—Польская буржуазная навука на Беларусі.

„Наш Край“, Менск 1928, № 1, ст. 4-8.

Касьпяровіч, М.

1928.—3 гісторыі краязнаўства.

„Наш Край“, Менск 1928, № 2, ст. 13-19.

(Касьпяровіч, М.)

1928. Беларуская краязнаўства па-за межамі БССР.

„Наш Край“, Менск 1928, № 2, ст. 59-61.

Касьпяровіч, М.

1928—Краязнаўства па-за межамі краязнаўчых арганізацый.

„Наш Край“, Менск № 4, ст. 51-53.

Касьпяровіч, М.

1928—Новае з гісторыі краязнаўства.

„Наш Край“, Менск 1928, № 4, ст. 53.

Організацыі краязнаўчыя.

Аршаншчына.

1926—Жыццё і праца Аршанскага Акруговага Таварыства Краязнаўства (справаздача за 1925 г.).

„Аршанчына“. Ворша 1926, ст. 16-28.

1926—Горецкое Районное Общество Краеведения.

„Известия Центрального Бюро Краеведения“. ЛНГР 1926, № 6, ст. 189.

1925-1927. (Краязнаўчая справа ў Аршанскай акрузе).

„Наш Край“, Менск 1925-1927 г.г.

Зьмест: 1925 г.—Краязнаўчая справа ў Аршанскай акрузе (II, 54-56); 1926 г.—Краязнаўчая праца Аршанскага Рабфаку (I, 61-62); 2 Аршанская акруговая краязнаўчая канфэрэнцыя (IV-V, 89-91), знаходкі ў Аршанскім раёне (IV-V, 91); праца Горацкага раённага таварыства краязнаўства (IV-V, 91-92); Чарэйская раённая краязнаўчая канфэрэнцыя (IV-V, 93-94); працы Расьнянскага раённага краязнаўчага таварыства (X-XI, 69-70); цікавая знаходка (маманта) (X-XI, 75); год працы Горацкага раённага таварыства краязнаўства (XII, 72-73); 1927 г.—3-я Аршанская акруговая краязнаўчая канфэрэнцыя (II, 63-65); Дрыбінскае Раённае таварыства (II, 65); Багушэўскае раённае краязнаўчае таварыства (II, 65); карысныя выкапні Дрыбінскага раёну (IV, 67-68); Краязнаўчы гурток пры Аршанскім Рабфаку і Пэдтэхнікуме (VI-VII, 113); Аршанская акруга (Ляднянскае, Дуброўнскае, Коханаўскае, Талачынскае, Крупскае раённыя таварыствы краязнаўства (VII, 73-74).

Бабруйшчына.

Удзельнік канфэрэнцыі.

1923—Першы крок зроблены. Уражанні з канфэрэнцыі настаўнікаў беларусказнаўства, якая адбылася ў Слушку 15 і 16 студзеня г.г.

„Полымя“, Менск 1923, № 2 ст. 133.

1924—3 тэзісаў дакладаў на канфэрэнцыі настаўнікаў сямігадак (арганізаванай Слуцкай павятовай Камісіяй беларусказнаўства ў 1923 г.)

„Бюлетэнь офіцыяльных загадаў і паведамленьняў“, Віцебск 1924, № 3-7, ст. 90-92.

1925-1927—Краязнаўчая справа ў Бабруйскай акрузе.

„Наш Край“, Менск 1925-1927 г.г.

Зьмест: 1925—Краязнаўчы гурток „Зорка“ пры Краснабярэскім сельска-гаспадарчым тэхнікуме (II, 57); Клічаўскае раённае таварыства краязнаўства (II, 57-58); 1926 г.—Бабруйскае акруговая краязнаўчая канфэрэнцыя (II, 86-88); працы Жлобінскага Раённага Таварыства Краязнаўства (IV-V, 92); праца Асіпавіцкага Раённага Таварыства Краязнаўства (IV-V, 92-93); краязнаўчая праца ў Бабруйскай акрузе (VI-VII, 70-71); абсьледваньне яўрэйскага местачковага паселішча (VI-VII, 71-72); стан абсьледаваньня Асіпавіцкага раёну (VIII-IX, 75); дасягненні Слуцкага Акруговага Таварыства Краязнаўства (X-XI, 75-76); праца па абсьледваньні Асіпавіцкага раёну ў летні перыяд 1926 году (XII, 69-71); на Случчыне (XII, 73-75); разгортваем працу (Азяранскі гурток) (XII, 76) 1927 г.—станоўшча краязнаўчай працы па Бабруйскай акрузе (I, 83-84); Глускае Раённае Таварыства (I, 84-85); краязнаўчы гурток пры Краснабярэскім Агропэдтэхнікуме (I, 85); Бабруйскае Акруговае Т-ва Краязнаўства (VIII, 62-63); Гарадзецкае Раённае Т-ва Краязнаўства (III, 63-64); Жлобінскае Раённае Таварыства Краязнаўства (III, 64-65); Стрэшынскае Раённае Таварыства Краязнаўства (III, 65); Краязнаўчы гурток пры Гарадзецкай сямігадовай школе (IV, 68-69), рэшткі старасьветчыны (VIII-IX, 89).

Віцебшчына.

(1911—Экскурсіі Віцебскай Вучонай Архіўнай Камісіі ў 1911 г.).

„Записки Северо-Западного Отдела Императорского Русского-Географического Общества“, Вільня 1911, кн. 2, ст. 372-385.

1911—Отчет о деятельности Витебской ученой архивной Комиссии за первый год ее существования.

„Полоцко-Витебская старина“, Віцебск 1911, кн. 1.

Сахаров, С.

1911—Торжественное заседание Витебской ученой архивной комиссии, посвященное памяти Н. А. Столыпина.

„Полоцко-Витебская старина“, Віцебск 1911, кн. 1.

1911—Денежный отчет Витебской ученой архивной комиссии за 1909-1910 год.

„Полоцко-Витебская старина“, Віцебск 1911, кн. 1.

Богородский, Н.

1911—Отчет о деятельности Витебской ученой архивной комиссии за второй год ее существования.

"Полоцко-Витебская старина", Віцебск 1911, кн. 1.

Мялешка, М.

1922—Беларуская культурная праца ў Віцебшчыне.

"Вестник Народного Комиссариата Просвещения", Минск 1922, № 5-6 (7-8), ст. 21-22 беларускага аддзелу.

Аб заснаванні, статucie і працы (сходах, дакладах, зборах, выданнях і інш.). Этнографічнай Камісіі пры Этнографічным кабінэце Віцебскага Аддзялення Маскоўскага Археалагічнага Інстытуту на працягу 1921-1922 г.

Касьпяровіч, М.

1924—Краязнаўчая праца ў Віцебшчыне.

"Савецкая Беларусь", Минск 1924, № 292.

1925—Витебское Окружное Общество Краеведения.

"Известия Центрального Бюро Краеведения", ЛНГР 1925, № 3, ст. 79.

1925 — Белорусская ССР. (Витебская окружная конференция по краеведению 26-27 апреля 1925 г. Витебский Окружной Архив. Большелетчанский Ботанический Сад).

"Известия Центрального Бюро Краеведения" ЛНГР 1925, № 2, ст. 42-44.

1925—Віцебская акруговая сьветазнаўчая нарада.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 199-206.

(Касьпяровіч, М.)

1925 — Жыцьцё таварыства (Віцебскага Акруговага).

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 190-198.

1925—Статут Віцебскага Акруговага Таварыства Краязнаўства.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 187-189.

Касьпяровіч, М.

1925—Першая акруговая сьветазнаўчая нарада.

"Савецкая Беларусь", Минск 1925, № 164.

(Касьпяровіч, М.)

1925 — Віцебскае Акруговае Таварыства Краязнаўства.

"Савецкая Беларусь", Минск 1925, № 87.

Касьпяровіч, М.

1925—Віцебск як мастацкі асяродак.

"Савецкая Беларусь", Минск 1925, № 142.

Касьпяровіч, М.

1925—Конфэрэнцыя беларусаведаў.

"Савецкая Беларусь", Минск 1925, № 142.

Касьпяровіч, М.

1925—Окружная краеведческая конференция.

"Заря Запада", Віцебск 1925, № 98.

1925—Як разьвівалася наша краязнаўства.

"Заря Запада", Віцебск 1925, № 121.

1925—По краеведческим учреждениям.

"Заря Запада", Віцебск 1925, № 148.

1925—Віцебская акруговая краязнаўчая канфэрэнцыя 26-27 красавіка 1925 г.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 207-216.

Касперович, Н.

1926—Віцебск (Витебские музеи).

"Известия Центрального Бюро Краеведения", ЛНГР 1926, № 5 ст. 144-145.

B. Brezgo B.

Muzea Witebskie. Адбітка з "Ziemi". Варшава 1926. № 15-16, ст. 232-240: Варшава 1926, 16^о, 30 ст. з мал.

Казіцын, В.

1926—2-ая Витебская Окружная Конференция по краеведению.

"Известия Центрального Бюро Краеведения", ЛНГР 1926, № 2, ст. 53-55.

Касперович, Н.

1926—Краеведческое движение в Витебском округе.

"Краеведение", ЛНГР 1926, № 3, ст. 373-376.

Касперович, Н.

1926—Очередные задачи (к краеведческой конференции).

"Заря Запада", Віцебск 1926, № 22.

Касперович, Н.

1926—Производственное краеведение.

"Заря Запада", Віцебск 1926, № 28.

Касперович, Н.

1926—Словарь живого языка Витебщины.

"Заря Запада", Віцебск 1926, № 75.

Касперович, Н.

1926—Краеведческое движение в Витебском Округе.

"Заря Запада", Віцебск 1926, № 87.

Касперович, Н.

1926—Сбор Витебского словаря.

"Заря Запада", Віцебск 1926, № 105.

Касьпяровіч, М.

1926—Да пытаньня аб выданьні слоўніка жывой мовы Віцебшчыны.

"Заря Запада", Віцебск 1926 № 160.

(Касьпяровіч, М.)

1926—Сьветазнаўчая праца на Віцебшчыне.

"Савецкая Беларусь", Минск 1926, № 260.

1926-1927—Краязнаўчая справа ў Віцебскай акрузе.

"Наш Край". Минск 1926-1927 г. г.

Зьмест: 1926—краязнаўчая праца на Віцебшчыне (IV-V, 86-89); на Віцебшчыне (X-XI, 73-74); піонэры-краязнаўцы (X-XI, 74);

Віцебская дасьледчая с.-г. станцыя (X-XI, 75); краязнаўчая праца Віцебскага аддзяленьня саюзу працаўнікоў зямлі і лесу (X-XI, 75);

краязнаўчая выстаўка (XII, 76); 1927—3-я Віцебская сьветазнаўчая канфэрэнцыя (I, 79-80);

як утварыўся Віцебскі краёвы слоўнік (I, 87-90); Сеньненскае раённае т-ва краязнаўства (VI-VII, 112); праца Сеньненскага раённага таварыства краязнаўства (XI, 54).

1927—Третья Окружная Конференция Витебского Окружного Общества Краеведения.

"Известия Центрального Бюро Краеведения", ЛНГР 1927, № 2, ст. 68.

Гомельшчына.

Струнин, Л.

1925—Отчет о работе Гомельского губернского бюро краеведения.

"Краеведение", М.-Л. 1925, ст. 312-315.

Весткі за час з сьнежня 1923 да 1 ліпня 1925 г.

1926—Краязнаўчая справа ў Гомельскай акрузе.

„Наш Край“, Менск 1926-1927 г.г.

Зьмест:—1926 г.—Чачэрскае валасное бюро краязнаўства (VI-VII, 77); Краязнаўства ў Гомельшчыне (VIII-IX, 82); 1927—Буда-Кашалёўская раённая краязнаўчая канфэрэнцыя (III, 64); краязнаўчая праца на Гомельшчыне (III, 65); дзейнасьць Гомельскага Акруговага Т-ва Краязнаўства (VIII-IX, 88-89).

Магілёўшчына.

1923—Беларуская культурная праца ў Магілёўшчыне.

„Крывіч“, Коўна 1923, № 3, 55—56.

Троськая.

1925—Краязнаўчая справа на Магілёўшчыне.

„Асьвета“, Менск 1925, № 4, ст. 96—100.

1925-1927—Краязнаўчая справа ў Магілёўскай акрузе.

„Наш Край“, Менск 1925-1927 г.г.

Зьмест: 1925 г.—Расьнянскае Раённае Таварыства Краязнаўства (XI, 56); Мілаславіцкае раённае таварыства краязнаўства (II, 56); Мілаславіцкае раённае таварыства краязнаўства (II, 56); 1926 г.—год працы Магілёўскага акруговага таварыства краязнаўства (I, 60-61); Калінінская першая акруговая нарада старшын краязнаўчых таварыстваў (IV—V, 94); Працы Магілёўскага акруговага таварыства краязнаўства (VI—VII, 72-73); у Магілёве (VIII-IX, 81-82); праца Калінінскага Акруговага Таварыства Краязнаўства (X-XI, 65-69); праца Хоцімскага раённага т-ва краязнаўства (X-XI, 72); краязнаўчая канфэрэнцыя на Калініншчыне (X-XI, 72-73); 1927 г.—Магілёўская акруговая краязнаўчая канфэрэнцыя (I, 81-82); краязнаўчы гурток пры Магілёўскай савецка-партыйнай школе (I, 82); гурток пры Магілёўскім Пэдтэхнікуме (I, 82); гурток пры Магілёўскім Каморніцка-Зямляўпарадкавальным тэхнікуме (I, 82-83); Хоцімскае раённае Т-ва (I, 85); Касьцюковіцкае раённае т-ва (I, 85); Касьцюковіцкае раённае т-ва (I, 85); Бялыкавіцкае раённае т-ва (I, 86); Крычаўскае раённае т-ва (I, 86-87); праца краязнаўчага гуртка пры Магілёўскай Савіартшколе (VII-VII, III); абсьледваньне краязнаўчай працы на мясцох (XII, 72); Магілёўскае акруговае таварыства краязнаўства (XII, 72-73).

Лапіўкі, р.

1927—Аб краязнаўчай працы ў Магілёўскай Саўпартшколе.

„Магілёўшчына“, Магілёў 1927, ст. 155-156.

Ламак, М.

1927—Вывучэньне Магілёўшчыны.

„Магілёўшчына“, Магілёў, 1927, ст. 150-155.

Зярэнін, М.

1927—Праца фольклёрнага гуртка пэдтэхнікуму.

„Магілёўшчына“, Магілёў 1927, ст. 100-101.

Меншчына.

Былов, М. Н. Скрынченко, Л. В.
1909—Об учреждении Минского Церковного Историко-Археологического Комитета (речи).

„Минская старина“. Минск 1909, вып. 1, ст. 2—9.

1909—Годишний отчет Минского Церковного Историко-Археологического Комитета. (13.2.08—2.8.09).

„Минская старина“, Минск 1909, вып. 1, ст. 149—167.

1911—Описание поездки в Пинск (и Туров) (членами) Минского Церк. Ист.-Арх. Комитета в августе 1909 г.

„Минская старина“, Минск 1911, вып. 2, ст. 250—262.

1911—Из жизни и деятельности (Минскаго) Ц. И. Ар. Комитета.

„Минская старина“, Минск 1911, вып. 2, ст. 236—249.

1923—Гурток беларускае культуры ў Менску.

„Крывіч“, Коўна 1923 г. № 1, ст. 45.

Сущинский, В.

1922—Пешеходная экскурсия в Изяславль.

„Вестник Народного Комиссариата Просвещения“, Минск 1922, вып. 9—10, ст. 50.

Аб трохдзённай экскурсіі арганізаванай Менскім Педагогічным Таварыствам.

Самцевіч, В.

1925—Учреждение заповедника в Борисовском Округе. (Белоруссия).

„Известия Центрального Бюро Краеведения“, ЛНГР, 1925, № 6, ст. 182—183.

1925-1927—Краязнаўчая справа ў Менскай акрузе.

„Наш Край“, Менск 1925—1927 г.г.

Зьмест: 1925 г.—Сьмілавіцкае раённае таварыства краязнаўства (II, 57); краязнаўчая праца гуртка натуралістых пры Барысаўскім Пэдтэхнікуме (II, 58); краязнаўчы гурток пры Менскім Белпэдтэхнікуме (II, 59); 1926—Барысаўская акруговая краязнаўчая канфэрэнцыя па краязнаўству (I, 59-60); вывучэньне народнага мастацтва ў Сьмілавіцкай сямігодцы (II, 88); пытаньне краязнаўчай працы на нарадзе сямігодак Барысаўскай акругі (VI—VII, 73-74); экскурсія ў раён возэра Пялік (VI-VII, 74-75); справаздача аб працы Барысаўскага Акруговага Таварыства Краязнаўства за люты—жнівень 1926 г. (VIII-IX, 68-70); краязнаўчая праца ў Барысаўшчыне ў 1926 г. (VIII-IX, 78-80); праца Смалявіцкага раённага таварыства краязнаўства (VIII-IX, 81); краязнаўчы гурток пры Узьдзенскай сямігодцы (VIII-IX, 81); праца Менскага Акруговага Таварыства Краязнаўства (XI, 64-65); 1927 г.—Барысаўская Акруговая Краязнаўчая Канфэрэнцыя (I, 92-94); краязнаўчы гурток пры Гідротэхнікуме (II, 63); праца Менскага Акруговага Таварыства

Краязнаўства (V, 64); праца Веляціцкага гуртка краязнаўства (V, 65-66); праца Крайскага краязнаўчага гуртка (V, 66); Менская канферэнцыя студэнцкай краязнаўчых арганізацый (VI-VII, 109-110); Барысаўская школьная краязнаўчая канферэнцыя (XII, 74-75).

Самцэвіч, В.

1926—Канферэнцыя па краеведенню в Борисове (БССР).

"Краеведение", ЛНГР, 1926. № 1, ст. 107—108.

1927—Третья Борисовская (Белоруссия) окружная краеведческая конференция.

"Известия Центрального Бюро Краеведения", ЛНГР 1927, № 2, ст. 68.

Мазыршчына.

1926-1927—Краязнаўчая справа ў Мазырской акрузе.

"Наш Край", Менск 1926-1927.

Зьмест: 1926 г.—Мазырская Акруговае Таварыства Краязнаўства (IV-V, 92); ініцыятыўная група краязнаўства ў Каленкавічах (IV-V, 92); справаздача аб працы Мазырскага Акруговага Таварыства Краязнаўства (VIII-IX, 70-71); 1927 г.—Першая Мазырская Акруговая Краязнаўчая Канферэнцыя (1, 80-81); Краязнаўства на Мазыршчыне (V, 66-67); краязнаўства ў Пятрыкоўскім раёне VI-VII, 113-114); пленум Мазырскага Акруговага Т-ва Краязнаўства) XI, 52-53).

Полаччына.

1926-27—Краязнаўчая справа ў Полацкай Акрузе.

"Наш Край", Менск 1926-1927 г.

Зьмест:—1926 г.—Краязнаўчая праца ў Полацкай акрузе (VI-VII, 75-76); праца Вальтэцкага раённага таварыства краязнаўства (VIII-IX, 82); 1927 г.—Асьвейскае раённае т-ва краязнаўства (VI-VII, 112-113); Лепельская краязнаўчая праца (VIII-IX, 89).

Смаленшчына.

1926-1927—Краязнаўчая справа ў Смаленшчыне.

"Наш Край", Менск 1926-1927 г.г.

Зьмест: 1926 г.—Смоленское Общество Краеведения (IV-V, 95); 1927 г.—Бельскае таварыства краязнаўства (IV, 68); год працы Смаленскага таварыства краязнаўства (VI-VII, 110-111); флёрыстычная праца Бельскага т-ва краязнаўства (VIII-IX, 93).

Музеі, архівы, сады і д. т. п.

Фирсов, М. В.

1898—Описание Могилевского Музея. Могилёв, выд. 2, 1898, ст. 10-106.

1910—Историко-археологические музеи С.-З. Края.

"Записки Северо-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества", Вильня 1910, кн. I, ст. 222-236.

[...]

1911—Церковный Музей г. Могилева в 1910 г.

"Могилевский Вестник", Могилёв 1911, № 53.

[...]

1911—Могилевский церковно-археологический музей в 1910 г.

"Записки Северо-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества", Вильня 1911, кн. 2 ст. 361—365.

[...]

1911—Новый ист.-арх. музей в г. Витебске.

"Записки Северо-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества", Вильня 1911, кн. 2, ст. 361.

[...]

1923—Беларускі краёвы Музей (у Менску)

"Крывіч", Коўна, 1923, № 1, ст. 47.

Загрэцкі.

1925—Віцебскі вэтарынарна-зоолёгічны музей.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 174-175.

Адамаў, Ул.

1925—Балышалетчанскі ботанічны сад.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 173.

Нікольскі.

1925—Ботанічны сад Дзяржаўнага Вэтарынарнага Інстытуту.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 169-172.

Адамаў, Ул.

1925—Бешанкавіцкі сад.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 167-168.

Красавіцкі, П.

1925—Сад Саломінка.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 164-166.

Плюшчык-Плюшчэўскі.

1925—Жукі і матылькі Віцебшчыны (лекцыі).

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 153-156

Адамаў, Ул.

1925—Фатынскі сад і гаспадарка.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 157-163.

Адамаў, Ул.

1925—Бачэкайскі сад і палац.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 176-178.

Нікольскі, Л.

1925—Куткі жывой прыроды ў Віцебску і яго ваколіцах.

"Віцебшчына", Віцебск 1925, ст. 182-184.

(Касперовіч, Н.).

1926—Витебские библиотеки и книгохранилища.

"Заря Запада", Віцебск 1926, № 168.

(Касперовіч, Н.).

1926—Витебские Музеи.

"Заря Запада", Віцебск 1926, № 123.

(Касперовіч, Н.).

1926—Сады Витебского Округа.

"Заря Запада", Віцебск 1926. № 107.

Квяткоўскі, А.

1926—Фатынская гаспадарка і яе значэньне.

"Наш Край", Менск 1926, № 6—7, ст. 58—63.

М. Каспяровіч.

З Ъ М Е С Т.

Стар.

В. Самцэвіч.—Краязнаўства ў працы профсаюзных арганізацый . . .	3
М. П. Сьмірноў.—Яшчэ пра біоклімат Беларусі . . .	5
М. Касьпяровіч.—Аб краязнаўстве ў Фіншчыне . . .	10
М. Дабратворскі.— Чмялі-зяюлі (Hymenoptera Psithyridae) . . .	21
В. Купрэвіч.—Да пытання аб ахове прыроды . . .	23

МАТАР'ЯЛЫ З МЕСЦ.

В. Самцэвіч.—М. Лагойск (Менская акругі) . . .	25
М. Мікіцін.—Кірмаш у м. Клічаве, Бабруйск. акр. . .	33
Дасьледваньне Менскага рынку студэнтамі Белпэдтэхнікуму . . .	35

ПРОГРАМЫ, АНКЕТЫ І ІНСТРУКЦЫІ.

Статут Цэнтр. Бюро Краязнаўства пры Інстытуце Беларускае Культуры . . .	39
А. Шлюбскі.—Програма для запісваньня помнікаў вуснай на- роднай творчасці . . .	40
Я. Лёсік і Л. Цьвяткоў.—Інструкцыя для складаньня тэрмі- нолёгічных праектаў . . .	44
Як укладзьці раённы географічны слоўнік . . .	46
Апытальнік аб стане працы па дасьледваньні мясцовых куль- турных гнёзд . . .	48

Х Р О Н І К А.

Дзейнасьць ЦБК . . .	50
Адчыненне Першай Усебеларускай Выстаўкі краянаўчых фо- тографій і зарысавак . . .	51
Краязнаўства па-за межамі краянаўчых арганізацый . . .	51
Новае з гісторыі краянаўства . . .	53
Аршанская акруговая краянаўчая канфэрэнцыя . . .	53
Жыткавіцкае Раённае Т-ва Краязнаўства . . .	57
Тураўскае Раённае Т-ва Краязнаўства . . .	57
Мазырскае Акруговае Т-ва Краязнаўства . . .	57
Пятрыкоўскае Раённае Т-ва Краязнаўства . . .	58
Лельчыцкае Раённае Т-ва Краязнаўства . . .	58
Краязнаўчая праца студэнтаў Рагачэўскага Белпэдтэхнікуму . . .	59
Краязнаўчы гурток пры Мсьціслаўскім дзярж. пэдтэхнікуме . . .	59
Краязнаўчая праца ў Смаленскай губ. за 1927 г. . .	59
Беларускае школьнае краянаўства на выстаўцы ў Лейпцыгу . . .	62

БІБЛІОГРАФІЯ.

Арганізаванае вывучэньне Беларусі (Бібліографічны паказчык) . . .	63
---	----

10083

151848

ПРЫМАЕЦЦА ПАДПІСКА НА 1928 г.
НА БЕЛАРУСКУЮ ЧАСОПІСЬ ЛІТАРАТУРЫ,
ПОЛІТЫКІ, ЭКОНОМІКІ, ГІСТОРЫІ

„ПОЛЫМЯ“

(СЁМЫ ГОД ВЫДАННЯ)

пад рэдакц.: З. ЖЫЛУНОВІЧА, М. ЗАРЭЦКАГА І Я. ЛІМАНОўСКАГА.

У часопісі прымаюць удзел самыя выдатныя Беларускія літаратурныя і навуковыя сілы

: : : : У НАСТУПНЫМ 1928 ГОДЗЕ : : : :
У СКЛАД СУПРАЦОўНІКАУ „ПОЛЫМЯ“ УВАХОДЗЯЦЬ

Адамовіч Я. (Масква), Александровіч А., Байкоў М., Баліцкі А., Бандарына З. (Сібір), Барашка І., Білецкі А. проф. (Харкаў), Быбаеўскі Н. Быхаўскі Б., Бузук П. проф., Бонач-Асмалоўскі А. (Масква), Барычэўскі Е. проф., Барысёнак С. (Кіеў), Бэхер І. (Бэрлін), Васілеўскі Д., Вольны А., Вольфсон С. проф., Вейскопф Ф. (Чэха-Славакія), Ванчура (Чэха-Славакія), Гартны Ц. (Жылуновіч З.), Гарабуда К., Гарэцкі Г., Грамыка М., Гурло А., Грэдынгер М. проф., Герчыкаў І., Глыбецкі Т., Гора (Чэха-Славакія), Даркевіч П., Дрэўзін Ю., Дзяржынскі У., Дружчыч В. проф., Дудар А., Жарскі П., Жарынаў З. проф., Жылка У., Замоцін І. проф. Зарэцкі М., Зімёнка А., Івашын Я., Ігнатоўскі Ус. проф., Імшэнік Ф., Карклін М., Каліноўскі У., Каган Л., Канаплін Н., Кіпель Я., Колас Я. (Тарас Гушча), Купала Янка, Кнорын В., Касьпяровіч М., Каваль Г., Кляшторны Т., Кіш П. (Бэрлін), Лёсік Яз., Ліманаўскі Я., Лявонны Ю., Ластоўскі В., Ляск Б. (Бэрлін), Лейцен Л. (Латвія), Маракоў В., Марук Я., Моркаўка А., Мурашка Р., Мялешка М., Некрашэвіч С., Нёманскі Я. (Пятровіч), Нікановіч М., Окшэвіч Л. (Кіеў), Падабел Я., Пічэта У. проф., Пфляумбаум Е., Піотуховіч М. проф., Прышчэпаў З., Панкевіч П., Поль Г. (Бэрлін), Расін Л., Руткоўскі Е., Сянькевіч А., Трус П., Фручык Ю. (Чэха-Славакія), Харэвіч А., Херсонскі Хр., Цьвяткоў Л., Цьвікевіч А., Цьвікевіч Ів., Чарот М., Чарнушэвіч З., Шатэльнік М., Шыпіла Ів., Шлюбскі А., Шчакаціхін М. і інш.

ЧАСОПІСЬ „ПОЛЫМЯ“ ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ПАЎТАРА МЕСЯЦЫ (8 КНІЖАК НА ГОД), РАЗЬМЕРАМ КОЖНЫ НУМАР 12—24 ДРУКАВАНЫХ АРКУШАУ.

Гадавыя падпішчыкі на „ПОЛЫМЯ“ на 1928 г. атрымоўваюць па выбары бясплатна літаратурны дадатак: адзін комплект „Полымя“ або „Маладняка“ за 1926 г., ці 1927 г., або замест комплектаў „Полымя“ ці „Маладняка“ пяць кніжак на беларускай мове:

Ем. Яраслаўскага — Жыцьцё і праца Леніна. Л. Каган — Нацыянальна-вызваленчы рух на Усходзе. Кержанцава — 3 гісторыі РКП(б). Зборнік „Заходняя Беларусь“ і „Інтэрпэляцыі беларускіх паслоў у польскі сойм“.

Поўгадавыя падпішчыкі атрымоўваюць дадатак дзьве з памянёных вышэй кніжак.

ПАДПІШЧЫКІ ПРЫСЛАЎШЫЯ ПОЎНАСЫЦЮ ПЛАТУ АТРЫМОЎваюць дадатак з першым ЗАПАТРАБАВАНЬНЕМ.

ПАДПІСНАЯ ЦАНА:	На год	10 руб. — кап.
	„ 6 месяцаў	5 руб. — кап.
	„ 3 месяцы	2 руб. 50 кап.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: У рэдакцыі часоп. „Полымя“ (Менск, Савецкая 63), у цэнтральнай кнігарні Бел. Дзярж. Выдавецтва (Менск, вуг. Ленінскай і Савецкай), ва ўсіх акруговых аддзяленьнях Бел. Дзярж. Выдавецтва, ва ўсіх паштовых аддзяленьнях і ў канторы падпіскі на газеты „Правда“ і „Известия“ (Менск, Савецкая 61), у канторы газеты „Бел. Вёска“ (Менск, Савецкая 63) і яе ўпаўнаважанымі і селькорамі ва ўсіх раёнах БССР.

